بسم الله الرحمن الرحیم

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ عَجِّلْ فَرَجَهُمْ

استان شناسی خوزستان

پایهٔ دهم

دورهٔ دوم متوسطه

وزارت آموزش و پرورش
سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

نام کتاب :	**استان‌شناسی خوزستان پایهٔ دهم دورهٔ دوم متوسطه ـ ۱۱۰۳۱۳**
پدیدآورنده :	**سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی**
مدیریت برنامه‌ریزی درسی و تألیف :	**دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری**
شناسه افزوده برنامه‌ریزی و تألیف :	**فرهاد اشتری، هاشم شریفی‌فرد، مهران شبانکاری، علی کیکاوسی، اکبر هاشمی‌فرد، عزیز گل‌افشان و نسرین درویشی (اعضای گروه تألیف) ـ محمدکاظم بهنیا، حسن ستایش(ویراستار)**
مدیریت آماده‌سازی هنری :	**اداره کلّ نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی**
شناسه افزوده آماده‌سازی :	**احمدرضا امینی (مدیر امور فنی و چاپ) ـ طاهره حسن‌زاده (مدیر هنری، طراح گرافیک و طراح جلد) ـ خدیجه محمدی (صفحه‌آرا) ـ سیده فاطمه محسنی، فرشته ارجمند، رعنا فرج‌زاده‌دروئی، فاطمه پزشکی، حمید ثابت‌کلاچاهی، مریم دهقان‌زاده (امور آماده‌سازی)**
نشانی سازمان :	**تهران : خیابان ایرانشهر شمالی ـ ساختمان شمارهٔ ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی)** **تلفن : ۹ـ۸۸۸۳۱۱۶۱، دورنگار : ۸۸۳۰۹۲۶۶، کد پستی : ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹** **وبگاه : www.chap.sch.ir و www.irtextbook.ir**
ناشر :	**شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران : تهران ـ کیلومتر ۱۷ جادهٔ مخصوص کرج ـ خیابان ۶۱ (داروپخش) تلفن : ۵ـ۴۴۹۸۵۱۶۱، دورنگار : ۴۴۹۸۵۱۶۰، صندوق پستی : ۳۷۵۱۵ـ۱۳۹**
چاپخانه :	**شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران «سهامی خاص»**
سال انتشار و نوبت چاپ :	**چاپ دهم ۱۳۹۹**

کلیه حقوق مادی و معنوی این کتاب متعلق به سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش است و هرگونه استفاده از کتاب و اجزای آن به‌صورت چاپی و الکترونیکی و ارائه در پایگاه‌های مجازی، نمایش، اقتباس، تلخیص، تبدیل، ترجمه، عکس‌برداری، نقاشی، تهیه فیلم و تکثیر به هر شکل و نوع بدون کسب مجوز از این سازمان ممنوع است و متخلفان تحت پیگرد قانونی قرار می‌گیرند.

شابک ۸-۱۹۴۴-۰۵-۹۶۴-۹۷۸ ISBN 978-964-05-1944-8

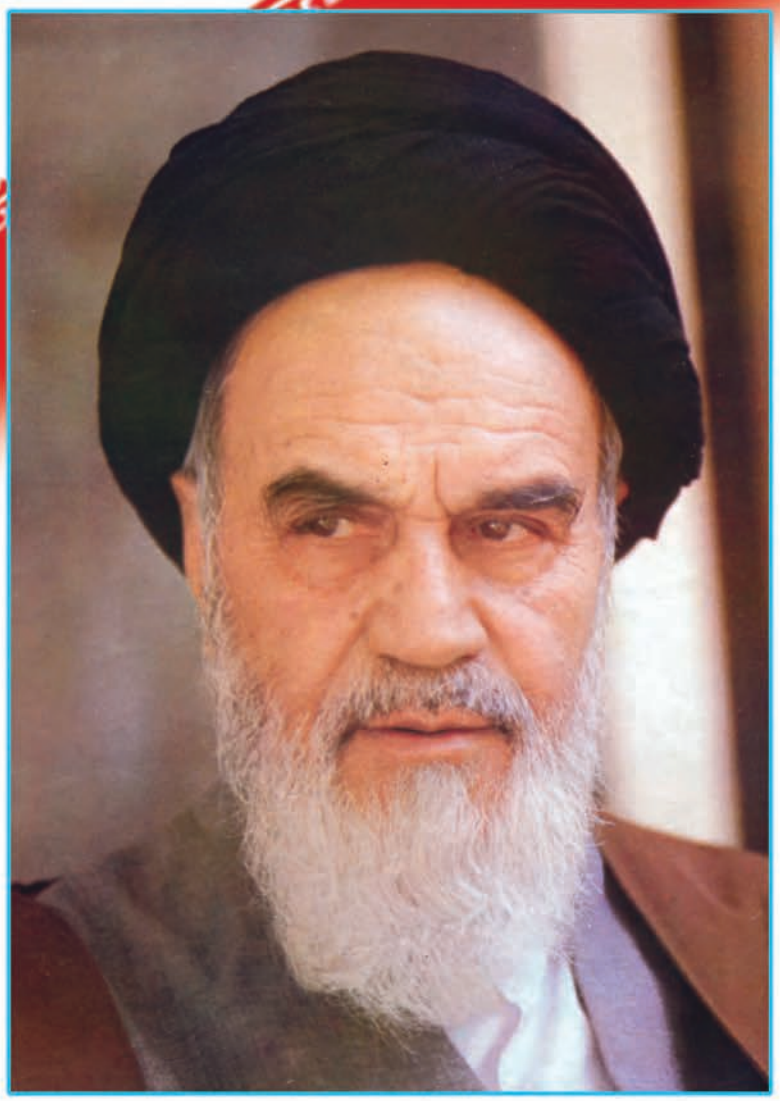

نهضت برای اسلام نمی‌تواند محصور باشد در یک کشور و نمی‌تواند محصور باشد در حتی کشورهای اسلامی. نهضت برای اسلام همان دنبالهٔ نهضت انبیاست. نهضت انبیا برای یک محل نبوده‌است، پیغمبر اکرم اهل عربستان است لکن دعوتش مال عربستان نبوده، محصور نبوده به عربستان، دعوتش مال همهٔ عالم است.

امام خمینی «قُدِّسَ سِرُّهُ»

دریای خزر
سرزد از افق، مهر خاوران
فروغ دیدهٔ حق باوران
بهمن، فرایمان ماست
پیامت ای امام
استقلال، آزادی نقش جان ماست
شهیدان، پیچیده در گوش زمان فریادتان
پاینده مانی و جاودان
جمهوری اسلامی ایران
خلیج فارس
تنب بزرگ
تنب کوچک
ابوموسی
دریای عمان

فهرست مطالب

فصل اوّل : جغرافیای طبیعی استان خوزستان ۱
درس ۱ : موقعیت جغرافیایی استان ۲
درس ۲ : ناهمواری‌های استان و چگونگی شکل گیری آنها ۴
درس ۳ : آب و هوای استان ۱۱
درس ۴ : منابع طبیعی استان ۱۸
درس ۵ :مشکلات و مسائل محیطی استان ۲۸

فصل دوم : جغرافیای انسانی استان خوزستان ۳۵
درس ۶ : تقسیمات سیاسی استان ۳۶
درس ۷ : شیوه‌های زندگی در استان ۴۳
درس ۸ : جمعیت استان ۵۲

فصل سوم : ویژگی‌های فرهنگی استان خوزستان ۵۶
درس ۹ : آداب و رسوم مردم استان ۵۷

فصل چهارم : پیشینهٔ تاریخی و مفاخر استان خوزستان ۶۷
درس ۱۰ :پیشینهٔ تاریخی و مفاخر استان ۶۸
درس ۱۱ : خوزستان در دفاع مقدس ۸۱

فصل پنجم : توانمندی‌های استان خوزستان ۹۱
درس ۱۲ : قابلیت‌ها وجاذبه‌های گردشگری استان ۹۲
درس ۱۳ : توانمندی‌های اقتصادی استان ۱۰۷

فصل ششم : شکوفایی استان خوزستان پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی ۱۲۴
درس ۱۴ : دستاوردهای استان پس از انقلاب اسلامی ۱۲۵
درس ۱۵ : چشم انداز استان در افق ۱۴۰۴ ۱۳۵

سخنی با دانش‌آموزان عزیز

شاید از خود سؤال کنید که برنامهٔ استان‌شناسی چه نوع برنامه‌ای است؟ هدف برنامه‌ریزان درسی از تألیف کتاب استان‌شناسی چیست و مطالعهٔ این کتاب چه اهمیتی دارد؟ پاسخ ما به شما دانش‌آموز عزیز این است که کتاب استان‌شناسی شما را با استان محل زندگی، مسائل جغرافیایی، تاریخی، اجتماعی، مردم‌شناسی، اقتصادی و فرهنگی آن آشنا می‌کند. از طرف دیگر یکی از انتظارات تربیتی دنیای امروز، تربیت شهروندانی آگاه و مسئول است. یک شهروند مطلوب، نیازمند پیدا کردن درکی همه‌جانبه از واحدهای سیاسی کشور و سرزمین ملی خویش در زمینه‌های مختلف است. این برنامه به شما کمک می‌کند تا از استان محل زندگی خود نگاهی جامع و همه‌جانبه پیدا کنید. کسب بصیرت نسبت به محیط زندگی و آگاهی از خصوصیات آنچه در گذشته و حال و مسائل محیطی، اجتماعی و اقتصادی، فرهنگی و پیشینهٔ تاریخی استان به شما کمک خواهد کرد تا با بحث و گفت‌وگو بینشی عمیق از این مسائل پیدا کرده و راه‌حل‌های این مشکلات را پیدا کنید.

بدون شک شما مدیران آیندهٔ جامعه خواهید بود. زندگی مدرسه‌ای، باید شما را به عنوان یک انسان مسئول به دانش لازم برای حل مسائل جامعه مجهز کند. مکانی که شما در آن زندگی می‌کنید توانمندی‌های مختلفی دارد؛ برای مثال، می‌توان به توانمندی‌های جغرافیایی، فرهنگی، اقتصادی و انسانی اشاره کرد. خود شما بخشی از این سرمایه و توانمندی‌هایید. بهره‌برداری از توانمندی‌های بالقوهٔ یک کشور در گرو شناخت همه‌جانبهٔ محل زندگی شما و نیز کشور است. برنامهٔ استان‌شناسی به شما می‌آموزد که فرصت‌های موجود در استان شما کدام است و یا اینکه تهدیدها و ناتوانی‌ها را چگونه می‌توانید به فرصت تبدیل کنید؟

فراموش نکنید که همهٔ امکانات موجود در محیط، فرصت است، آب و هوا، بیابان، کوه، رودخانه، جنگل، نیروی انسانی، میراث فرهنگی، صنایع دستی و خیلی چیزهای دیگر، مهم این است که بیاموزید چگونه از این فرصت‌ها در جهت سعادت خود و جامعه استفاده کنید.

آگاهی از مسائل استان موجب خواهد شد تا از علل پیشرفت و یا عقب‌ماندگی استان خود آگاه شوید و برای حلّ آن، راه‌حل‌های خلّاق پیدا کنید.

ممکن است این سؤال در ذهن شما مطرح شود که آیا بهتر نیست آموزش دربارهٔ محیط زندگی یا موضوعات اجتماعی از محیط نزدیک آغاز شود و سپس به محیط دورتر مانند استان و یا کشور بینجامد. ما در این برنامه از طریق طرح پرسش‌ها و فعالیت‌های مختلف این فرصت را برایتان فراهم کرده‌ایم.

بدون شک مطالعهٔ شهر و استان در زمینه‌های جغرافیایی، تاریخی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، آداب و رسوم محلی نه‌تنها می‌تواند موجب دلبستگی به زادگاه و سرزمین ملی شود، بلکه این فرصت را فراهم می‌کند تا با گنجینه‌های مختلف طبیعی، انسانی، فرهنگی و فنّاورانهٔ کشور خود آشنا شوید. در این برنامه درمی‌یابید که افراد زیادی چه در گذشته یا حال در استان شما برای اعتلای کشور تلاش کرده‌اند.

انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷ شرایطی را فراهم کرد که دولت و مردم با احساس مسئولیت بیشتری برای پیشرفت همه‌جانبهٔ ایران عزیز تلاش کنند. در ادامهٔ این تلاش‌ها جهت رسیدن به قلّهٔ رفیع سربلندی و شکوفایی ایران اسلامی که به همت و کوشش شما دانش‌آموزان عزیز بستگی دارد امید است با عنایت حق تعالی و اعتماد به نفس از هیچ کوشش و خدمتی دریغ نکنید. در این راه قطعاً راهنمایی‌های مفید دبیران محترم جغرافیا بسیار سودمند خواهد بود.

به امید موفقیت شما

گروه جغرافیای دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری

استان خوزستان از دیدگاه رهبر معظم انقلاب اسلامی ایران

در سال ۱۳۵۹، این شهر و این استان، در معرض یک آزمایش عظیم خونبار الهی واقع شد. دست دشمن، نقشه استکبار، برنامه‌ریزی دستگاه‌های فعّال صهیونیستی و استعماری، همه با هم این‌طور ترتیب دادند که این بخش از میهن عزیز ما، در معرض یکی از سخت‌ترین آزمایش‌های الهی خونبار قرار گیرد. جنگ تحمیلی، هشت سال به طول انجامید؛ یعنی از سال ۱۳۵۹ تا سال ۱۳۶۷، در این مدت، شما مردم شجاع و دلاور این استان، در معرض این امتحان بسیار دشوار قرار داشتید. البته دشمن، جنگ را بر خوزستان تحمیل نکرد؛ بر ایران تحمیل کرد و همه ایران در مقابل او قیام کردند تا از کشور دفاع کنند؛ اما خوزستان در معرض سخت‌ترین و شدیدترین ضربات دشمن قرار گرفت و به‌وسیله دشمن، بیشترین فاجعه‌آفرینی در این استان واقع شد و مردم این استان، از زنان و مردان و حتّی افراد مسن و نوجوانان، در معرض امتحانی بسیار سخت واقع شدند تا جنگ تمام شد. بیش از همه مردم کشور، مردم استان‌های مرزی و بیش از همهٔ استان‌های مرزی، استان خونبار خوزستان، رنج جنگ را تحمّل کرد.

من امروز در مقابل شما عزیزانم، مردم شجاع و مؤمن و بااخلاص منطقه خوزستان و شهر اهواز و دیگر شهرهای این استان ــ که بخشی از ملت بزرگ ایران هستید ــ می‌خواهم بگویم که جمع‌بندی هشت سال جنگ و هشت سال تلاش بعد از جنگ این است که اگر ملت ایران متّحد باشد ــ آنچنان که هست ــ اگر پایبند به احکام اسلام باشد ــ آن‌چنان که هست ــ اگر همّت بر سازندگی کشور بگمارد ــ که گمارده است ــ هیچ قدرت و نیرویی، حتّی نیروی متّحد استکبار و استعمار در سرتاسر عالم هم نخواهد توانست به این ملت شجاع و مقاوم و باایمان و مصمّم و کارآمد و به این کشور و این نظام مقدّس، کوچک‌ترین خدشه و ضربه‌ای وارد کند. این، نه شعار بی‌محتوا و نه فقط حرف است؛ این عمل است. صحنهٔ عمل هم این خوزستان است.

دوران جنگ تحمیلی را همه می‌دانند. هیچ‌کس نیست که نداند مردم خرمشهر و آبادان و مردم شجاع و غیور و مؤمن اهواز یا دزفول و دیگر شهرهای این استان، در مقابل دشمنی که می‌خواست ملت شهرها را خالی کند، چه عکس‌العملی نشان دادند. جوانان و پیرمردان و مردان و زنان ایستادند و مبارزه کردند و جنگیدند. من در سوسنگرد، یک زن مسلمان شجاع را دیدم که مردم سوسنگرد می‌گفتند او در هنگام حضور نیروهای متجاوز در این شهر، با چوبدستی خود چند متجاوز را به خاک انداخته و نابود کرده است! در سرتاسر این استان ممتّحن و مجرّب، مردان و زنان و خانواده‌ها، شهری‌ها و روستایی‌ها، عشایر عرب و لُر و بختیاری و مردم فارس که در این استان هستند، همه و همه در کنار یکدیگر و دست در دست هم، در مقابل متجاوزان ایستادند. البته ملت ایران به کمک استان‌های مرزی آمد ــ در این شکی نیست ــ و آزمایش بزرگ، آزمایش ملت ایران بود؛ اما چه کسی است که نداند استانی که در کنار مرز است، در مقابل اوّلین حملات دشمن، چه شکنجه و درد دشواری را تحمّل می‌کند. و این استان، هشت سال این دشواری را تحمّل کرد و ایستاد و فداکاری نمود.

در دوران قبل از انقلاب اسلامی ــ یعنی شاید هفتاد، هشتاد سال قبل از این ــ باز مردم مؤمن و علمای خوزستان، در مقابل تجاوز انگلیسی‌ها ایستادگی کردند. آن هم یک تجربه دیگر است. مردم این استان، در چنین کارهای بسیار باعظمت و پرشکوهی، سابقه دارند. البته همچنان که همه می‌دانند، آحاد ملت ایران به برکت اسلام توانستند در طول جنگ تحمیلی، در همه شهرها و استان‌ها شگفتی بیافرینند. مردم این استان، در درجه اوّل در مقابل دشمن این ایستادگی را کردند. بعد از دوران جنگ تحمیلی هم باز در این استان، تلاش و کار سازندگی، جزو بهترین نمونه‌های سازندگی در سرتاسر کشور بوده است.

خصوصیت این مردم، مسلمان بودن، ایرانی بودن، ایستادگی در مقابل متجاوز و در کنار هم بودن است. مردم استان خوزستان از روز اوّل، محبّت اهل بیت علیهم‌السّلام را در دل خود پروراندند. من نکته‌ای را به شما بگویم. ملت ایران، مکتب اهل بیت را از دو جا گرفته است. درواقع، همه ملت ایران برای تشیّع، وامدار دو مجموعه انسانی هستند : یکی اهواز است و یکی جبل‌عامل. در ایران، یکی از مراکز محدود و معدودی که از هزار و دویست سال قبل، پایگاه مکتب اهل بیت بود، همین شهر اهواز شما و منطقه خوزستان است که همیشه تشیّع و دین و محبّت و معارف اهل‌بیت را گرفته و آن را به بقیه مردم منتقل کرده است. عدّه‌ای می‌خواستند بین این مردمی که با این خصوصیات تاریخی، عربشان، فارسشان، لرشان، دزفولی‌شان، شوشتری‌شان، از قومیت‌های مختلفشان، با لهجه‌های گوناگونشان در کنار هم ایستاده‌اند، اختلاف بیندازند که بحمداللّه تیرشان به سنگ خورد.

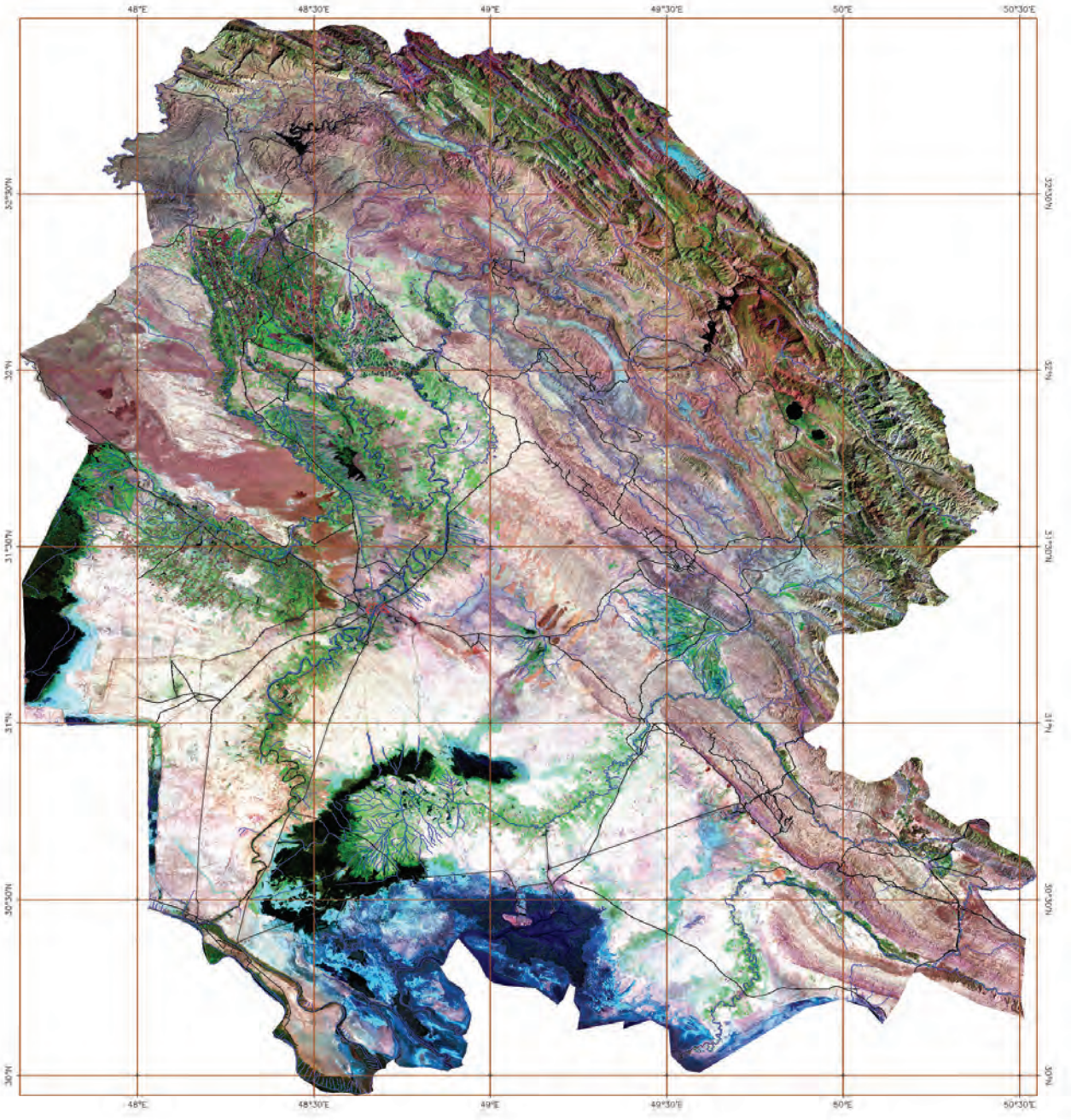

تصویر ماهواره‌ای از استان خوزستان

تصویر فوق یک تصویر ماهواره‌ای Landsat -۷ است که از کل استان در سال‌های ۱۳۸۱ تا ۱۳۸۲ هجری شمسی گرفته شده است. در این تصویر که تحت‌عنوان تصویر گویا شده، شناخته می‌شود، خطوط آبی رنگ، رودخانه‌ها، خطوط سیاه رنگ، جاده‌ها و خطوط قهوه‌ای رنگ، شبکه مختصات جغرافیایی را نشان می‌دهد. همچنین زمین‌های زراعی دارای محصول، به رنگ سبز روشن، باغات و اراضی جنگلی به رنگ سبز تیره و اراضی بایر و لم‌یزرع به رنگ سفید دیده می‌شوند.

(سازمان فضایی ایران)

فصل اول

جغرافیای طبیعی استان خوزستان

درس ۱ موقعیت جغرافیایی استان

وسعت و موقعیت ریاضی

خوزستان با وسعت ۶۴۰۰۰ کیلومترمربع (۴ درصد از مساحت کل کشور) وسیع ترین استان در نیمهٔ غربی کشور است. این استان در محدودهٔ عرض‌های جغرافیایی ۳۰ تا ۳۳ درجه شمالی و طول‌های جغرافیایی ۴۷ تا ۵۰ درجه شرقی قرار دارد.

شکل ۱ــ۱ــ موقعیت استان در کشور

جغرافیای طبیعی استان

موقعیت نسبی

استان خوزستان از جنوب با خلیج فارس و از غرب با کشور عراق هم‌مرز است. استان‌های بوشهر در جنوب شرق، کهگیلویه و بویراحمد و چهارمحال و بختیاری در شرق، لرستان و ایلام در شمال آن واقع شده‌اند. هم‌جواری با استان‌های یاد شده تأثیر زیادی در خصوصیات فرهنگی، تاریخی و پیوند میان اقوام آنها داشته است. خوزستان مانند استان‌های گیلان، گلستان و سیستان و بلوچستان، هم دارای مرز آبی و هم خشکی می‌باشد. در مجموع می‌توان گفت، موقعیت جغرافیایی در وضعیت آب و هوایی، شکل و نوع سکونتگاه‌های انسانی، وضعیت خطوط ارتباطی، اوضاع اقتصادی، و تحولات تاریخی استان نقش مؤثری داشته است.

شکل ۲ــ۱ــ موقعیت استان در تصویر ماهواره‌ای شمال خلیج فارس

فعالیت

آیا موقعیت جغرافیایی استان در روند توسعه یافتگی آن نقش داشته است؟بحث کنید.

درس ۲ ناهمواری‌های استان و چگونگی شکل‌گیری آنها

زمین‌شناسی

حدود ۴۰ درصد از وسعت خوزستان کوهستانی است. این کوه‌ها که بخشی از کوه‌های زاگرس محسوب می شوند، در دورهٔ ترشیاری در نتیجهٔ حرکت صفحهٔ عربستان به طرف صفحهٔ اوراسیا، رسوبات موجود در بستر دریای واقع میان این دو صفحه (دریای تتیس) دچار چین‌خوردگی شده و در اثر آن کوه‌های استان پدید آمدند. هم‌زمان با آن در فواصل میان این کوه‌ها چاله‌هایی (ناودیس‌ها) به‌وجود آمدند که بعدها (در دورهٔ کواترنری) در نتیجهٔ تجمع آبرفت‌ها به‌صورت سرزمین‌های هموار کم‌وسعتی به نام دشت‌ها درآمدند.

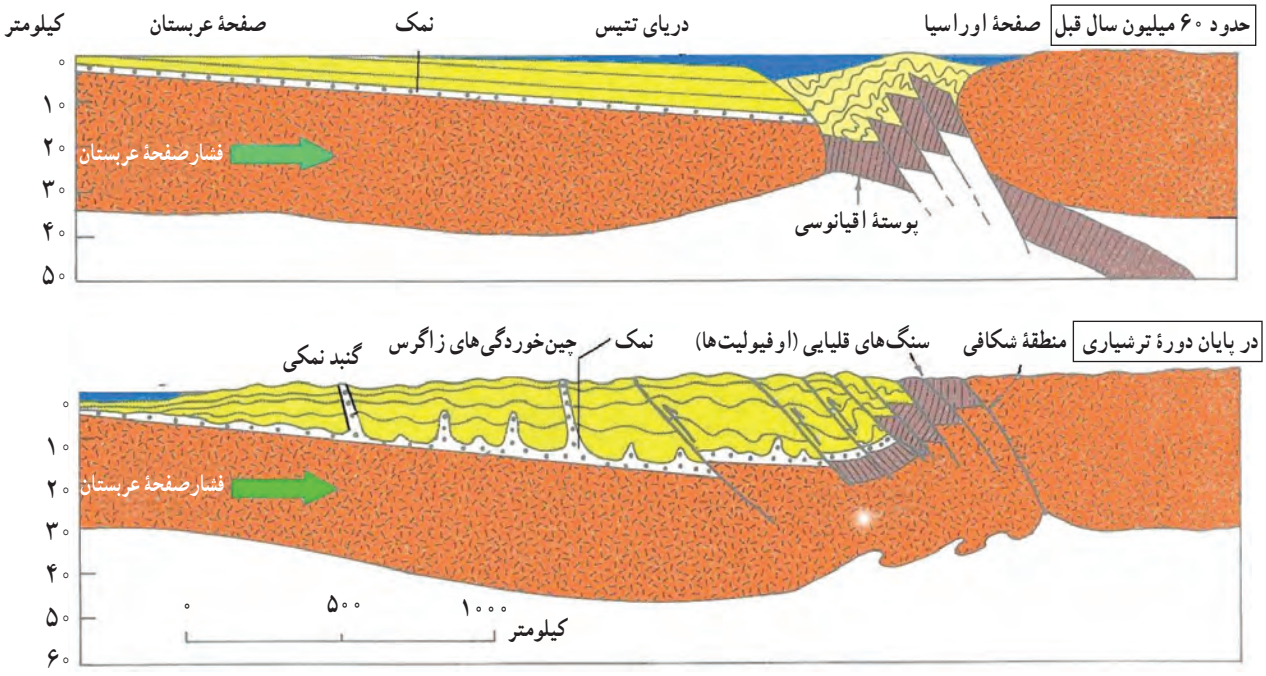

شکل ۳ــ۱ــ حرکت صفحهٔ عربستان به طرف ایران و تشکیل چین‌خوردگی‌های زاگرس

بخش مرکز و جنوب استان را سرزمین وسیع و هموار به نام جلگهٔ خوزستان در بر می‌گیرد. این جلگه که وسیع‌ترین جلگهٔ ایران است با شیبی ملایم به طرف خلیج فارس کشیده شده است. بخش عمدهٔ این جلگه نتیجهٔ رسوب‌گذاری رودهای کارون، کرخه، جراحی، دز و زهره (هندیجان) است که در دورهٔ کواترنری، بر اثر فرایند فرسایش به وسیلهٔ این رودها به‌وجود آمده‌اند. براساس

جغرافیای طبیعی استان

پژوهش‌های انجام شده سالیانه حدود ۵۴ متر مربع از کرانهٔ شمالی خلیج‌فارس که در مجاورت خاک خوزستان و کشور عراق قرار دارد، در آب دریا پیشروی می‌کند.

جنس سنگ‌های تشکیل‌دهندهٔ کوه‌های استان بیشتر از نوع آهک، ماسه سنگ، مارن، کنگلومرا و گچ است.

شکل ۴ــ۱ــ نمایی از تاقدیس و ناودیس (ایذه)

آیا می‌دانید

گنبدهای نمکی مشابه شکل ۴ــ۱ که به سطح زمین نمی‌رسند باعث چین‌خوردگی لایه‌های رسوبی بالای خود می‌شوند. در نتیجه، سازندهای بالای این گنبدها موقعیت مناسبی برای به دام انداختن منابع نفتی و گازی دارند. این حفره‌ها گاهی اوقات به صورت منفرد باعث تشکیل مخازن نفت و گاز می‌شود. این گنبدها اطلاعات زمین‌شناسی خوبی را جهت فعالیت‌های اکتشافی نفت و گاز فراهم می‌کند. برخی از مخازن نفت و گاز حوضهٔ خلیج فارس با توجه به حرکت نمک به طرف بالا به‌وجود آمده‌اند.

گسل‌ها

همزمان با چین‌خوردگی‌ها، شکستگی‌هایی در لایه‌های زمین به‌خصوص در نیمهٔ شرقی استان رخ داده است. در حال حاضر به‌طور متناوب فعالیت مجدد این گسل‌ها موجب بروز زمین‌لرزه‌هایی در استان می‌شود. گسل‌های استان عمدتاً در پی سنگ پرکامبرین ایجاد شده‌اند و مربوط به دورهٔ ترشیاری و کواترنری می‌باشند. عمق کانون زلزله‌های استان بین ۲۰ تا ۳۰ کیلومتری پوستهٔ زمین است. گسل‌های اصلی استان با جهت شمال غربی ــ جنوب شرقی در قسمت کوهستانی استان قرار دارند.

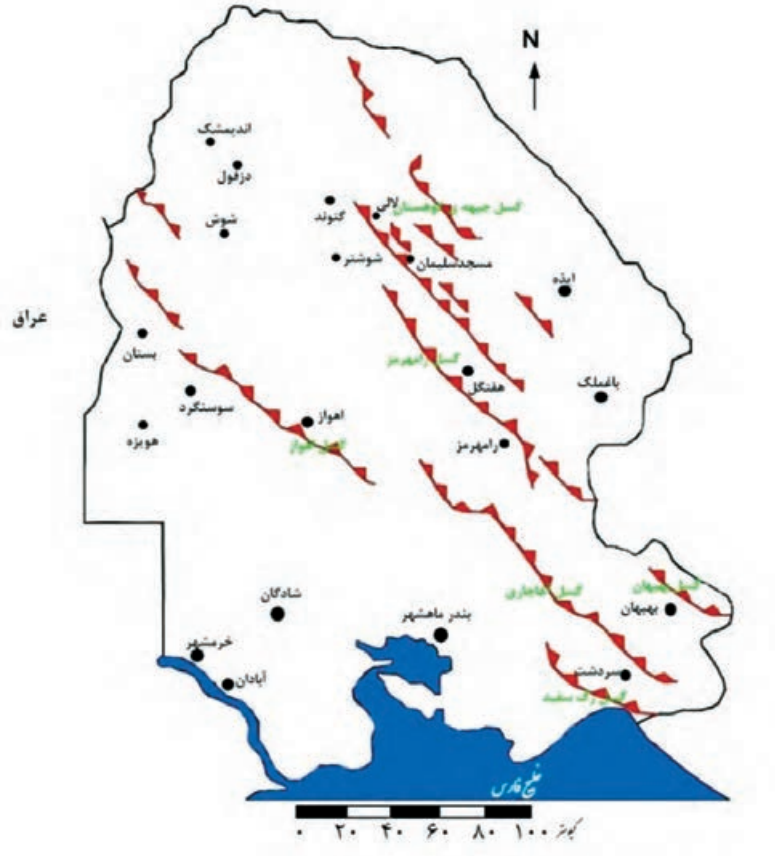

شکل ۵ــ۱ــ گسل‌های استان

فعالیت

۱ــ با توجه به شکل ۵ــ۱ طویل‌ترین خط گسل را مشخص نمایید.

۲ــ چرا گسل‌های استان جهت شمال غربی ــ جنوب شرقی دارند؟

۳ــ با توجه به گسل‌ها کدام شهرهای استان در معرض خطر زلزله قرار دارند؟

ناهمواری‌های استان

الف) بخش کوهستانی : کوه‌های استان سرتاسر بخش‌های شمال تا شرق استان را دربرمی‌گیرد و حدود ۳۰۰ کیلومتر طول دارد. مهم‌ترین کوه‌های استان کینو، منگشت، مافارون و منار می‌باشند که در این میان کینو با ارتفاع ۳۷۴۳ بلندترین آن می‌باشد.

شکل ۶ــ۱ــ کوه‌های شمال شرقی استان

با توجه به شیب عمومی ناهمواری‌ها جهت جریان رودها از گذشته به سمت خوزستان بوده است. این رودها سبب بریدگی‌های بسیار عمیق در تاقدیس و پیدایش دره‌های ژرفی در کوه‌های مجاور جلگهٔ خوزستان گردیده است.

هرچه از بخش کوهستانی به طرف جنوب و غرب استان پیش برویم از ارتفاع کوه‌ها کاسته می‌شود. چنان‌که در منطقهٔ جلگه‌ای به زمین‌های همواری تبدیل می‌شود. تقریباً در این بخش به استثنای تپه‌های مشرحات (در نزدیکی اهواز)، میشداغ و اللّه‌اکبر (در نزدیکی بستان) نقطهٔ مرتفع دیگری دیده نمی‌شود.

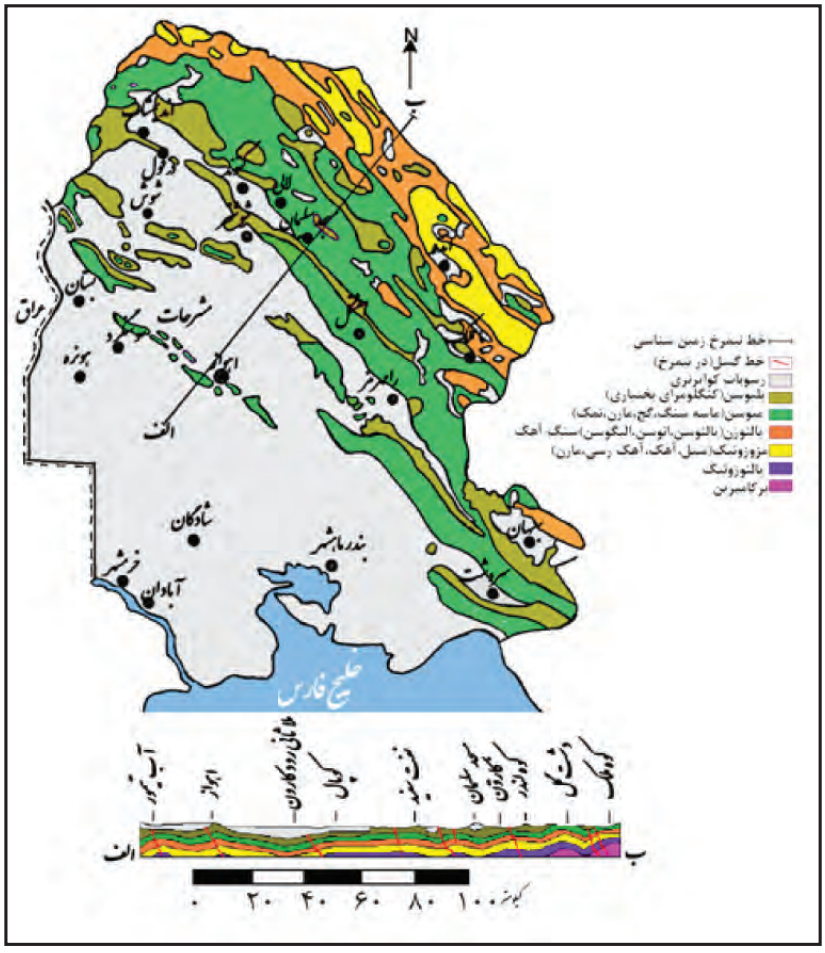

شکل ۷ــ۱ــ نیمرخ زمین‌شناسی استان

ب) سرزمین‌های پست و هموار : حدود ۶۰ درصد مساحت استان را سرزمین‌های پست و هموار تشکیل می‌دهد. این سرزمین‌ها خود به دو بخش تقسیم می‌شوند :

۱ــ دشت‌ها : دشت‌ها در مقایسه با بخش کوهستانی و جلگه‌ای وسعت بسیار کمی دارند و در لابه‌لای کوه‌ها واقع شده‌اند.

بیشتر بدانیم

شهرهای ایذه، باغملک، لالی، مسجدسلیمان و بهبهان در دشت واقع شده‌اند. شهرهای اهواز، آبادان، خرمشهر، دزفول، شوشتر، اندیمشک، ماهشهر، دشت آزادگان، رامهرمز، رامشیر، شادگان، شوش و امیدیه در بخش جلگه‌ای واقع شده‌اند.

۲ــ جلگه‌ها : جلگهٔ خوزستان از کوهپایه‌های زاگرس شروع و با شیب ملایمی تا سواحل خلیج‌فارس ادامه دارد.

زمین‌های مناطق هموار استان بیشتر از جنس رسوبات فرسایش یافتهٔ زاگرس است. در محدوده‌ای از جلگهٔ خوزستان تپه‌های ماسه‌ای حدود ۹ درصد از مساحت جلگه را به خود اختصاص داده است که عمدتاً در جهت باد غالب از شمال غرب استان شروع و تا جنوب شرق در اطراف امیدیه امتداد می‌یابد. این ماسه‌زارها که در غرب به صورت گسترده و در شرق از رشته‌های باریک و منفردی تشکیل شده‌اند یکی از مشکلات مناطق جلگه‌ای استان است.

نقش ناهمواری‌های استان

در مناطق کوهستانی به علت وجود پاره‌ای از توان طبیعی بستر مناسبی برای انجام فعالیت‌های گوناگون از جمله کشاورزی و دامداری بوده است و با توجه به شکل خاص ناهمواری‌های استان، مکانی مناسب برای احداث سدها بوده‌اند.

در مناطق جلگه‌ای، اراضی مسطح و جریان آرام رودها زمینه مناسبی برای فعالیت‌های کشاورزی فراهم نموده است. در شهرهای ساحلی استان به دلیل مجاورت با آب‌های آزاد فعالیت‌های بازرگانی شکل گرفته است.

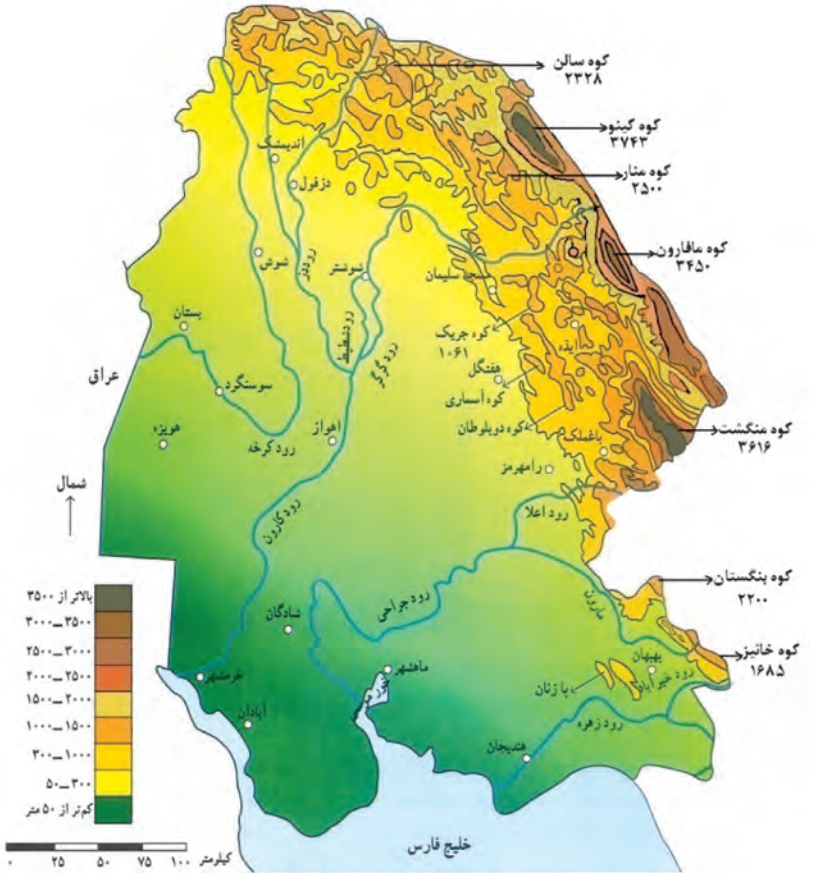

شکل ۸ــ۱ــ نقشهٔ ناهمواری‌های استان

شوری خاک در نتیجهٔ جزر و مد و بالا بودن سطح آب‌های زیرزمینی در نواحی جنوبی جلگه مشکلاتی را در امر توسعهٔ کشاورزی و دفع فاضلاب شهرها ایجاد می‌کند.

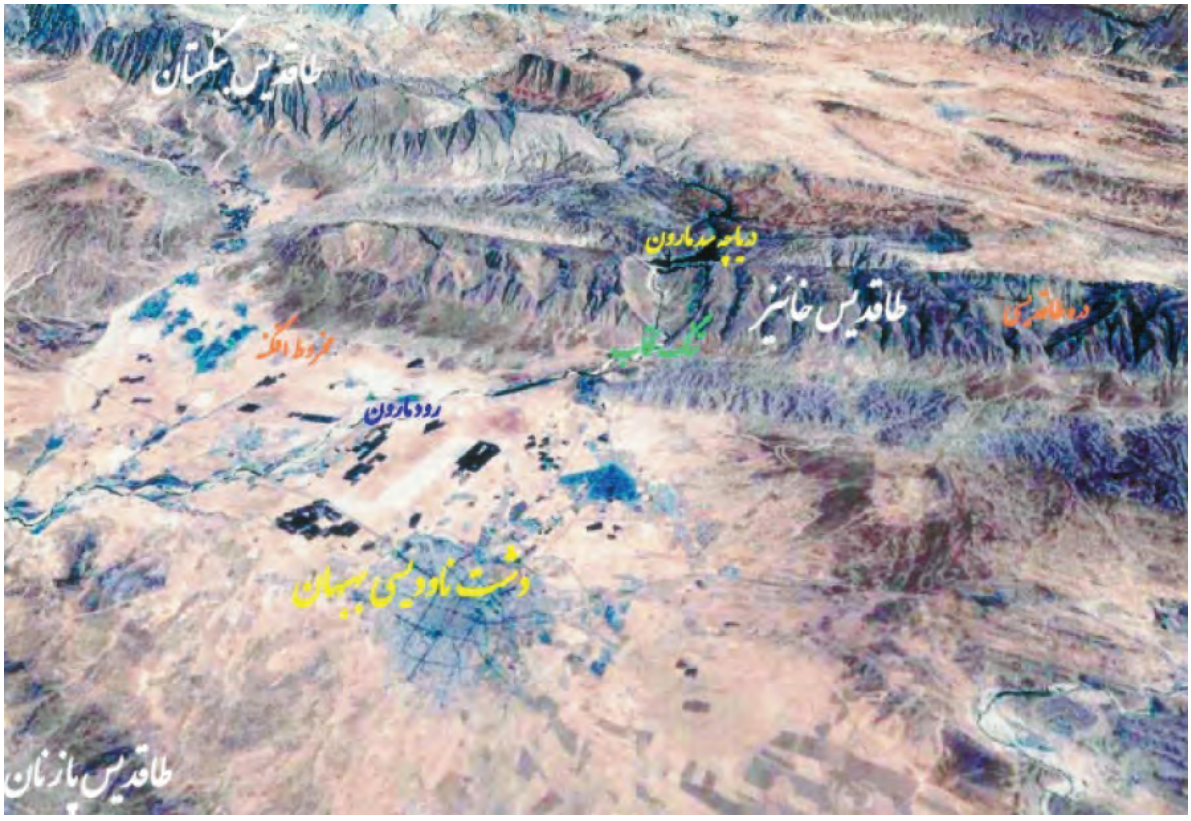

شکل ۹ــ۱ــ تصویر ماهواره‌ای از تاقدیس‌های جنوب شرق استان

درس۳ آب و هوای استان

با توجه به این شکل‌ها محل زندگی شما در کدام منطقهٔ آب و هوایی قرار دارد؟

شکل ۱۰ــ۱ــ چشم‌اندازهایی از تنوع آب و هوایی استان

عوامل مختلفی در تنوع آب و هوایی استان دخالت دارند که مهم‌ترین آنها عبارتنداز : ناهمواری‌ها، توده‌های هوا، مجاورت با پهنه‌های آبی و عرض جغرافیایی.

ناهمواری

اختلاف ارتفاع از صفر متر در سواحل خلیج فارس تا ۳۷۰۰ در ارتفاعات زاگرس، سبب تنوع مکانی دما و بارش شده است. مناطق شمالی و شرقی استان بیشترین بارش و کمترین دما را دارند، و در نواحی جنوبی و غربی، حداقل بارش و حداکثر دما دیده می‌شود.

مجاورت با آب‌ها

رطوبت خلیج فارس به دلیل وجود زمین‌های هموار در استان تا زمین‌های وسیعی در خشکی نفوذ می‌کند. این رطوبت مانع از کاهش دما در زمستان و افزایش بیش از حد آن در تابستان می‌شود و زمینهٔ ایجاد هوای شرجی را فراهم می‌آورد.

توده‌های هوا

خوزستان به جهت قرارگیری در میان ارتفاعات زاگرس، بیابان عربستان و نزدیکی به مدار رأس‌السرطان در طول سال، تحت‌تأثیر توده‌های هوای مختلفی قرار می‌گیرد که با ورود به استان، موجب تغییرات آب وهوایی می‌شوند.

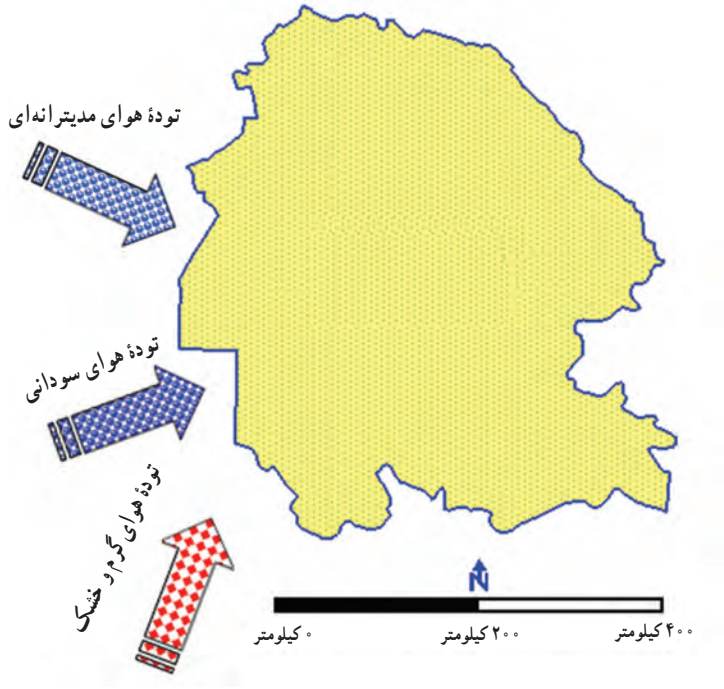

شکل ۱۱ــ۱ــ نقشه مسیر ورود توده‌های هوا به استان

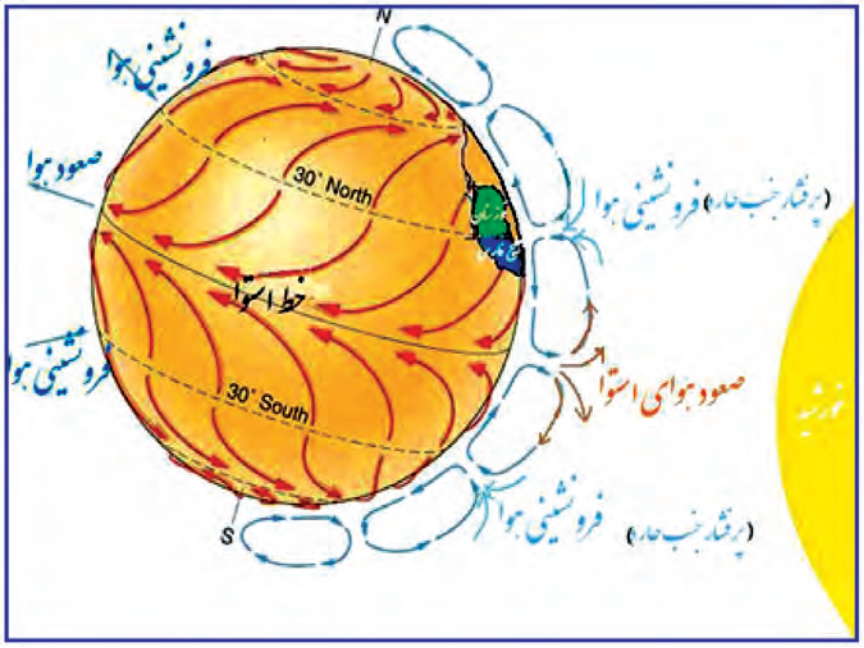

شکل ۱۲ــ۱ــ تأثیر پرفشار جنب حاره بر آب و هوای استان

بیشتر بدانیم

در منطقهٔ استوایی به علت تابش عمودی خورشید و در نتیجه بالابودن دما، هوای گرم منطقه استوایی به بالا صعود می‌کند و در بالا سرد شده و موجب بارش فراوان در منطقهٔ استوایی می‌شود؛ اما پس از اینکه رطوبت خود را از دست داد، در حوالی مدار ۲۳/۵ تا ۳۰ درجه فرود می‌آید و بر اثر فرونشست، هوا دوباره گرم می‌شود، در نتیجه، یک کمربند یا ناحیهٔ پرفشار به‌وجود می‌آورد. این کمربند پرفشار، در دورهٔ گرم سال از بالا رفتن هوای مرطوب خلیج‌فارس، تشکیل ابر و ایجاد بارندگی جلوگیری می‌کند؛ به همین دلیل، بخار آب و رطوبت حاصل از آن به‌صورت هوای شرجی ظاهر می‌شود.

دما و بارش

با توجه به شکل ۱۳ــ۱، نقشهٔ همدمای استان مشخص می‌شود که تفاوت دما بین غرب و شرق استان حدود ۷ درجهٔ سانتی‌گراد و بین شمال و جنوب استان ۳ درجهٔ سانتی‌گراد است. گرم‌ترین نقاط استان در جنوب و جنوب غرب و سردترین نقاط در شمال و شمال شرق قرار دارند.

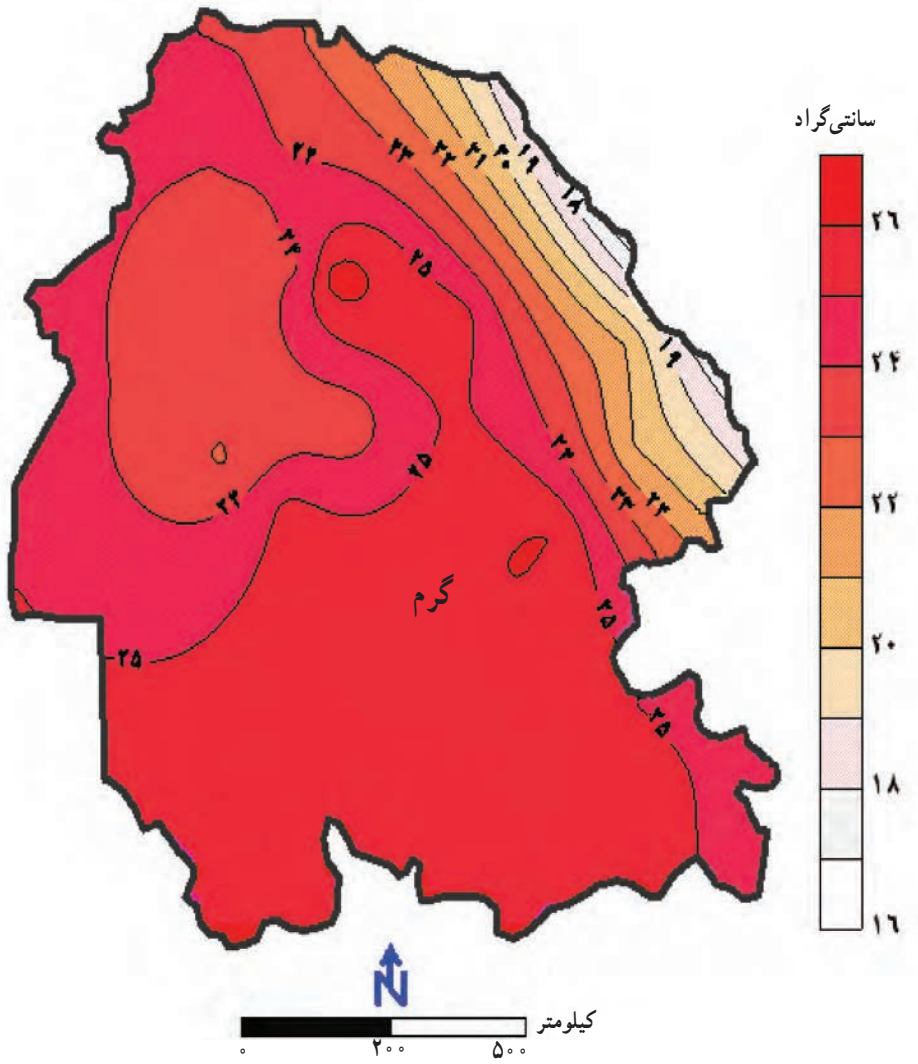

شکل ۱۳ــ۱ــ نقشهٔ هم دمای سالانهٔ استان

همان‌طور که در شکل ۱۴ــ۱ می‌بینید مقدار بارش در استان از جنوب به شمال و از غرب به شرق افزایش می‌یابد. میانگین بارش سالانه استان از ۱۵۰ میلی‌متر در جنوب غربی تا حدود ۱۰۰۰ میلی‌متر در شمال شرقی متغیر است.

بیشتر بدانیم

خطوط هم‌دما به نقاط یا خطوطی گفته می‌شود که میزان دما در آنجا یکسان است.
خطوط هم‌بارش به نقاطی گفته می‌شود که میزان بارش یکسان داشته باشند.

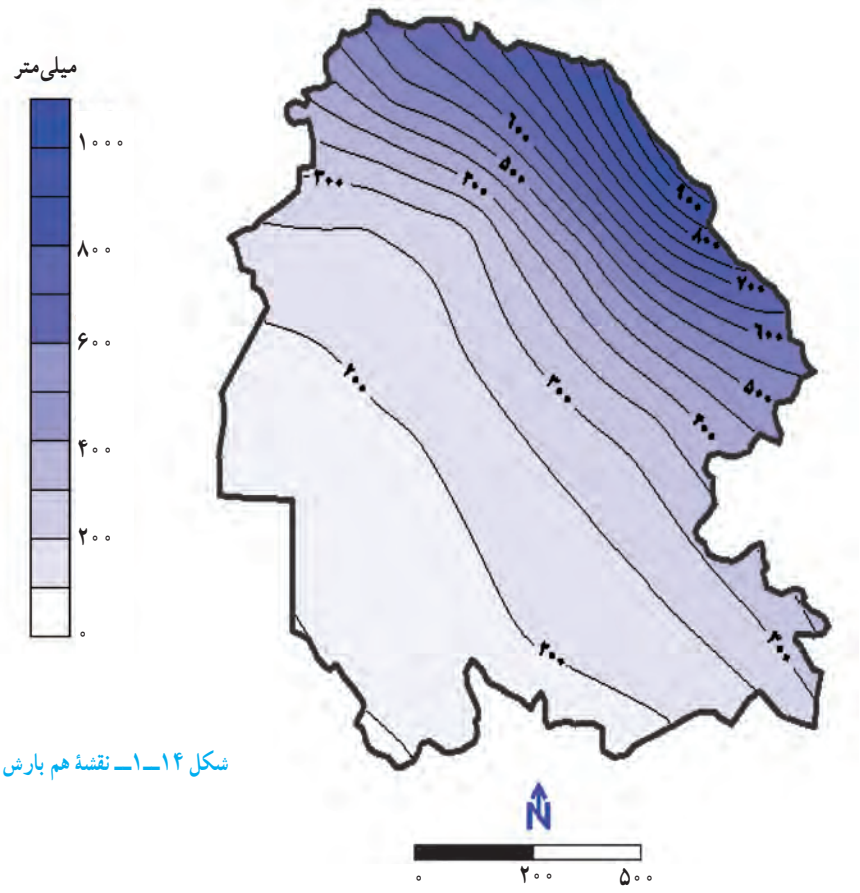

شکل ۱۴ــ۱ــ نقشهٔ هم بارش سالانه استان

فعالیت

۱ــ علل تفاوت دما در بخش‌های مختلف استان چیست؟
۲ــ چرا جهت خطوط هم بارش در نقشهٔ شمال غربی ــ جنوب شرقی است؟

یکی دیگر از عناصر آب و هوایی استان باد است. بیشتر بادهای استان از سمت غرب و شمال غربی می‌وزند.

غالب بادهای استان به دو دسته تقسیم می‌شوند.

الف ــ بادهای عمومی : بادهایی که در اثر تغییرات فشار هوا در فصول مختلف سال به‌وجود می‌آیند. مانند بادهای مرطوب غربی

ب ــ بادهای محلی : که بر اثر تغییر دما و فشار بین کوه‌ها و سرزمین‌های هموار یا دریا و جلگه و دشت ایجاد می‌شوند. از مهم‌ترین بادهای محلی استان می‌توان به باد شمال، شرجی و سموم اشاره کرد.

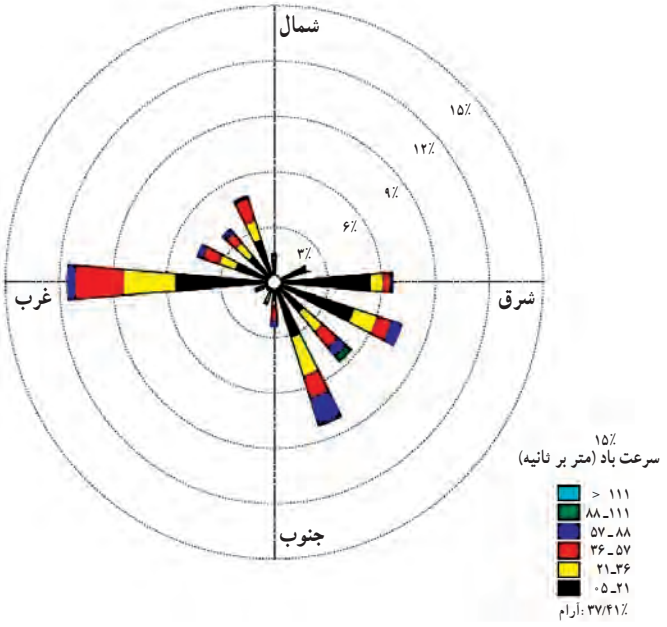

شکل ۱۵ــ۱ــ گلباد ایستگاه هواشناسی اهواز

بیشتر بدانیم

یکی دیگر از عناصر بسیار مهم آب‌وهوایی استان وجود ساعات آفتابی زیاد است. در بیشتر مناطق استان میانگین سالانه ساعات آفتابی به بیش از ۳۰۰۰ ساعت می‌رسد. این شرایط، توانمندی بسیاری جهت استفاده از انرژی خورشیدی ایجاد کرده است که می‌تواند جایگزین سوخت‌های فسیلی مانند نفت و گاز باشد.

مناطق آب و هوایی استان

با توجه به عوامل یاد شده انواع آب و هوا در سطح استان مشاهده می‌شود.

شمال و شمال شرق استان تحت‌تأثیر آب و هوای کوهستانی قرار دارد و دارای زمستان نسبتاً سرد، پربارش و تابستان معتدل

است. بخش کوهپایه‌ای استان دارای آب و هوای نیمه‌خشک است. سایر مناطق استان در جنوب و غرب تحت‌تأثیر آب و هوای گرم و خشک قرار دارند. در این مناطق به‌دلیل ارتفاع کم، دمای هوا و میزان تبخیر افزایش می‌یابد اما مقدار بارش کمتر می‌شود. زمستان کوتاه و معتدل و تابستان بسیار گرم و طولانی از ویژگی‌های این نوع آب و هواست.

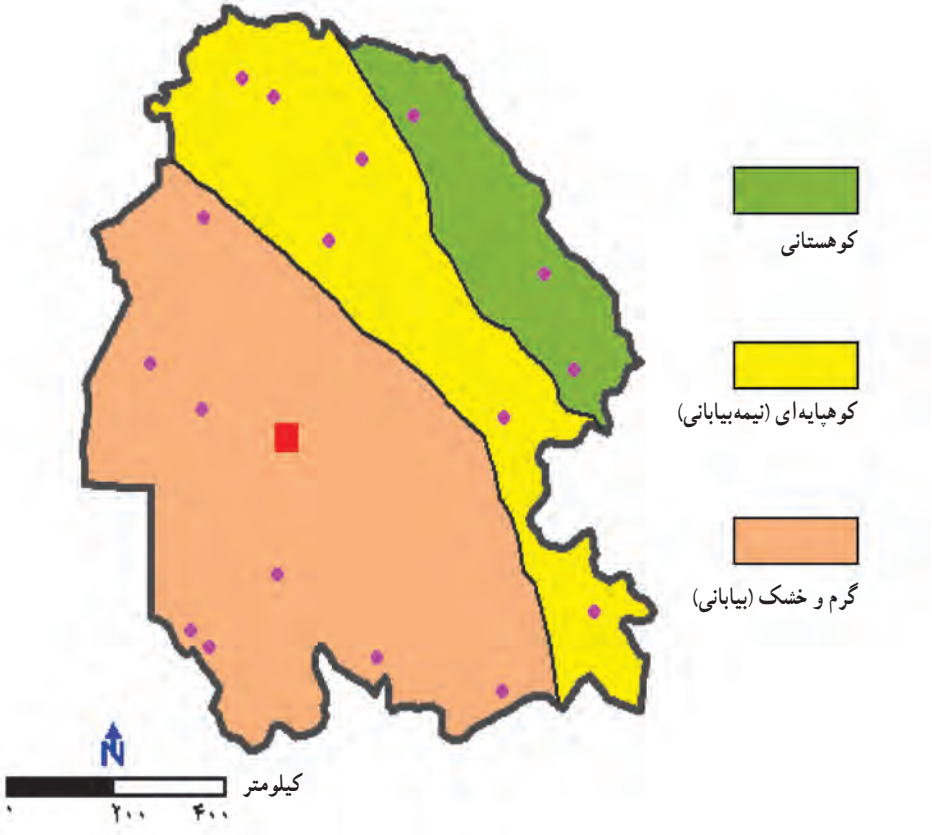

شکل ۱۶ــ۱ــ انواع مناطق آب و هوایی استان

فعالیت

با توجه به شکل ۱۶ــ۱ برای هر کدام از مناطق آب و هوایی یک شهر نام ببرید.

درس ۴ منابع طبیعی استان

منابع طبیعی بستر توسعه است

منابع طبیعی بخشی از نعمت‌های خدادادی است که در اختیار بشر قرار دارد و حفاظت از آن وظیفهٔ همهٔ ماست. امروزه طبیعت و زیست بوم تنها یک پدیدهٔ مادی نیست؛ بلکه طبیعت جزئی از زندگی انسان است.

۱ــ منابع آب استان

خوزستان با حجم ورودی بیش از ۳۳ میلیارد متر مکعب آب در سال و دارا بودن ۳ میلیارد متر مکعب آب ذخیره شده در سفره‌های آب زیر زمینی، از موقعیت ممتازی در کشور برخوردار است. خوزستان با داشتن تنها ۴ درصد از مساحت کشور، بیش از ۳۰درصد از آب‌های سطحی کشور را در خود جای داده است.

الف) آب‌های سطحی : آب‌های سطحی خوزستان بیشتر از استان‌های مجاور سرچشمه می‌گیرند و پس از عبور از مناطق جلگه‌ای استان به تالاب‌ها و خلیج فارس می‌ریزند. در این میان رود کارون بیشترین آبدهی(دبی) و طول را به خود اختصاص داده است.

برای مطالعه

جدول ۱ــ۱ــ مشخصات رودهای استان در سال ۱۳۸۹

نام رود	طول رودخانه در استان به کیلومتر	حداکثر آبدهی متر مکعب بر ثانیه	سرچشمه	مصب رود
کارون	۷۱۱	۶۷۰۴	یاسوج ــ بروجن ــ کوهرنگ	خلیج فارس
دز	۲۸۵	۳۸۹۳	بروجرد ــ دورود ــ الیگودرز	کارون
کرخه	۳۵۵	۵۲۲۲	ملایر ــ کرمانشاه ــ خرم آباد	هورالعظیم
مارون (جراحی)	۳۰۰	۵۳۶۰	قلعه رئیسی ــ لنده ــ ایدنک	تالاب شادگان
زهره(هندیجان)	۲۷۰	۲۹۰۸	اردکان ــ باشت ــ دهدشت	خلیج فارس

جغرافیای طبیعی استان

رودخانه کارون، بزرگ‌ترین و پرآب‌ترین رود ایران از ارتفاعات دنا به ارتفاع ۴۲۶۲ متر در استان کهگیلویه و بویراحمد و کوهرنگ به ارتفاع ۴۲۲۱ متر در استان چهارمحال و بختیاری سرچشمه می‌گیرد. این رودخانه پس از عبور از دره‌های تنگ و عمیق زاگرس و خلق چشم‌اندازهای بسیار زیبای طبیعی، از شهرهای شوشتر، گتوند و اهواز عبور می‌کند. کارون در شمال خرمشهر به شاخه‌های بهمنشیر و حفار تقسیم شده و پس از گذشتن از جزیره آبادان، در تلاقی با رودخانه مرکزی اروندرود وارد خلیج فارس می‌شود.

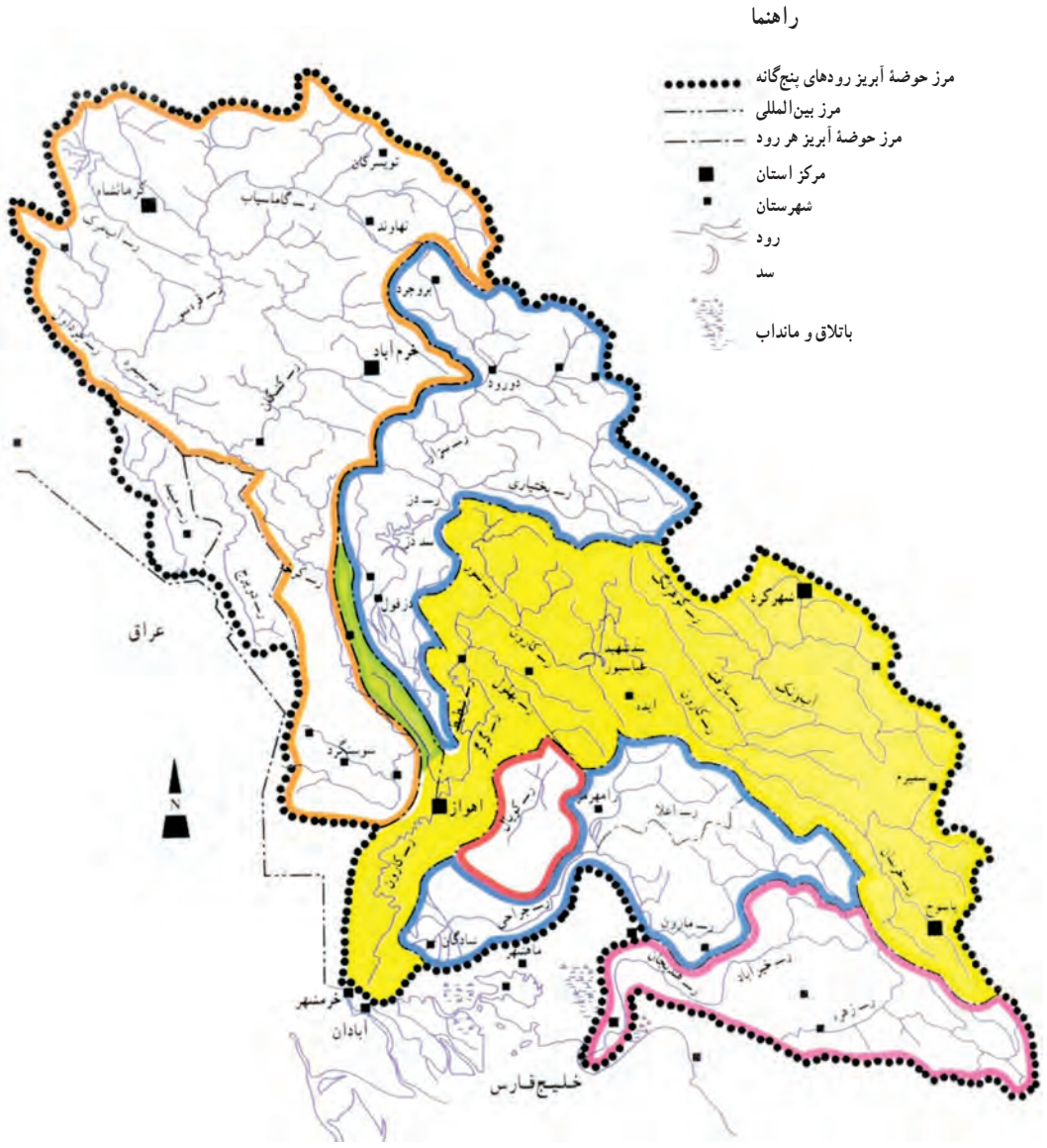

شکل ۱۷ــ۱ــ نقشه حوضه‌های آبریز رودهای استان

ب) آب‌های زیرزمینی : وجود آب‌های سطحی فراوان و سهولت دسترسی به آنها، باعث شده تا آب‌های زیرزمینی کمتر مورد استفاده قرار گیرند. مهم‌ترین منبع تأمین آب‌های زیرزمینی در نواحی کوهستانی و کوهپایه‌ای استان، برف و باران و در مناطق جلگه‌ای، تغذیه آب‌های زیرزمینی توسط رودها انجام می‌گیرد.

برای مطالعه

امروزه روش‌های تصفیهٔ مختلفی برحسب نوع فاضلاب و شرایط محل و استفاده مجدد از پساب در کشور گسترش پیدا کرده است که از میان آنها سه روش لجن فعال، لاگون هوادهی و برکه تثبیت بیشتر در کشور توسعه داده شده‌اند. در شهرهای مختلف استان خوزستان هر سه نوع روش تصفیه مورد استفاده قرار گرفته است. روش لجن فعال که یکی از متداول‌ترین روش‌های تصفیه فاضلاب در دنیا می‌باشد در شهر اهواز مورد استفاده قرار گرفته است و در سایر شهرهای استان روش برکه تثبیت و لاگون هوادهی برای تصفیه استفاده شده‌اند. در روش لجن فعال برای تصفیه فاضلاب از میکروارگانیسم‌های هوازی استفاده می شود.

فعالیت

کیفیت آب‌های زیرزمینی مناطق شمالی و جنوبی استان را باهم مقایسه کنید.

مشکلاتی که استان در زمینه تأمین آب با آن مواجه است عبارت‌اند از :

ـ خشکسالی

ـ انتقال آب از سرشاخه‌های رودها

ـ نوسان شدید آبدهی رودها در فصول مختلف سال

۲ـ خاک

خاک‌های استان به‌طور عمده از رسوبات آبرفتی دورهٔ کواترنری تشکیل شده‌اند که در نتیجهٔ فرسایش کوه‌های زاگرس و حمل مواد توسط رودها به‌وجود آمده‌اند. از شمال به جنوب استان به دلیل بالا بودن سطح آب‌های زیرزمینی میزان شوری خاک افزایش می‌یابد.

۳ـ جنگل‌ها و مراتع

استان، به‌دلیل شرایط محیطی متنوع از پوشش گیاهی گوناگونی برخوردار است. در مناطقی با میزان بارش بیش از ۵۰۰ میلی‌متر جنگل طبیعی به‌وجود آمده که بیشتر در بخش‌های شمالی و شمال شرقی استان دیده می‌شوند که جزء جنگل‌های مناطق خشک و نیمه خشک زاگرس است و درختان بیشتر از نوع بلوط، بادام و گردو حدود۱۳ درصد از مساحت استان را در بر می‌گیرد.

جنگل‌های دست کاشت در بخش‌هایی از شهرستان‌های شوش، اهواز، دشت آزادگان، ماهشهر، امیدیه و هندیجان ایجاد

شده‌اند. گونه‌های غالب گیاهی این جنگل‌ها تاغ، گز و اوکالیپتوس است. مهم‌ترین اهداف جنگل‌کاری در استان عبارت‌اند از :

ــ تثبیت ماسه‌های روان

ــ تعدیل آب و هوا

ــ حفاظت از خاک

ــ کنترل گرد و غبار

شکل ۱۸ــ۱ــ جامعهٔ درختان جنگلی بلوط در منطقه شیمبار (اندیکا)

شکل ۱۹ــ۱ــ تولید انواع نهال برای ایجاد جنگل‌های دست‌کاشت

مراتع استان را براساس میزان تولید علوفهٔ خشک در طول یک سال به سه گروه خوب، متوسط و ضعیف تقسیم‌بندی می‌کنند. بیشتر مساحت مراتع استان را مراتع ضعیف تا متوسط و فقط ۲۰۰ هزار هکتار آن را مراتع خوب تشکیل می‌دهد.

شکل ۲۰ــ۱ــ چشم‌اندازی از مراتع خوب و غنی استان در منطقهٔ کرایی

با توجه به نقشهٔ جنگل‌ها و مراتع می‌توان گفت بین میزان بارش منطقه و کیفیت مراتع، رابطهٔ مستقیم وجود دارد؛ به گونه‌ای که بهترین مراتع در نواحی پربارش استان قرار دارند و هرچه به سمت نواحی خشک پیش برویم، از کیفیت مراتع کاسته می‌شود.

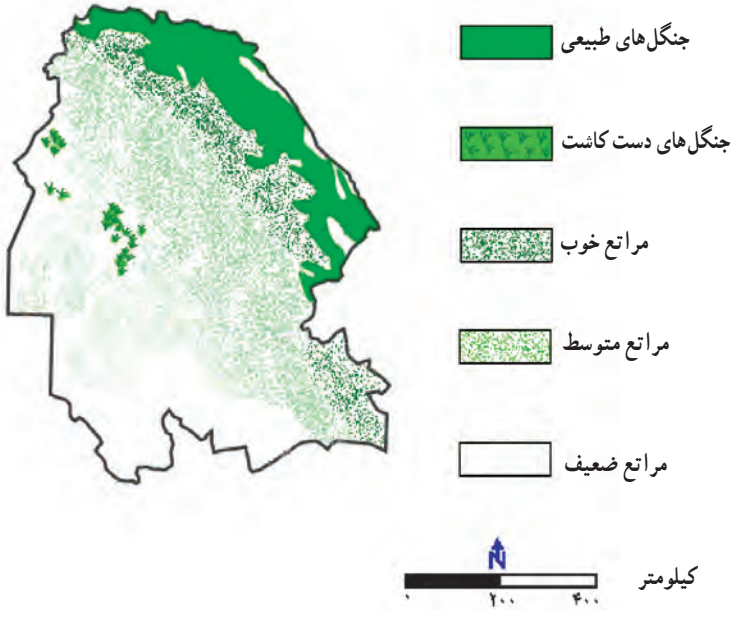

شکل ۲۱ــ۱ــ پراکندگی جنگل‌ها و مراتع استان

۴ــ زیست‌بوم‌های حفاظت شدهٔ استان

با نگاهی دقیق به محیط‌زیست استان می‌بینیم که زیست بوم‌های متنوعی در آن وجود دارد.

برای مطالعه

جدول ۲ــ۱ــ مناطق حفاظت شدهٔ استان

نام منطقه	وسعت	موقعیت جغرافیایی	راه دسترسی
منطقهٔ حفاظت شده و پناهگاه حیات وحش دز	۱۷۵۳۳ هکتار	از سردارآباد دزفول شروع و در امتداد رودخانهٔ دز به طرف جنوب عنافچه نزدیک اهواز امتداد دارد	جادهٔ آسفالته رانگین (شرکت کشت و صنعت کارون) ۲۰ کیلومتری شرق جاده ترانزیتی اهواز ــ شوش
منطقهٔ حفاظت شده و پناهگاه حیات وحش کرخه	۱۳۹۹۵ هکتار	در دو سوی رودخانهٔ کرخه در شمال غربی شوش شروع شده و تا روستای حلاف کشیده می‌شود	۵ کیلومتری غرب جاده ترانزیتی اهواز ــ شوش جادهٔ اهواز ــ اندیمشک جادهٔ آسفالته اهواز ــ دزفول در مجاورت رودخانه
منطقهٔ حفاظت شده شیمبار	۵۰۰۰۰ هکتار	۸۰ کیلومتری شمال شرقی مسجدسلیمان	جادهٔ مسجدسلیمان ــ شهرکرد
منطقهٔ حفاظت شده شالو و منگشت	۱۳۰۰۰ هکتار	۲۵ کیلومتری جنوب شرقی ایذه	از نقطهٔ شمال شرقی و جنوب شرقی به کمک بارج‌های شناور مدیریت سد کارون ۳
تالاب بین‌المللی و پناهگاه حیات وحش شادگان	۴۰۰۰۰۰ هکتار	در جنوب جلگهٔ خوزستان حد فاصل شهرهای شادگان ــ آبادان ــ ماهشهر	اتوبان اهواز ــ آبادان، جادهٔ آسفالته دارخوین ــ شادگان ــ اتوبان اهواز، جادهٔ آسفالته آبادان ــ بندرامام
تالاب هورالعظیم	۱۲۵۰۰۰	غرب خوزستان ــ انتهای رودخانهٔ کرخه غرب بستان	راه آسفالتهٔ سوسنگرد ــ بستان ــ چزابه، راه آسفالتهٔ هویزه ــ رفیع، راه شنی ــ نظامی‌پاسگاه‌های طبر، شط علی و راه آسفالتهٔ اهواز ــ جادهٔ سید خلف به طلائیه
تالاب میانگران	۲۴۴۰ هکتار	۱/۵ کیلومتری شمال شهر ایذه	جادهٔ آسفالتهٔ ایذه پیون و جادهٔ آسفالتهٔ ایذه
تالاب بامدژ	۴۰۰۰ هکتار	۴۰ کیلومتری شمال غرب اهواز	جادهٔ آسفالتهٔ اهواز ــ اندیمشک و راه‌های شنی و آسفالتهٔ درجه ۲
منطقهٔ چهل پا	۱۵۰۰۰	۱۵ کیلومتری شمال شهر اندیمشک و دزفول	راه آسفالتهٔ سد دز و راه آسفالتهٔ دزفول به پامنار
منطقهٔ شکار ممنوع کرائی	۳۹۰۰۰	۲۵ کیلومتری جنوب شرقی شوشتر و ۳۵ کیلومتری جنوب شهرستان مسجد سلیمان	جادهٔ آسفالتهٔ شوشتر به مسجد سلیمان و راه شنی روستایی کرائی

آیا می‌دانید

ــ «در اصل ۵۰ قانون اساسی، حفاظت از محیط زیست یک وظیفهٔ عمومی است»

ــ تالاب بین‌المللی شادگان زیستگاه مناسب پرندگانی است که در پاییز از شمال اروپا، کانادا و سیبری به این منطقه مهاجرت می‌کنند.

ــ تالاب هویزه به‌عنوان یک زیست بوم با داشتن توان زیستی و آبی بالا، نقش مهمی در حیات اقتصادی و اجتماعی منطقه ایفا می‌کند.

بیشتر بدانیم

در استان به علت شیب کم، در قسمتی از سواحل و نیز در مسیر و انتهای رودها، تالاب‌های وسیعی به وجود آمده که به آنها «هور» می‌گویند. بررسی تصاویر ماهواره‌ای کاهش نسبتاً زیاد (۸۵ درصد) وسعت زمین‌های هور هویزه را نشان می‌دهد. از این تالاب تنها حاشیهٔ شمالی آن باقی‌مانده است که علت عمدهٔ آن، کاهش ورود آب به این تالاب بوده است.

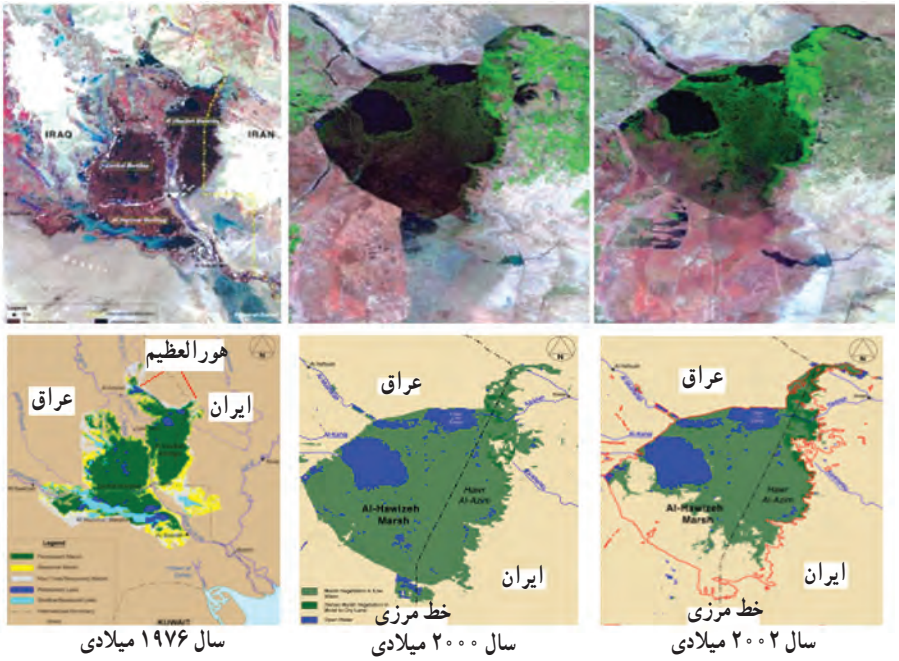

سال ۱۹۷۶ میلادی — سال ۲۰۰۰ میلادی — سال ۲۰۰۲ میلادی

شکل ۲۲ــ۱ــ روند کاهش مساحت هور هویزه

شکل ۲۳ــ۱ــ چشم‌اندازی از تالاب بُندون و میانگران ــ ایذه

۵ــ منابع و معادن

الف) نفت و گاز : خوزستان با داشتن ۳۸ میدان بزرگ و کوچک شناخته شدهٔ نفت از جایگاه مهم و استراتژیک در تولید نفت و گاز کشور برخوردار است.

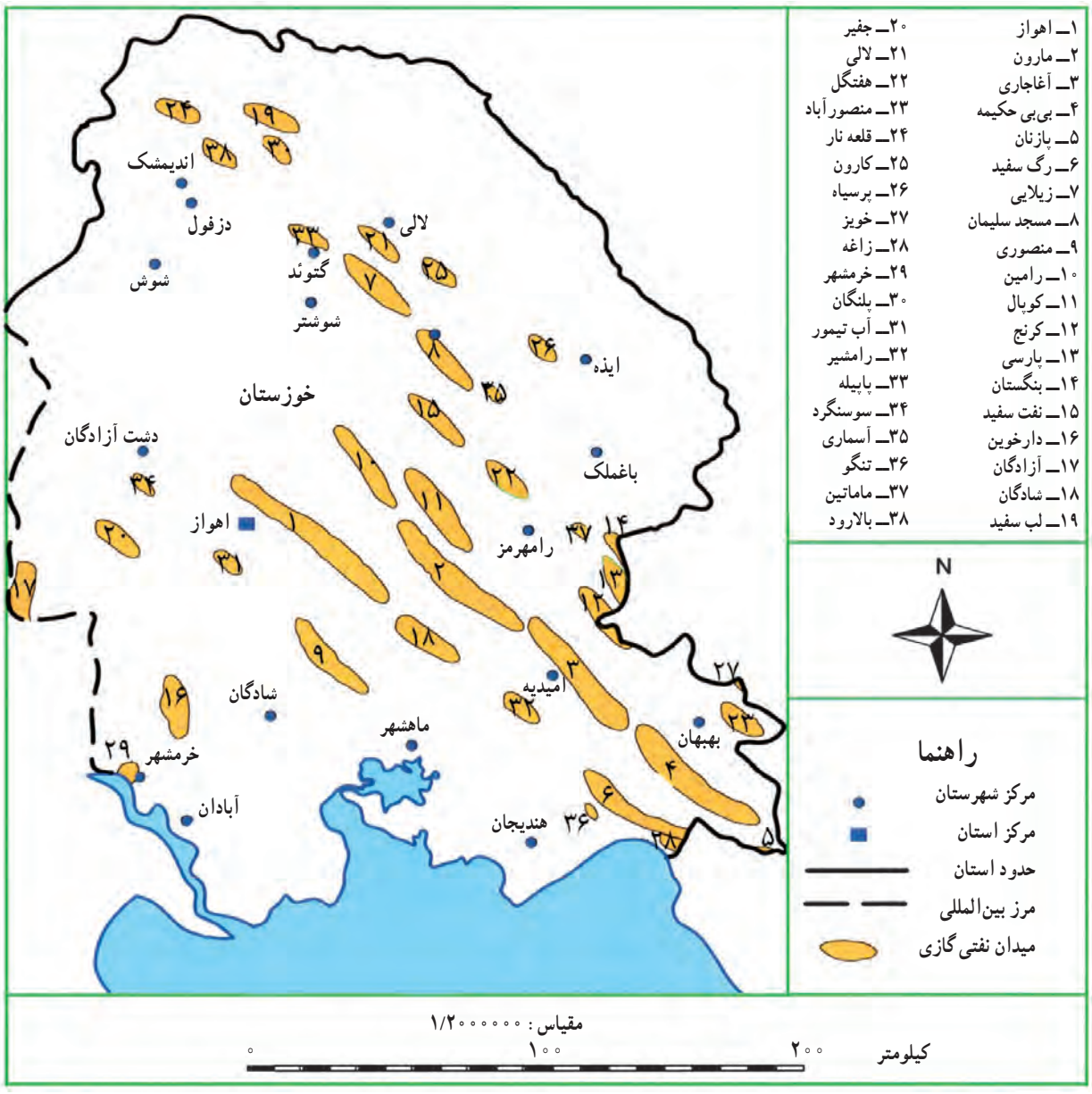

شکل ۲۴ــ۱ــ نقشه پراکندگی میدان‌های نفتی ــ گازی استان

فعالیت

ــ با توجه به نقشهٔ بالا، بزرگ‌ترین میدان‌های نفتی استان را نام ببرید.

ــ کدام میدان‌های نفتی در نزدیکی محل زندگی شما قرار دارند؟

ب) معادن غیر نفتی : بیشتر مواد معدنی غیر نفتی استان از نوع ساختمانی است. وجود مواد اولیهٔ سیمان و بازارهای داخلی ــ خارجی مناسب، قابلیت تبدیل استان را به قطب تولید و صادرات این کالا فراهم کرده است. خوزستان از نظر تولید نمک از آب دریا مقام اول را درکشور داراست.

شکل ۲۵ــ۱ــ مواد اولیه استخراجی از معادن برای تولید سیمان

شکل ۲۶ــ۱ــ برداشت نمک از آب خلیج فارس

درس ۵ مشکلات و مسائل محیطی استان

«بنویسیم محیط زیست، بخوانیم زندگی»

شکل ۲۷ــ۱ــ ببینیم و بیندیشیم

به جمله و شکل بالا توجه کنید و کمی بیندیشید که در اثر گسترش فعالیت‌های انسانی و مسایل محیطی مشکلات متعددی در استان به وجود آمده است که مهم‌ترین آنها عبارت‌اند از :

۱ــ آلودگی هوا

الف) گرد و غبار : به دلیل مجاورت با بیابان‌های عراق و عربستان و وزش باد از این مناطق، پدیدهٔ گرد و غبار و در نتیجه آلودگی هوای استان در سال‌های اخیر بیشتر شده است. ذرات بسیار ریز سبک سیلت، رس و ماسه در نواحی بیابانی به‌علت وزن کم، به همراه باد تا مسافت‌های بسیار طولانی جابه‌جا می‌شوند، به نحوی که در مواردی افزایش میزان آلودگی به چندین برابر حد مجاز می‌رسد و قدرت دید انسان را به کمتر از ۱۰۰ متر می‌رساند.

شکل ۲۸ــ۱ــ لحظهٔ ورود توده هوای دارای گرد و غبار به استان ــ تیر ۱۳۸۷

این پدیده علاوه بر آن‌که باعث افزایش وقوع حوادث جاده‌ای می‌شود، در چرخهٔ اقتصادی و فعالیت‌های اجتماعی نیز اختلال ایجاد می‌کند.

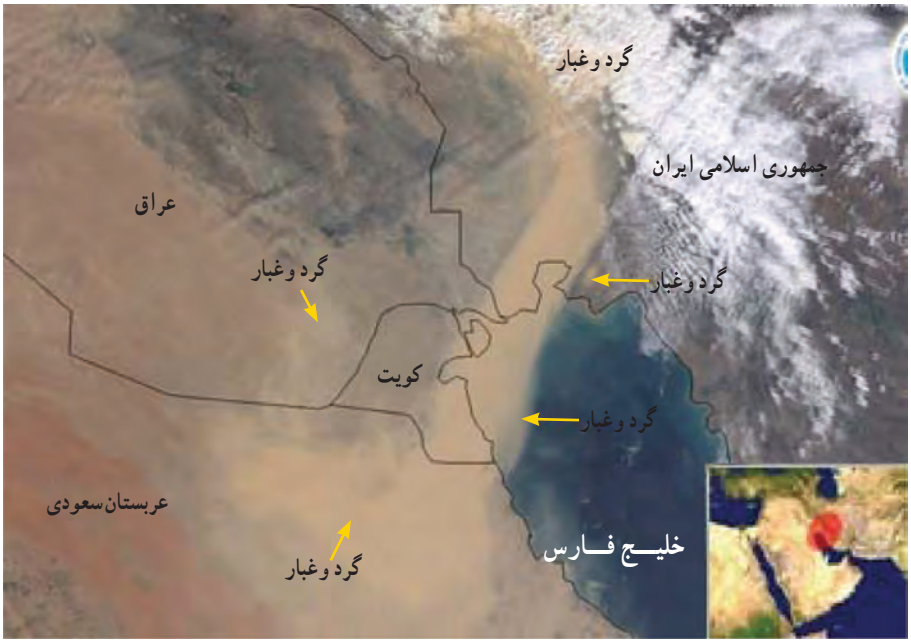

شکل ۲۹ــ۱ــ ورود گرد و غبار از کشورهای مجاور به استان

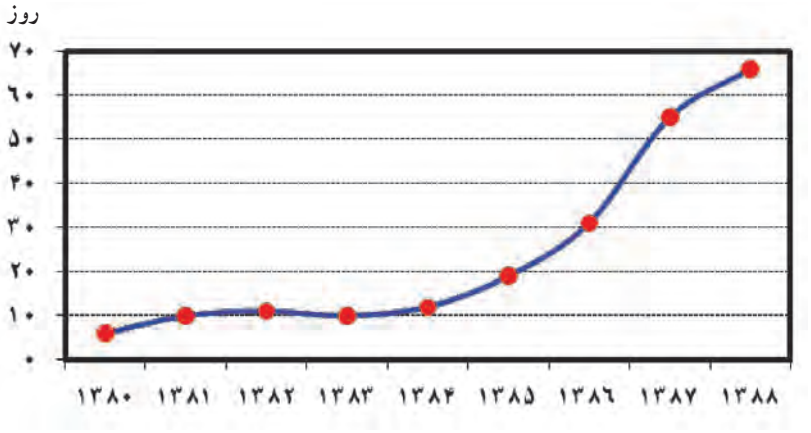

شکل ۳۰ــ۱ــ روند افزایش روزهای گردو غبار در استان طی سال‌های ۸۸ــ۱۳۸۰

ب)آلاینده‌های انسانی : این آلاینده‌ها شامل صنایع، سوخت واحدهای مسکونی و وسایل نقلیه هستند. بیشتر صنایع استان با مصرف سوخت‌های فسیلی و عدم استفاده از فیلترهای مناسب، دارای آلودگی‌های بیش از حد استاندارد می‌باشند.

شکل ۳۱ــ۱ــ آلودگی ناشی از سوختن گازهای خروجی همراه نفت

اهواز با داشتن تأسیسات مختلف نفتی و صنایع سنگین فلزی و تعداد زیاد خودرو، از آلودگی هوا رنج می‌برد. این شهر بیشترین ذرات معلق در هوا را دارد.

شکل ۳۲ــ۱ــ شهر اهواز در یک روز پاک و یک روز آلوده

۲ــ آلودگی آب

رودها به‌عنوان مهم‌ترین منبع تأمین‌کنندهٔ آب مصرفی استان تحت تأثیر آلاینده‌های صنعتی، کشاورزی و شهری قرار دارند.

الف) آلاینده‌های شهری : توسعهٔ شهرها و روستاها که خود ناشی از رشد جمعیت است، آلودگی آب‌ها را افزایش می‌دهد. پساب‌های شهری حاوی مواد شیمیایی و میکروب‌های فراوانی است که می‌توانند باعث آلودگی آب شوند.

شکل ۳۳ــ۱ــ ورود فاضلاب شهری به رود کارون در اهواز

ب) آلاینده‌های کشاورزی : انتقال پساب‌های کشاورزی از طریق جریانات سطحی و زیرزمینی به رودخانه‌ها باعث ورود مقدار زیادی مواد شیمیایی به آب‌ها می‌شود. از آنجا که مجتمع‌های کشت و صنعت استان بیشتر در حوضهٔ کارون و دز تمرکز دارند، حجم پساب ورودی و میزان آلودگی این رودها بسیار بالاست.

ج) آلاینده‌های صنعتی : آب مورد استفاده در صنایع به انواع ترکیبات شیمیایی، مواد معدنی و فلزات سنگین آلوده می‌شود. تمرکز صنایع در اطراف شهرهای اهواز، آبادان، ماهشهر و... باعث شده تا این شهرها بیشترین سهم را در آلودگی آب‌های سطحی داشته باشند.

مخاطرات طبیعی

استان، محل وقوع تعدادی از مخاطرات طبیعی است که برخی منشأ آب و هوایی دارند؛ مانند : سیل، خشکسالی، طوفان، صاعقه، تگرگ و یخبندان و بعضی دیگر منشأ درون زمینی دارند مانند : زلزله، رانش زمین.

الف) سیل : خوزستان جزء مناطق سیل‌خیز کشور محسوب می‌شود. براساس گزارش اداره کل مدیریت بحران استان، طی ۲۰ سال گذشته، بیشترین خسارات ناشی از مخاطرات طبیعی در استان مربوط به آبگرفتگی و سیل بوده است. هر چند در دهه‌های اخیر به‌دنبال احداث سدهای عظیم مخزنی بر روی رودهای استان، این مخاطره طبیعی به یک فرصت و امکان جهت سازندگی و توسعه تبدیل شده است؛ اما همچنان سیل برای زمین‌های کشاورزی، تأسیسات صنعتی و سکونتگاه‌های شهری و روستایی مشکلی جدی به‌شمار می‌رود.

شکل ۳۴ــ۱ــ اراضی به زیر آب رفته در اثر وقوع سیل

دلایل عمده وقوع سیل در استان عبارت‌اند از :

۱ــ بارش‌های شدید و رگباری و تخریب پوشش گیاهی

۲ــ جاری شدن رودهای پرآب و طولانی در بخش کم شیب و جلگه‌ای استان

۳ــ بالا بودن سطح آب‌های زیر زمینی و نفوذپذیری کم زمین

۴ــ ناکارآمد بودن شبکه‌های جمع‌آوری آب‌های سطحی و فاضلاب شهری

ب) خشکسالی : خشکسالی در استان، یک واقعیت آب و هوایی است که به‌طور متناوب با شدت و ضعف اتفاق می‌افتد. بیشترین خسارت ناشی از خشکسالی در استان، به بخش‌های کشاورزی و دامداری وارد می‌شود. کاهش ذخائر آب موجود در تالاب‌ها و دریاچهٔ سدها، افت شدید آب‌های زیرزمینی و وقوع توفان‌های گردو غبار از دیگر آثار خشکسالی در استان است.

ج) حرکت ماسه‌های روان : یکی از مشکلات مناطق جلگه‌ای استان حرکت ماسه‌های روان است که در اثر جابجایی آنها مراکز صنعتی، راه‌ها، خطوط لوله، چاه‌های نفت و اراضی کشاورزی در معرض هجوم آن قرار می‌گیرند و به‌تدریج باعث متروکه شدن آنها یا ایجاد اختلال در فعالیت‌های آنها می‌شود.

شکل ۳۵ــ۱ــ تالاب میانگران ایذه در هنگام خشکسالی

د ــ سرمازدگی و یخ بندان : از آنجا که موضوع گرمی هوا به‌عنوان یکی از ویژگی‌های آب و هوایی استان مطرح است، صحبت از یخبندان و سرمازدگی تا حدی عجیب به‌نظر می‌رسد؛ اما در برخی از سال‌ها یخبندان‌هایی در استان رخ می‌دهد که خسارت‌های زیادی به کشت‌های جالیزی وارد می‌سازد. یکی از علت‌های استفاده از «کشت گلخانه‌ای» مقابله با سرمازدگی است.

هـ) زلزله : بخش عمدهٔ کشور ایران بر روی کمربند زلزله قرار دارد؛ استان ما نیز در بخش‌های شمالی و شرقی منطقه‌ای زلزله‌خیز محسوب می‌شود. با نگاهی به جدول وقوع زلزله‌های استان، مشاهده می‌شود که هر لحظه امکان وقوع آن با شدت‌های گوناگون وجود دارد. به همین جهت وقوع زلزله سبب تغییر مکان برخی از شهرهای استان شده است.

برای مطالعه

جدول ۳ــ۱ــ وقوع بعضی از زلزله‌های استان

سال وقوع	محل وقوع	بزرگی به ریشتر
۱۳۵۳	اهواز	۵/۲
۱۳۶۷	بهبهان	۵/۷
۱۳۷۱	بهبهان	۵/۱
۱۳۸۱	مسجد سلیمان	۴/۸
۱۳۸۲	مسجد سلیمان	۴/۹
۱۳۸۳	شوشتر	۳/۹
۱۳۸۴	شوشتر	۴/۴
۱۳۸۵	ایذه ــ مسجد سلیمان	۴/۴
۱۳۸۶	رامهرمز ــ اندیکا	۴/۴
۱۳۸۷	جایزان	۴/۴
۱۳۸۸	اندیمشک	۵/۱

فصل دوم

جغرافیای انسانی استان خوزستان

درس ۶ تقسیمات سیاسی استان

استان ما از گذشته‌های دور جایگاه ویژه‌ای در تقسیمات کشوری داشته است. اولین تقسیمات سیاسی به‌صورت رسمی پس از تصویب قانون تقسیمات کشوری در سال ۱۳۱۶ انجام شد که تاکنون تغییرات زیادی در آن به‌وجود آمده است. براساس آخرین تقسیمات کشوری استان خوزستان، در سال ۱۳۹۲، ۲۷ شهرستان، ۶۷ بخش، ۷۶ شهر و ۱۴۳ دهستان دارد. البته در سال ۱۳۹۱ این تقسیمات تغییراتی یافته و به تعداد شهرها اضافه شده است.

فعالیت

با توجه به شکل ۱ــ۲ به سؤالات زیر پاسخ دهید.

۱ــ شهرستان محل زندگی خود را روی نقشه با علامت * مشخص کنید.

۲ــ شما در شهرستان..... بخش..... شهر..... دهستان..... روستای..... زندگی می‌کنید.

شکل ۱ــ۲ــ نقشه تقسیمات سیاسی استان در سال ۱۳۸۹

برای مطالعه

جدول ۱ــ۲ــ فهرست واحدهای تقسیمات کشوری استان خوزستان

ردیف	شهرستان	ردیف	بخش	مرکز بخش	ردیف	شهر	ردیف	دهستان	مرکز دهستان
۱	آبادان	۱	مرکزی	آبادان	۱	آبادان	۱	بهمنشیر جنوبی	ابوشانک
							۲	بهمنشیر شمالی	فرخزاد
					۲	چوئبده	۳	شلاهی	ثوامر
		۲	اروند کنار	اروند کنار	۳	اروند کنار	۴	مینوبار	کوت شنوف
							۵	نو آباد	ابطر
							۶	نصار	فرخ پی
۲	آغاجاری	۳	مرکزی	آغاجاری	۴	آغاجاری			
		۴	جولکی	جولکی			۷	سرجولکی	سرجولکی
							۸	آب باران	آب باران
۳	امیدیه	۵	مرکزی	امیدیه	۵	امیدیه	۹	آسیاب	آسیاب
							۱۰	چاه سالم	چاه سالم
		۶	جایزان	جایزان	۶	جایزان	۱۱	جایزان	جایزان
							۱۲	جولکی	جولکی
۴	اندیکا	۷	مرکزی	قلعه خواجه	۷	قلعه خواجه	۱۳	قلعهٔ خواجه	قلعهٔ خواجه
							۱۴	شلال دشتگل	پا آب شلال
		۸	چلو	زاووت			۱۵	چلو	زاووت
							۱۶	لَلَر کُتُک	کُتُک
		۹	آبژدان	آبژدان	۸	آبژدان	۱۷	آبژدان	آبژدان
							۱۸	کِوِشک	کوشکک
۵	اندیمشک	۱۰	مرکزی	اندیمشک	۹	اندیمشک	۱۹	حومه	آزادی
					۱۰	چم گلک			
					۱۱	آزادی			
		۱۱	الوار گرمسیری	حسینیه	۱۲	حسینیه	۲۰	حسینیه	حسینیه
					۱۳	بیدروبه			
							۲۱	قیلاب	سرخکان
							۲۲	مازو	مازو

ردیف	شهرستان	ردیف	بخش	مرکز بخش	ردیف	شهر	ردیف	دهستان	مرکز دهستان
۶	اهواز	۱۲	مرکزی	اهواز	۱۴	اهواز			
					۱۵	الهایی	۲۳	الهایی	الهایی
							۲۴	لامی	گبیر یک
		۱۳	اسماعیلیه	صفحه دو			۲۵	اسماعیلیه شمالی	خبینه سفلی
							۲۶	اسماعیلیه جنوبی	بیت واوی
		۱۴	غیزانیه	غیزانیه			۲۷	غیزانیه	غیزانیه
							۲۸	مشرحات	مشرحات
۷	ایذه	۱۵	مرکزی	ایذه	۱۶	ایذه	۲۹	پیان	پشت پیان
							۳۰	حومهٔ شرقی	کولفرح
							۳۱	حومهٔ غربی	راسوند
							۳۲	مرغا	چم ریحان
							۳۳	هلایجان	چنارستان
		۱۶	دهدز	دهدز	۱۷	دهدز	۳۴	دهدز	دهدز
							۳۵	دنبالهٔ رود جنوبی	ده نو کیزوک
							۳۶	دنبالهٔ رود شمالی	باجول
		۱۷	سوسن	ترشک			۳۷	سوسن شرقی	جنگه
							۳۸	سوسن غربی	تُرشک
۸	باغملک	۱۸	مرکزی	باغملک	۱۸	باغملک	۳۹	رود زرد	رود زرد کاید رفیع
							۴۰	هپرو	دور تو
					۱۹	قلعه تل	۴۱	منگشت	ابوالعباس
							۴۲	قلعه تل	قلعه تل
		۱۹	صیدون	صیدون	۲۰	صیدون	۴۳	صیدون شمالی	صیدون
							۴۴	صیدون جنوبی	رودزیر
		۲۰	میداود	میداود سفلی	۲۱	میداود	۴۵	میداود	میداود سفلی
							۴۶	سرلَه	دالان
۹	باوی	۲۱	مرکزی	ملاثانی	۲۲	ملاثانی	۴۷	عنافچه	عماشیه یک
					۲۳	شیبان	۴۸	ملاثانی	صلیعه
		۲۲	ویس	ویس	۲۴	ویس	۴۹	زرگان	زرگان ابوفاضل
							۵۰	ویس	ام البلابیل
۱۰	بندر ماهشهر	۲۳	مرکزی	بندر ماهشهر	۲۵	بندر ماهشهر	۵۱	جراحی	هشتچه سفلی
					۲۶	چمران			
		۲۴	بندر امام خمینی	بندر امام خمینی	۲۷	بندر امام خمینی			

جغرافیای انسانی استان

ردیف	شهرستان	ردیف	بخش	مرکز بخش	ردیف	شهر	ردیف	دهستان	مرکز دهستان
۱۱	بهبهان	۲۵	مرکزی	بهبهان	۲۸	بهبهان	۵۲	حومه	منصوریه
					۲۹	منصوریه	۵۳	دودانگه	دودانگه بزرگ
		۲۶	تشان	تشان	۳۰	تشان	۵۴	تشان غربی	آب امیری
							۵۵	تشان شرقی	تشان
		۲۷	زیدون	سردشت	۳۱	سردشت	۵۶	درونگ	درونگ
							۵۷	سردشت	سردشت
۱۲	حمیدیه	۲۸	مرکزی	حمیدیه	۳۲	حمیدیه	۵۸	کرخه	علاونه فای
							۵۹	دهکده	دهکده
		۲۹	گمبوعه	گمبوعه بزرگ			۶۰	طراح	سیدعلی (طراح یک)
							۶۱	جهاد	گمبوعه بزرگ
۱۳	خرمشهر	۳۰	مرکزی	خرمشهر	۳۳	خرمشهر	۶۲	حومهٔ شرقی	حفار شرقی
							۶۳	حومهٔ غربی	پل نو
		۳۱	مینو	مینوشهر	۳۴	مینوشهر	۶۴	غرب کارون	کفیشه
							۶۵	جزیره مینو	مینو شهر
۱۴	دزفول	۳۲	مرکزی	دزفول	۳۵	دزفول	۶۶	قبله‌ای	محمد بن جعفر
					۳۶	شهر امام			
					۳۷	صفی آباد	۶۷	شمس آباد	شمس آباد
					۳۸	میانرود			
					۳۹	سیاه منصور			
					۴۰	شمس آباد			
		۳۳	چغامیش	چغامیش	۴۱	چغامیش	۶۸	چغامیش	چغامیش
							۶۹	خیبر	شهرک خیبر
		۳۴	سردشت	سالند	۴۲	سالند	۷۰	سردشت	سالند
					۴۳	حمزه	۷۱	ماهور برنجی	ماهور برنجی سفلی
		۳۵	شهیون	شهیون			۷۲	احمد فداله	فداله عمران
							۷۳	امام زاده سید محمود	شوی
							۷۴	دره کاید	کول سیرا
							۷۵	سید ولی الدین	گوشه
							۷۶	شهی	وحدت

ردیف	شهرستان	ردیف	بخش	مرکز بخش	ردیف	شهر	ردیف	دهستان	مرکز دهستان
۱۵	دشت آزادگان	۳۶	مرکزی	سوسنگرد	۴۴	سوسنگرد	۷۷	الله اکبر	جلیزی حنظله
					۴۵	کوت سیدنعیم	۷۸	حومهٔ شرقی	جلالیه
					۴۶	ابوحمیظه			
							۷۹	حومهٔ غربی	بردیه یک
		۳۷	بستان	بستان	۴۷	بستان	۸۰	بستان	میهن آباد
							۸۱	سعیدیه	حاجی سالم
۱۶	رامشیر	۳۸	مرکزی	رامشیر	۴۸	رامشیر	۸۲	عبدلیهٔ غربی	صفحه یک
							۸۳	عبدلیهٔ شرقی	عبدلیه
		۳۹	مشراگه	مشراگه	۴۹	مشراگه	۸۴	مشراگه	مشراگه
							۸۵	آزاده	وسیله
۱۷	رامهرمز	۴۰	مرکزی	رامهرمز	۵۰	رامهرمز	۸۶	حومهٔ شرقی	باصدی حاج بارون
							۸۷	حومهٔ غربی	مربچه
		۴۱	ابوالفارس	باوج			۸۸	ابوالفارس	باوج
							۸۹	سه تلون	آبگرمک
		۴۲	سلطان‌آباد	سلطان‌آباد			۹۰	رستم‌آباد	رستم‌آباد
							۹۱	سلطان آباد	سلطان آباد
		۴۳	رود زرد	رود زرد ماشین			۹۲	ماماتین	گنبد لران
							۹۳	جره	رود زرد ماشین
							۹۴	آبشار	نهر جدید
۱۸	شادگان	۴۴	مرکزی	شادگان	۵۱	شادگان	۹۵	بوزی	بوزی
							۹۶	جفال	جفال
							۹۷	حسینیه	غریبه
		۴۵	دارخوین	دارخوین	۵۲	دارخوین	۹۸	دارخوین	دارخوین
							۹۹	دریسیه	دریسیه
		۴۶	خنافره	خنافره	۵۳	خنافره	۱۰۰	ناصری	ناصری
							۱۰۱	سالمی	خنافره

جغرافیای انسانی استان

ردیف	شهرستان	ردیف	بخش	مرکز بخش	ردیف	شهر	ردیف	دهستان	مرکز دهستان
۱۹	شوش	۴۷	مرکزی	شوش	۵۴	شوش	۱۰۲	بن معلی	بهرام
					۵۵	حُر	۱۰۳	حسین آباد	عَملهٔ تیمور
		۴۸	فتح‌المبین	فتح‌المبین	۵۶	فتح المبین	۱۰۴	سرخه	فتح المبین
							۱۰۵	چنانه	محمد صافی
		۴۹	شاوور	الوان	۵۷	شاوور	۱۰۶	آهو دشت	مزرعه یک
							۱۰۷	سید عباس	سید عباس
					۵۸	الوان	۱۰۸	شاوور	شاوور
۲۰	شوشتر	۵۰	مرکزی	شوشتر	۵۹	سرداران	۱۰۹	سردار آباد	سردار آباد
					۶۰	شوشتر	۱۱۰	شهید مدرس	در خزینه
		۵۱	میان‌آب	عرب حسن	۶۱	شرافت	۱۱۱	میان آب جنوبی	عرب حسن
							۱۱۲	میان آب شمالی	مهدی آباد
		۵۲	شعیبیه	گوریه	۶۲	گوریه	۱۱۳	شعیبیهٔ غربی	گوریه
							۱۱۴	شعیبیهٔ شرقی	زویه دو
۲۱	کارون	۵۳	مرکزی	کوت عبداله	۶۳	کوت عبداله	۱۱۵	کوت عبداله	مظفریه
							۱۱۶	قلعه چنعان	العقدا
		۵۴	سویسه	ابوناگه			۱۱۷	سویسه	ابوناگه
							۱۱۸	موران	بهر
۲۲	گتوند	۵۵	مرکزی	گتوند	۶۴	گتوند	۱۱۹	جنت مکان	جنت مکان
					۶۵	صالح شهر			
					۶۶	جنت مکان	۱۲۰	کیارس	پل برزین
		۵۶	عقیلی	سماله	۶۷	سماله	۱۲۱	عقیلی شمالی	سماله
					۶۸	ترکالکی	۱۲۲	عقیلی جنوبی	دشت بزرگ
۲۳	لالی	۵۷	مرکزی	لالی	۶۹	لالی	۱۲۳	دشت لالی	طَطَر
							۱۲۴	سادات	دره بوری
		۵۸	حتی	تراز			۱۲۵	حَتی	حَتی
							۱۲۶	جاستون شهه	ولی آباد

ردیف	شهرستان	ردیف	بخش	مرکز بخش	ردیف	شهر	ردیف	دهستان	مرکز دهستان
۲۴	مسجد سلیمان	۵۹	مرکزی	مسجد سلیمان	۷۰	مسجد سلیمان	۱۲۷	جهانگیری شمالی	رضا آباد
							۱۲۸	جهانگیری جنوبی	هفت شهیدان
		۶۰	عنبر	عنبر	۷۱	گلگیر	۱۲۹	عنبر	عنبر
							۱۳۰	ذیلایی	پرزرد
		۶۱	گلگیر	گلگیر			۱۳۱	تل بُزان	قاسم آباد
							۱۳۲	تمبی گلگیر	گلگیر
۲۵	هفتکل	۶۲	مرکزی	هفتکل	۷۲	هفتکل	۱۳۳	حومه	جارو
		۶۳	رغیوه	رغیوه			۱۳۴	رغیوه	رغیوه
							۱۳۵	گزین	گزین
۲۶	هندیجان	۶۴	مرکزی	هندیجان	۷۳	هندیجان	۱۳۶	هندیجان شرقی	چهل منی
							۱۳۷	هندیجان غربی	حسین آباد
		۶۵	چم خلف عیسی	زهره	۷۴	زهره	۱۳۸	چم خلف عیسی	شهر زهره
							۱۳۹	سورین	سویره
۲۷	هویزه	۶۶	مرکزی	هویزه	۷۵	هویزه	۱۴۰	هویزهٔ شمالی	امامزاده خضر
							۱۴۱	هویزهٔ جنوبی	سَمیده
		۶۷	نیسان	رفیع	۷۶	رُفَیع	۱۴۲	بنی صالح	یزد نو
							۱۴۳	نیسان	بنی نعامه

فعالیت

باتوجه به جدول ۱ــ۲ به سؤال زیر پاسخ دهید :

شهرستان شما از چند بخش، شهر و دهستان تشکیل شده است؟

درس ۷ شیوه‌های زندگی در استان

زندگی کوچ‌نشینی

زندگی کوچ نشینی در استان، نتیجه شرایط جغرافیایی و تنوع محیطی است. این نوع زندگی به صورت محدود مشاهده می‌شود که عشایر بخش عمده‌ای از سال را در نقاط سردسیر و بخش دیگر آن را جهت تأمین علوفه در نقاط گرمسیر زندگی می‌کنند.

عشایر استان‌های لرستان، چهارمحال و بختیاری، کهگیلویه و بویراحمد و ایلام در دورهٔ سرد سال به استان کوچ می‌کنند.

بررسی‌های موجود نشان از کاهش تعداد کوچ نشینان در سال‌های اخیر دارد. مهم‌ترین عوامل مؤثر در این امر عبارت‌اند از :

۱ــ تغییر در رویهٔ زندگی

۲ــ کمبود خدمات رفاهی،بهداشتی، آموزشی

۳ــ محدودیت‌های آب، مرتع و خاک

شکل ۲ــ۲ــ کوچ عشایر بختیاری

اقتصاد مردم عشایر بیشتر بر دامداری و در درجه بعد بر زراعت، باغداری و صنایع دستی استوار است.

بیشتر بدانیم

خوزستان در دورهٔ سرد سال پذیرای بیش از ۱۴۰ هزار نفرجمعیت کوچ رو است که پس از استان فارس، جایگاه دوم را به خود اختصاص می‌دهد. عشایر عرب نیز در سطح محدودی از مناطق غربی استان جابه‌جا می‌شوند.

شکل ۳ــ۲ــ سیاه چادر ــ محل زندگی عشایر استان

زندگی روستایی

شکل‌گیری زندگی روستایی در استان تحت‌تأثیر عواملی چون آب، نوع خاک، آب و هوا و ناهمواری‌ها است.

روستاهای استان عمدتاً به صورت متمرکزند و از نظر مکان استقرار به چهار دسته تقسیم می‌شوند :

۱ ــ روستاهای کوهستانی : بر روی دامنهٔ کوه‌ها روستاهایی شکل گرفته‌اند که ساکنان آن بیشتر دامدارند. در دره‌ها که کشاورزی اهمیت می‌یابد برای حفظ زمین‌های کشاورزی روستاهای پلکانی شکل گرفته‌اند.

۲ــ روستاهای دشتی : این روستاها در دشت‌های میان کوهی به‌وجود آمده‌اند. فعالیت عمدهٔ مردم این روستاها دامپروری و کشت دیم است.

شکل ۴ــ۲ــ روستای پلکانی در بخش کوهستانی ــ مال آقا

۳ــ روستاهای جلگه‌ای : این روستاها بیشتر درحاشیهٔ رودها استقرار یافته‌اند. فعالیت عمدهٔ مردم این روستاها زراعت، باغداری، صیفی کاری و دامداری است.

۴ــ روستاهای تالابی : در حاشیه و درون تالاب‌های شادگان و هویزه روستاهایی تشکیل شده‌اند که حیات آنها وابسته به این تالاب‌هاست.

شکل ۵ــ۲ــ روستای تالابی ــ شادگان

شکل ۶ــ۲ــ روستای دشتی ــ صیدون

شکل ۷ــ۲ــ روستای جلگه‌ای ــ هندیجان

منابع درآمد روستایی

منابع درآمد روستایی در استان تحت‌تأثیرمحیط جغرافیایی، متنوع است. عمده‌ترین این فعالیت‌ها، زراعت، باغداری، دامداری، پرورش طیور، صیادی، زنبورداری و صنایع دستی است. ممکن است یک نوع فعالیت اقتصادی در بعضی از روستاها اهمیت بیشتری پیدا کند.

شکل ۸ــ۲ــ نخل‌کاری و صیفی‌کاری در مناطق روستایی استان

بیشتر بدانیم

مصالح به کار رفته در خانه‌های روستایی تابع شرایط محیطی آنهاست ؛ به گونه‌ای که در مناطق جلگه‌ای خشت‌وگل، در نقاط کوهستانی سنگ وگچ و در تالاب‌ها نی و بردی استفاده می‌شود. امروزه توسعهٔ وسایل ارتباطی زمینهٔ استفاده از مصالح جدید را فراهم آورده است.

شکل ۹ــ۲ــ استفاده از مصالح جدید در مساکن روستایی استان

زندگی شهری

زندگی شهری در استان سابقهٔ طولانی دارد. وجود بسترهای مناسب طبیعی و انسانی سبب شکل‌گیری شهرهای استان شده است. در این میان شوش با پیشینه‌ای کهن به‌عنوان یک نماد تاریخی محسوب می‌شود.

شکل گیری شهرها در استان بیش از هر چیز وابسته به آب است. بر این اساس بخش جلگه‌ای از نظر تأمین آب نسبت به بخش کوهستانی موقعیت مناسب‌تری داشته و تعداد شهرها و جمعیت شهری بیشتری را در خود جای داده است.

شکل ۱۰ــ۲ــ دزفول در کنار رود دز

شکل ۱۱ــ۲ــ آبادان در کنار اروند

به طور کلی در پیدایش، گسترش و نقش‌یابی شهرهای استان، عوامل مختلفی دخالت داشته‌اند که مهم‌ترین آنها عبارت‌اند از :

۱ــ موقعیت تاریخی : شهر شوش به عنوان پایتخت ایلامیان و هخامنشیان از اهمیت زیادی برخوردار بوده است.

۲ــ آب و خاک : شهرهای شوشتر، دزفول، بهبهان، رامهرمز،شادگان به سبب داشتن منابع آب وخاک مناسب شکل گرفته‌اند.

۳ــ موقعیت بندرگاهی : شهرهای خرمشهر، ماهشهر، بندر امام خمینی، هندیجان، به سبب واقع شدن در کنارهٔ دریا و تبادلات بازرگانی با سایر کشورها به وجود آمده‌اند.

۴ــ منابع وصنایع نفت و گاز : شهرهای آغاجاری،امیدیه، مسجد سلیمان، هفتکل به علت وجود منابع نفت و گاز و صنایع مرتبط با آن شکل گرفته‌اند. آبادان در نتیجهٔ تأسیس پالایشگاه فراورده‌های نفتی گسترش یافته است.

۵ــ راه‌های ارتباطی : شهر اندیمشک به سبب قرارگیری در مسیر راه‌های ارتباطی پیدایش و توسعه یافته است. در سال‌های اخیر با احداث راه ارتباطی خوزستان به شهرکرد و اصفهان دو شهر باغملک و ایذه نیز در مسیر ارتباطی قرار گرفته‌اند که می‌تواند در توسعه بخشی به این دو شهر مؤثر واقع شود.

۶ــ زندگی عشایری : شهرهای ایذه، باغملک، لالی و اندیکا از جمله شهرهایی هستند که در اثر اسکان عشایر شکل گرفته‌اند.

از نظر نقش و کارکرد، شهرهای استان از درجات متفاوتی برخوردارند. نقش خدماتی و تجاری در بیشتر شهرها دیده می‌شود اما برخی از این نقش‌ها بارز است؛ به‌عنوان مثال، موقعیت اداری ــ سیاسی، خدماتی، ارتباطی، دانشگاهی اهواز را به‌صورت یک شهر چند نقشی در آورده است.

آیا می‌دانید

برای ساماندهی جمعیت مازاد شهر اهواز دو شهر جدید رامین در شمال و شیرین شهر در جنوب اهواز در نظر گرفته شده است.

فعالیت

با توجه به آموخته‌های خود جهت کاهش مشکلات اهواز و شهرهای بزرگ استان پیشنهادات خود را ارائه نمایید.

مشکل	پیشنهاد
تردد در خیابان‌های مرکزی اهواز	ــ ایجاد مراکز جدید خدماتی در محلات ــ ایجاد پل‌های رو گذر و زیر گذر ــ احداث شهرک جهت انتقال مطب پزشکان ــ ..... ــ .....
دفع آب‌های سطحی	ــ احداث و توسعهٔ شبکهٔ دفع آب‌های سطحی ــ .....
دفع پسماندها	ــ مکانیزه کردن جمع‌آوری زباله‌های شهری ــ .....
حاشیه نشینی	ــ

مسائل و مشکلات توسعهٔ شهری

مهم‌ترین مسائلی که شهرهای استان به خصوص شهرهای بزرگ را با مشکل مواجه ساخته است عبارت‌اند از :

۱ــ عدم تناسب تعداد جمعیت و تأسیسات و تجهیزات شهری

۲ــ قیمت بالای زمین و مسکن

۳ــ تک هسته‌ای بودن شهرها

۴ــ وقفه در اجرای طرح‌های عمرانی و ساماندهی محلات و بافت فرسوده شهری

بخشی از این مشکلات را می‌توان با اقدامات زیر کاهش داد :

ــ حفاظت از کاربری فضای سبز در طرح‌های مصوب شهری و توسعهٔ آن

ــ اصلاح شبکه‌های ارتباطی، افزایش وسایل حمل ونقل عمومی، احداث قطار شهری، توسعهٔ پل‌ها و زیرگذرها

ــ اصلاح شبکه دفع آب‌های سطحی

شکل ۱۲ــ۲ــ آب گرفتگی معابرــ اهواز

شکل ۱۳ــ۲ــ گسترش آپارتمان نشینی اهواز

بنادر استان خوزستان

بندر ماهشهر

شهرستان بندر ماهشهر، در ساحل شمالی دهانهٔ خور موسی در شمال غربی خلیج‌فارس و در شمال شرقی بندر امام‌خمینی واقع شده است. بندر ماهشهر یکی از قدیمی‌ترین بنادر خلیج‌فارس است و از آنجا که اوّلین بندری بوده که کشتی‌های مسیر بصره به اروندرود و به هند از آنجا می‌گذشته‌اند، همواره مورد توجه بوده است. علاوه بر این در دوره معاصر به علت صدور فراورده‌های نفتی از طریق این بندر و احداث واحد بزرگ مجتمع شیمیایی اهمّیت آن بیش از پیش شده است.

شکل ۱۴ــ۲ــ بندر ماهشهر

بندر امام‌خمینی (ره)

بندر امام‌خمینی، نزدیک‌ترین بندر جنوب کشور به مراکز صنعتی و جمعیتی کشور می‌باشد. این بندر از ترمینال‌های اختصاصی، کانتینری، عمومی و فراورده‌های نفتی و مواد معدنی برخوردار است.

بندر امام‌خمینی شمالی‌ترین بندر خلیج‌فارس است که از نظر تقسیمات کشوری بخشی از شهرستان ماهشهر در استان خوزستان است و بیشتر جمعیت آن در سربندر ساکن هستند.

منطقهٔ ویژه اقتصادی بندر امام‌خمینی در شمال غربی خلیج‌فارس و در انتهای آبراه خورموسی قرار دارد. تردد انواع کشتی‌های اقیانوس پیمای تجاری و نفتکش از مسیر خلیج‌فارس، تنگه هرمز، دریای عمان و اقیانوس هند به اقصی نقاط جهان از این آبراه امکان‌پذیر است.

شکل ۱۵ــ۲ــ بندر امام‌خمینی (ره)

بندر خرمشهر

بندر خرمشهر در منتهی‌الیه جنوب غربی جلگه خوزستان از زیرساخت‌های مناسب بازرگانی برای مبادلات کالا برخوردار است.

استقرار بندر خرمشهر در کنار اروندرود، این بندر را به‌عنوان مسیر اصلی و پایانه مناسب برای سه کشور ایران، عراق و کویت در مبادلات تجاری معرفی می‌نماید. این بندر با قرار گرفتن در محدوده منطقه آزاد تجاری اروند و نزدیکی به پالایشگاه آبادان و صنایع فولاد خوزستان فرصت مناسبی جهت سرمایه‌گذاری فراهم کرده است.

در حال حاضر کلیه زیرساخت‌های بندر خرمشهر تکمیل گردیده و در مقایسه با قبل از جنگ تحمیلی به مراتب وضعیت مناسب‌تر و بهتری پیدا کرده است.

شکل ۱۶ــ۲ــ بندر خرمشهر

بندر آبادان

بندر آبادان، پس از اهواز مهم‌ترین شهر خوزستان است. این شهر دارای فرودگاه و بندر است و به‌دلیل داشتن پالایشگاه نفت و پتروشیمی، راهبردی بودن و هم‌مرزی با کشور عراق، از زمان جنگ جهانی دوم یکی از مهم‌ترین شهرهای خاورمیانه و ایران بوده است.

شکل ۱۷ــ۲ــ بندر آبادان

این استان همچنین دارای بنادر تجاری و صیادی دیگر نظیر اروندکنار، چوئبده، هندیجان، بندر صیادی امامزاده عبدالله، خور سمایلی و سجافی می‌باشد.

درس ۸ جمعیت استان

عوامل مختلفی که در پراکندگی و توزیع نامتعادل جمعیت در سطح استان مؤثرند شامل :

۱ــ عوامل طبیعی : توزیع ناهمگون منابع آب و خاک، کوهستانی بودن بخش‌هایی از استان، وجود ماسه‌زارها و شوره‌زارها، گرمی بیش از حد هوا در برخی از نقاط.

۲ــ عوامل انسانی : تقسیم نامساوی امکانات رفاهی، صنعتی و منابع عظیم نفت و گاز.

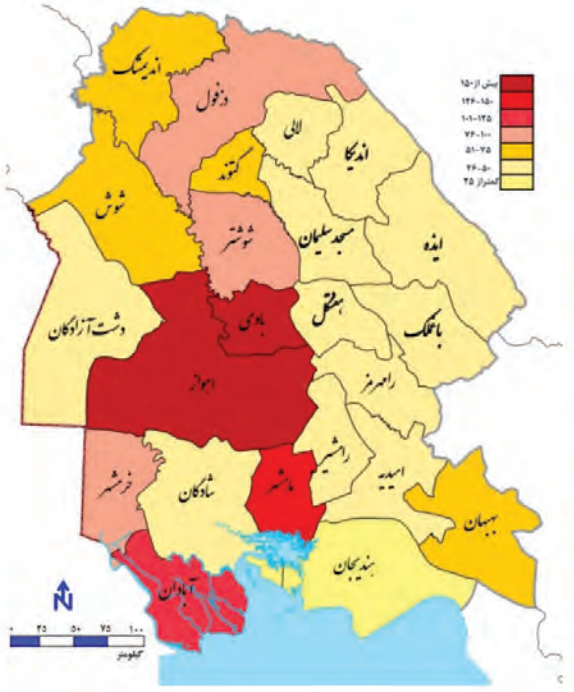

شکل ۱۸ــ۲ــ نقشه تراکم نسبی جمعیت شهرستان‌های استان در سال ۱۳۸۹

ترکیب جمعیت : براساس آخرین سرشماری سال ۱۳۹۰ جمعیت استان حدود ۴۵۳۱۷۲۰ نفر بوده است که بیش از ۶ درصد جمعیت کشور را شامل می‌شود؛ که از این تعداد ۷۱ درصد در شهرها و ۲۹درصد در مناطق روستایی ساکن بوده‌اند. مساحت استان ۴ درصد مساحت کل کشور است و در هر کیلومتر مربع آن ۷۱ نفر زندگی می‌کنند، این رقم از تراکم نسبی کشور ۲۸ نفر بیشتر است (تراکم نسبی کشور ۴۳ نفر در هر کیلومتر مربع است).

جدول ۲ــ۲ــ ترکیب جمعیت شهری و روستایی استان

سال	روستایی	شهری
۱۳۴۵	۶۹۵۰۲۲	۸۸۳۰۵۷
۱۳۵۵	۹۱۲۰۰۹	۱۲۷۵۱۰۹
۱۳۶۵	۱۱۶۱۶۰۲	۱۴۸۵۳۵۶
۱۳۷۰	۱۲۲۵۰۱۳	۱۹۳۰۴۴۰
۱۳۷۵	۱۳۶۷۹۴۵	۲۳۴۲۵۱۴
۱۳۸۵	۱۴۰۱۴۱۵	۲۸۷۳۵۶۴
۱۳۹۰	۱۳۱۳۲۶۹	۳۲۱۸۴۵۱

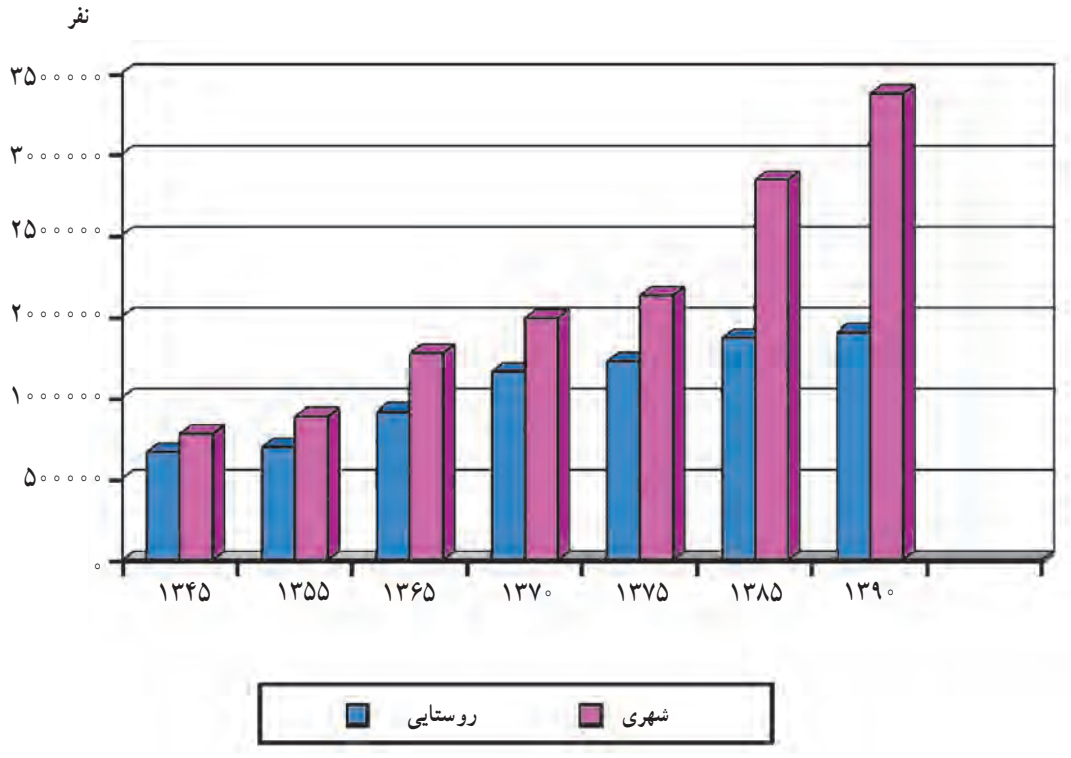

شکل ۱۹ــ۲ــ نمودار جمعیت شهری و روستایی طی سال‌های ۹۰ــ۱۳۴۵

بیشتر بدانیم

جدول ۳ــ۲ــ جمعیت و متوسط رشد سالانه

سال	۱۳۳۵	۱۳۴۵	۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷۰	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰
جمعیت به نفر	۱۲۷۷۸۱۴	۱۶۱۷۰۲۴	۲۱۸۷۱۱۸	۲۶۸۱۹۷۸	۳۱۷۵۸۵۲	۳۷۴۶۷۷۲	۴۲۷۴۹۷۹	۴۵۳۱۷۲۰
میانگین رشد سالانه نسبت به دوره قبل(درصد)	ــ	۲/۴	۳/۱	۲/۱	۳/۴	۳/۴	۱/۳۳	۱/۱۷

فعالیت

با توجه به شکل ۱۸ــ۲ به سؤالات زیر پاسخ دهید.

۱ــ آیا جمعیت در همهٔ مناطق استان به‌صورت یکنواخت پراکنده شده است؟

۲ــ تراکم نسبی جمعیت در شهرستان محل زندگی شما چند نفر است؟

۳ــ بیشترین و کمترین تراکم جمعیت در کدام شهرستان‌های استان مشاهده می‌شود؟

۴ــ آیا تبدیل نقاط روستایی به شهر تأثیری بر توسعهٔ آنها داشته است؟ چگونه؟

مهاجرت

خوزستان همواره استانی مهاجرپذیر بوده است. امّا طی سال‌های ۶۵ــ۱۳۵۹ به‌دلیل وقوع جنگ تحمیلی، تعداد زیادی از جمعیت آن به استان‌های دیگر مهاجرت کردند. پس از پایان جنگ، دوباره خوزستان به صورت یک استان مهاجرپذیر در آمد.

بخشی از مهاجرت، درون استانی است که اغلب به انگیزهٔ کسب فرصت‌های شغلی و امید به زندگی بهتر انجام می‌گیرد. به‌طور کلی حدود یک سوم جمعیت استان را مهاجران غیر بومی تشکیل می‌دهد. اما به نظر می‌رسد که روند مهاجرت به استان در سال‌های اخیر تغییر کرده است.

مهم‌ترین پیامدهای مهاجرت بی‌رویه به شهرها عبارت‌اند از :

ــ گسترش حاشیه نشینی

ــ محدودیت در ارائه خدمات در محلات جدید شهری

ــ افزایش ترافیک شهری

فعالیت

برای جلوگیری از مهاجرت روستاییان استان به شهرها چه راهکارهایی پیشنهاد می‌دهید؟

روند افزایش جمعیت در استان

با توجه به جدول ۳ــ۲ جمعیت استان طی ۵۰ سال اخیر سه برابر شده است. در دورهٔ جنگ تحمیلی نرخ رشد جمعیت کاهش یافت ؛ اما در طی سال‌های ۱۳۷۵ــ۱۳۶۵ به‌دلیل بازگشت مهاجرین، نرخ رشد رو به افزایش نهاد.

مسائل فرهنگی و اجتماعی و رونق فعالیت‌های اقتصادی پس از جنگ باعث افزایش نرخ رشد جمعیت در استان شده است.

ساخت سنی جمعیت

از کل جمعیت استان، حدود ۲۸/۵ درصد کمتر از ۱۵ سال، حدود ۶۷ درصد بین ۱۵ تا ۶۵ سال و بیش از ۳/۸ درصد بالاتر از ۶۵ سال دارند. با توجه به هرم سنی در سال ۸۵ قاعده هرم جمع شده که نشان دهندهٔ تأثیر سیاست‌های تنظیم خانواده و کنترل جمعیت در استان است. بالا بودن جمعیت فعال استان (سنین ۶۵ ــ ۱۵ سال) نیاز به سرمایه‌گذاری در زمینهٔ اشتغال، آموزش و مسکن دارد.

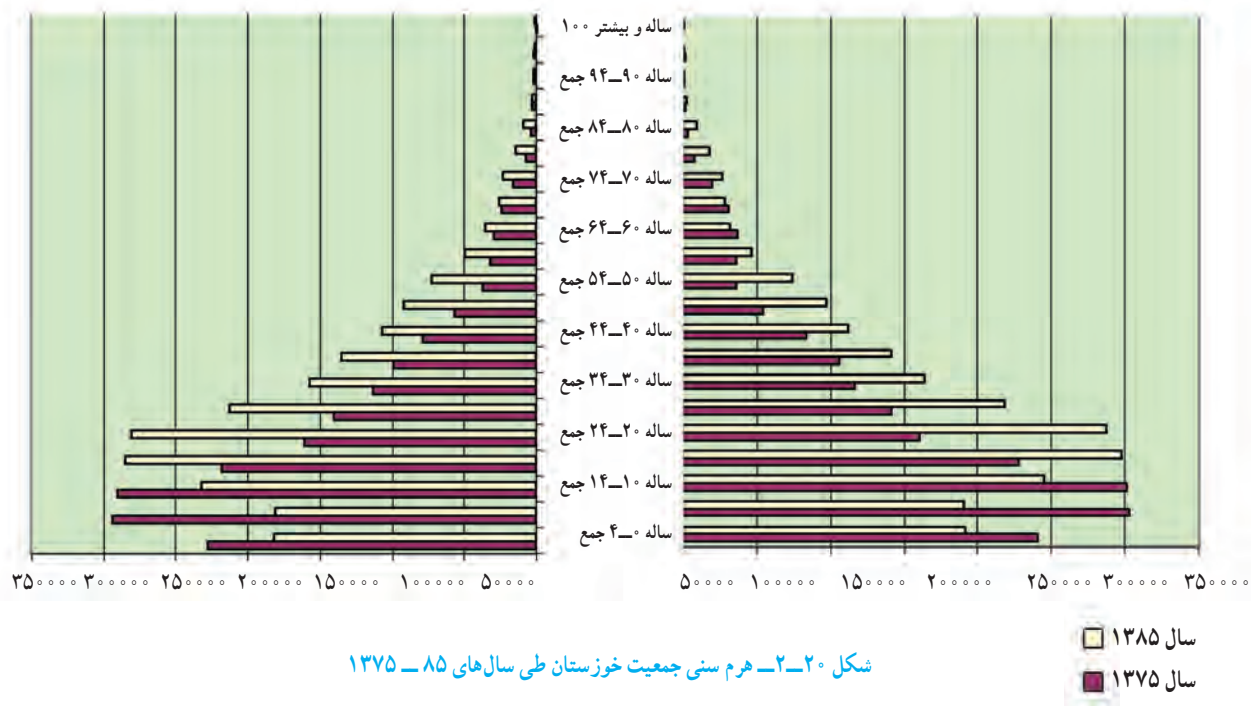

شکل ۲۰ــ۲ــ هرم سنی جمعیت خوزستان طی سال‌های ۸۵ ــ ۱۳۷۵

فعالیت

هرم سنی سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵ را با هم مقایسه کنید. چه تغییری در ترکیب جمعیت استان مشاهده می‌کنید؟

فصل سوم

ویژگی‌های فرهنگی استان خوزستان

درس ۹ آداب و رسوم مردم استان

به وصف نام خوزستان نامی — ز استاد سخن بشنو نظامی
مگو شکر حکایت مختصر کن — چو گفتی سوی خوزستان گذر کن
(نظامی گنجوی)

فرهنگ هر قوم و ملتی، ترکیبی از اعتقادات،اسطوره‌ها، آیین‌ها و به‌طور کلی شیوه‌ها و الگوهای زندگی است که در طول زمان شکل می‌گیرد و از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شود.

فعالیت

چرا باید در حفظ میراث فرهنگی بکوشیم؟

زبان و انواع گویش‌های محلی

زبان یکی از عناصر فرهنگ است که موجب انتقال و تداوم آن می‌شود. در آغاز دورهٔ اسلامی، زبان مردم استان، فارسی دری بوده که در برخی نقاط، گویش خوزی نیز رواج داشته است. خوزستان در قلمرو گویش و لهجه‌های گروه جنوب غربی ایران قرار دارد.

جدول ۱ــ۳ــ زبان و گویش‌های رایج در استان

ردیف	زبان	گویش
۱	فارسی	لری (بختیاری، بهمئی، لکی، فیلی و...)، شوشتری،دزفولی، بهبهانی
۲	عربی	گویش‌های متفاوت
۳	ترکی	قشقایی

فعالیت

جدول زیر را کامل کنید.

ردیف	واژه			
	فارسی	لری بختیاری	عربی	گویش محلی
۱	آرزو	وایَه	اَمَل	
۲	گمان	سول	ظَن	
۳	زنبور	گُنج	نَحل	
۴	پسر	کُر	وَلَد	
۵	آرنج	کُرو	مِرفَق	

دین و مذهب

مردم خوزستان، شیعی مذهب‌اند و حدود ۱ درصد از مردم استان را سایر اقلیت‌های مذهبی تشکیل می‌دهد.

بیشتر بدانیم

در استان ما، اقلیت مذهبی، به نام صابئین مندایی زندگی می‌کنند و کتاب دینی آنها «**گنزا ربّا**» است. صابئین، حضرت یحیی (ع) را بزرگ ترین پیامبر می‌دانند.

غسل تعمید، برجسته‌ترین و اصلی‌ترین آیین مندائیان است که در روز یکشنبه توسط مقام دینی آنها (گَنجور)، صورت می‌پذیرد.

صنایع دستی استان

صنایع دستی، به صنایعی گفته می‌شود که به کمک دست یا ابزارهای دستی تولید می‌شود و نتیجهٔ ذوق و هنر استادکاران آن است. با توجه به شرایط ویژهٔ جغرافیایی و فراوانی پاره‌ای از مواد اولیه، زمینهٔ رشد و رونق بعضی از این صنایع در استان فراهم شده است.

برای مطالعه

جدول ۲ــ۳ــ مهم‌ترین صنایع دستی استان

ردیف	نام رشته	محل تولید
۱	رنگرزی گیاهی	اندیمشک ــ باغملک
۲	احرامی بافی	بهبهان ــ دزفول ــ شوشتر
۳	ابریشم بافی(مقنعه)	دزفول
۴	عبابافی	بهبهان
۵	حصیر بافی ــ بوریابافی	آبادان ــ هویزه ــ خرمشهر ــ دشت آزادگان ــ شادگان
۶	قالی بافی	اندیمشک
۷	گلیم بافی	هفتکل
۸	گیوه بافی	بهبهان ــ دزفول
۹	کپوبافی	دزفول
۱۰	توربافی	آبادان ــ خرمشهر ــ شادگان ــ هندیجان
۱۱	چوقابافی	ایذه ــ اندیکا ــ باغملک ــ لالی ــ مسجد سلیمان
۱۲	موج بافی	بهبهان ــ شوشتر
۱۳	نمدمالی ــ کلاه نمدی	بهبهان ــ دزفول
۱۴	آهنگری سنتی	دزفول ــ رامهرمز
۱۵	ورشوسازی ــ مسگری	بهبهان ــ دزفول ــ شوشتر
۱۶	سفالگری	آبادان ــ دزفول ــ شوش
۱۷	میناکاری طلا و نقره	اهواز
۱۸	زیورآلات سنتی	دزفول ــ شوشتر
۱۹	خراطی	بهبهان ــ دزفول
۲۰	سیاه چادر ــ وریس ــ خورجین	ایذه ــ اندیکا ــ باغملک ــ لالی ــ مسجدسلیمان

عبابافی

کپوبافی

ورشوسازی

میناکاری

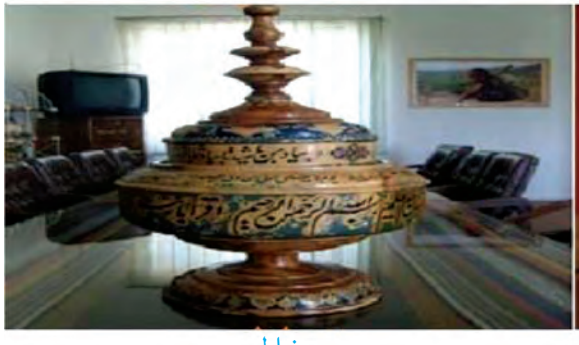

حصیربافی

خراطی

گلیم‌بافی

نمدمالی

شکل ۱ــ۳ــ برخی از صنایع دستی استان

بیشتر بدانیم

الف) غذا و شیرینی‌های محلی

در خوزستان، غذاهای محلی متنوعی وجود دارد. با وجود گسترش شهرنشینی، غذاهای سنتی هنوز در برخی نقاط از اهمیت زیادی برخوردار است. برخی از غذاها و شیرینی‌های محلی عبارت‌اند از :

۱ــ غذاهای محلی : مُفَطَّح، آش اَرده (حُرِه)،نون چرب، قُلقُل،گِوینه (گمنه)،قلیه ماهی،تولِه (پنیرک)، بَرکو

۲ــ شیرینی‌های محلی : فِل، رنگینک،کاکال،توچیری، کلوچه

ب) بازی‌های محلی

در گذشته، بازی‌های متعدد و تقریباً مشابهی در همهٔ روستاها و شهرهای استان، انجام می‌گرفت. از جملهٔ این بازی‌ها می‌توان به : شالِ کو، چُوکِلی، تَپ تَپ گُروسَک، صَگلِه، اِمحِیبِس (انگشتربازی) و... اشاره نمود. ممکن است بسیاری از این بازی‌ها با سایر مناطق کشور مشترک باشد.

فعالیت

در محل زندگی شما،کدام نوع بازی‌ها در میان کودکان و نوجوانان رایج است ؟ یکی از آنها را انتخاب و جدول زیر را کامل کنید.

نام بازی	
وسایل بازی	
تعداد بازیکنان	
هدف بازی	
شرح بازی	

ادبیات شفاهی

بخش بزرگی از فرهنگ عامهٔ مردم، ادبیات شفاهی است که شامل افسانه و قصه‌ها، ترانه‌های محلی، لالایی‌ها، ضرب المثل‌ها و باورهای عامیانه می‌باشد.

بیشتر بدانیم

قصه‌ها و افسانه : یکی از گونه‌های ادبیات عامه، قصه و افسانه است که با طبیعت و زندگی مردم پیوند نزدیکی دارد . اغلب آنها با ریشه‌های مشابه، فقط با تفاوت‌های کمی در سطح استان نقل می‌شود؛ از جمله : شاه پریون، سنگ و گردو، کیک و مور، حاتم طایی، جمیل و جمیله.

ترانه‌های محلی : ترانه‌ها، شامل مجموعه گفتارهای منظومی است که به مناسبت‌های مختلف در حین کار، جشن‌ها، آیین‌ها، سوگواری‌ها، در هنگام بازی و تفریح خوانده می‌شوند.

نمونه ای از ترانه‌های محلی استان

الف) ترانه‌های معروف «دِی بَلال» :

اِشنیدُم تو گریدِت ، وِیدُم وَ مالِت دِی بَلال — ریم نَبی پُرسِت کُنُم ، چِه طورِ حالِت دِی بَلال

اوسو که جَوون بِیُم، خوب شال ایبَسُم دِی بَلال — هَر گُلی کِه بِهتَر بی ،تِیس اینَشَسُم دِی بَلال

ب) بیت برزگری

میر مات بُنگ ایزَنِه ای پَر کِلوری — داسِتَه آواربده نَروم زِه زونی

بَرزی یَری نیکنم، داسِمَه فروشم — بِدُمِس شال و کُلَه به شو گُروسُم

لالایی‌ها : لالایی، نخستین ارتباط موزون کلامی میان مادر و کودک است که نقش مهمی در پیوند عاطفی میان آن دو ایفا می کند.

لالا لالا، گل سوسن — بابا اومَه، تِیَم روشن

لالا لالا، عزیز تُرنِه پوشُم — کجا بُردی کِلیل عقل و هوشُم

سر کوه بلند تَشی به کاره — برنج قُل ایزَنِه دل بی قراره

ضرب المثل‌ها : همهٔ اقوام ایرانی مثل‌هایی دارند که اغلب آنها امروزه نیز به‌کار برده می‌شوند. مَثَل‌ها به مثابهٔ گنجینه‌ای گرانبها و ارزشمند از نیاکان، باقی مانده است.

فلانی آو برژن (لرهای شوش)

فلانی از فقر و نداری به جای آش، آب می‌پزد.

اِلْقلدغه الحَیه بایده ایخاف مِن یرة الحَبِل(عربی)

مار گزیده از ریسمان سیاه و سفید می‌ترسد.

سرگَر بندیر تُنگُر (گویش لری)

کنایه از آدم بهانه گیر و حساس که منتظر کوچک ترین بهانه است.

او خون نه کار بزه (گویش هندیجانی)

کار هر بز نیست خرمن کوفتن ــ کنایه از این که کار را به کاردان باید سپرد.

اَفتو زیر سَلَه نَمیشو (گویش بهبهانی)

آفتاب زیر سبد پنهان نمی‌شود.

دو دسِش نَمْکُنَه چارِه دوهونِش (گویش شوشتری)

دو دستش از عهدهٔ دهانش بر نمی‌آیند. کنایه از پرخوری بعضی از افراد به ویژه در میهمانی‌هاست.

دَس، دَسِ بِ شورِ ــ هَر دو دَس ریَه (گویش دزفولی)

دست، دست را شستشو می‌دهد و هر دو دست صورت را (کنایه از مفید بودن همکاری و هماهنگی در کارها)

رَهنَه وا ری، پیانَه وا سَنجی (گویش لری بختیاری)

راه را باید رفت و مرد را باید امتحان کرد.

بیچاق ازین کسمز (ترکی قشقایی)

چاقو دستهٔ خود را نمی برد ــ کنایه از اینکه انسان عاقل به نزدیکان خود لطمه نمی‌زند.

نمونه‌هایی از باورهای عامیانه : اگر کف دست راست بخارد، نشانهٔ رزق و روزی است و اگر کف دست چپ بخارد، نشانهٔ جنگ و ستیز است.

اگر هنگام درست کردن خمیر، کمی از آن به بیرون پرتاب شود، میهمان می‌رسد.

اگر باران بر بدن مرده‌ای ببارد، تا چهل روز باران نمی بارد.

فعالیت

دو نمونه از باورهای عامیانهٔ رایج در محل زندگی خود را ذکر کنید.

پوشش سنتی مردم استان

با توجه به تنوع اقوام، پوشش‌های متفاوتی مورد استفاده قرار می‌گیرد.

پوشش مردم بختیاری

زنان : لَچَک، مِی نا، جومه، شولار قری، کلجه

مردان : کلاه نمدی، پیراهن، چوقا، شولار دبیت، گیوه

پوشش مردم عرب

مردان : چفیه، دشداشه (پیراهن بلند)، عبا، بِشِت، عِگال

زنان : شیله (روسری)، ثوب، چادر (عبایی)

شکل ۲ــ۳ــ نمونه‌ای از لباس‌های محلی استان

مراسم و آیین‌های خاص در استان

الف) مراسم طلب باران : در برخی از مناطق استان در مواقع خشکسالی، مراسم طلب باران انجام می‌شود. شیوهٔ انجام این رسم بدین‌گونه است که کودکان دور هم جمع شده و با هم این شعر را می‌خوانند :

هارهار هارونکی　　خدا بده بارونکی

مشکویل کانه،کانه مشکویل

مَشکَویل خشکه، مازَم ایزَنِه

یا خدا! بارون، تا نَمِش کُنِه

ب) آیین شاهنامه خوانی : یکی از سنت‌های مردم بختیاری، شاهنامه خوانی است.

شکل ۳ــ۳ــ مراسم شاهنامه خوانی ــ مسجدسلیمان

ج) آیین گِرگیعان : مردم عرب استان در ماه مبارک رمضان، مراسم‌ها و آیین‌های بسیاری دارند که یکی از آنها «گرگیعان»، نامیده می‌شود. این مراسم به شکرانهٔ تولد امام حسن (ع) برگزار می‌شود. در شب نیمهٔ دوم ماه رمضان، کودکان با پوشیدن لباس‌های نو و محلی به در خانه‌ها می‌روند و این اشعار را می‌خوانند :

«گرگیعان، گرگیعان» «اللّٰه یعطیکم رضعان»

«ماجینه یا ماجینه ــ حل الکیس و انطینا»

«یا اهل سطوح ــ تنطونه لو نروح»

(خدا به شما فرزند دهد)

(آمدیم و آمدیم ــ در کیسه را باز کن و به ما عیدی وشیرینی بده)

(ای افرادی که بالای پشت بام ایستاده‌اید ــ به ما عیدی می‌دهید یا برویم)

در این مراسم، اهالی خانه‌ها به بچه‌ها که هر یک سبدی را در دست دارند، شیرینی و عیدی می‌دهند. این مراسم تا پاسی از شب ادامه می‌یابد.

ماه محرم در خوزستان

برگزاری مراسم شبیه‌خوانی، سیاه‌پوشی دیوارها، حجلهٔ قاسم، مشعل‌گردانی،حمل شیدونه، سقایی و مقتل‌خوانی از آیین‌های سوگواری شهادت سالار شهیدان در دههٔ اول ماه محرم است.

شکل ۴ــ۳ــ بزرگ‌ترین تعزیه میدانی کشور ــ شوش

بیشتر بدانیم

در میان مردم عرب خوزستان «سابع» یا روز هفتم دهۀ ماه محرم هر سال به شهادت حضرت عباس(ع) تعلق دارد. در این روز مردم در مراسم سوگواری خاص آن حضرت به ویژه در مکان مذهبی «عباسیه» شرکت می‌جویند. تعلق خاطر مردم به حضرت عباس (ع)، تأسیس عباسیه را در کنار مساجد و حسینیه‌ها موجب شده است. اطعام سوگواران در عباسیه‌ها و دیگر اماکن مذهبی و توزیع نذری در میان اهالی هر محله در روز هفتم محرم بسیار چشم‌گیر است. در فرهنگ عامیانۀ مردم، حضرت عباس (ع) نماد غیرت و محافظت از ناموس اهل‌بیت است. براین اساس به «ابوالغیره» یاد می‌شود. طلب شفاعت و سوگند به دست‌های بریدۀ او از الگوهای رفتاری رایج مردم منطقه است.

فرهنگ تعاون و همیاری در استان

از ویژگی‌های جوامع سنتی تعاون و همیاری است که در همۀ بخش‌های زندگی مردم اعم از (اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی) قابل توجه است. این ویژگی فرهنگی موجب دست‌یابی به احساس امنیت، تحکیم روابط خویشاوندی و بالاخره تحمل سختی‌ها و مشکلات زندگی در میان مردم می‌شود. در اینجا به نمونه‌هایی از این فعالیت‌ها اشاره می‌شود :

الف) همیاری اقتصادی : کشاورزی، دامداری، لایروبی و راه سازی

ب) همیاری اجتماعی و فرهنگی : حل و فصل مشکلات از جمله آیین فصل و عونه(تعاون) در میان مردم عرب استان، مراسم ازدواج (اوزی) و آیین‌های سوگواری (سرباره).

فصل چهارم

پیشینهٔ تاریخی و مفاخر استان خوزستان

درس ۱۰ پیشینهٔ تاریخی و مفاخر استان

مورّخان برای سهولت مطالعهٔ تاریخ یک سرزمین، آن را به بخش‌های کوچک تری تقسیم می‌کنند. در اینجا ما نیز برای آشنایی با گذشتهٔ استانی که در آن زندگی می‌کنیم، تاریخ آن را در چند بخش مورد بررسی قرار می‌دهیم.

خوزستان پیش از اسلام

خوزستان به علت وجود رودهای پرآب و خاک نسبتاً حاصلخیز، از گذشته‌های بسیار دور زمینهٔ مساعدی برای شکل گیری تمدن داشته است. قدمت برخی از آثار موجود در استان، به بیش از ده هزار سال می‌رسد. کاوش‌های باستان شناسی، نشان می‌دهد، در دوران نوسنگی انسان‌هایی که زندگی اجتماعی نسبتاً پیشرفته‌ای داشته‌اند، در این سرزمین زندگی می‌کردند.

بیشتر بدانیم

دوره نوسنگی به ۸ تا ۱۰ هزار سال پیش گفته می‌شود. آثار مربوط به انسان‌هایی که در آن زمان زندگی می‌کردند از تپه‌ها و محوطه‌های باستانی اطراف شهرهای شوش، دزفول، هفت‌تپه و... به‌دست آمده است. این مردم می‌توانستند، از ابزارهای سنگی در زندگی خود استفاده کنند.

شکل ۱ــ۴ــ غار پیده نخستین زیستگاه انسان در استان ــ لالی

در حدود ۵ هزار سال پیش، مردم خوزستان با به‌کارگیری خط، وارد دورهٔ تاریخی شدند. تشکیل دولت ایلام در حدود ۲۷۰۰ سال قبل از میلاد مسیح و انتخاب شهر شوش به عنوان پایتخت، استان خوزستان را به یکی از مراکز مهم تمدن در دنیای باستان تبدیل ساخت.

آیا می‌دانید

دورهٔ پیش از اختراع خط را دورهٔ پیش از تاریخ و دورهٔ پس از آن را دورهٔ تاریخی می‌گویند.

با وجود ویرانگری‌های اقوام مهاجم، آثار و اشیای به جای مانده، بیانگر رونق و شکوفایی آن عصر است. مهارت، ذوق و خلاقیت در زمینه‌های مختلف از جمله معماری، سفالگری و ذوب فلزات از ویژگی مردم استان، در این دوره بود.

شکل ۲ــ۴ــ تپهٔ باستانی چغامیش ـ دزفول

بیشتر بدانیم

یکی از جلوه‌های هنر ایلامی، معابدی است که برای خدایان خود می‌ساختند. شکل برخی از این بناها پلکانی بوده و به همین علت «زیگورات» نامیده می‌شدند. بزرگترین این معابد «چغا زنبیل» است که اختصاص به «این شوشیناک» خدای شوش داشت. ایلامی‌ها نخستین کسانی بودند که در بنای آرامگاه پادشاهان خود از طاق‌های قوسی‌شکل استفاده می‌کردند.

شکل ۳ــ۴ــ مقبرهٔ پادشاه ایلامی ــ هفت تپه

آیا می‌دانید

شوش اولین شهر ایران است و قدمت آن به بیش از ۶ هزار سال می‌رسد.
چغا زنبیل قدیمی ترین بنای خشتی جهان است و قدمت آن به بیش از ۳۲۰۰ سال می‌رسد.
قدیمی ترین اطلاعات مکتوب درموردحفاری‌های باستانی در ایران، مربوط به هندیجان است.

شکل ۴ــ۴ــ اشیای گنجینهٔ روستای جوبجی (دورهٔ ایلامی) ــ رامهرمز

شکل ۵ــ۴ــ حلقه قدرت (دورهٔ ایلامی) ــ بهبهان

شکل ۶ــ۴ــ جام سفالی(دورهٔ ایلامی) ــ شوش

آثار باستانی تمدن ایلام از دورهٔ قاجار مورد کاوش قرار گرفت و امروزه اشیای گرانبهایی که هر یک روشنگر بخشی از فرهنگ و تمدن دیرینهٔ استان است زینت‌بخش موزه‌های داخل و خارج از کشور است. موزه‌های شوش و هفت تپه تعدادی از اشیای این دوره را در خود جای داده‌اند. در موزهٔ لوور پاریس نیز بخش مهمی از آثار تمدن ایلام نگهداری می‌شود.

شکل ۷ــ۴ــ نقش برجستهٔ کول فره(دورهٔ ایلامی) ــ ایذه

پس از دورهٔ ایلامی و تشکیل امپراتوری هخامنشی، استان ما اهمیت خود را همچنان حفظ کرد. در این دوره، استان یکی از ایالت‌های این حکومت بود. شوش به عنوان پایتخت زمستانی به وسیلهٔ «جادهٔ شاهی» که از حومهٔ بهبهان می‌گذشت، به تخت جمشید در استان فارس متصل می‌شد. کاخ‌ها و بناهای زیادی در شوش و شهرهای دیگر ساخته شد، که آثار به جای مانده نمایانگر شکوه و عظمت آنهاست. گفته شده دانیال نبی (ع) نیز در این دوره به شوش مهاجرت کرده است.

فعالیت

به نظر شما حفظ و نگهداری از میراث گذشته پرافتخار استان ما وظیفهٔ کیست؟

بیشتر بدانیم

هخامنشیان در کتیبهٔ بیستون نام ایلام را «اوز» یا «هوز» ثبت کرده‌اند. فردوسی در شاهنامه استان خوزستان را «خوزیان» نامیده، نام‌های خوزستان و اهواز نیز از واژه‌ای که در کتیبهٔ بیستون آمده، گرفته شده است.

شکل ۸ــ۴ــ نمایندگان ایلامی ـ تخت جمشید

فعالیت

با توجه به تصویر بالا بگویید مردم خوزستان چه هدیه‌ای را به دربار امپراتوری هخامنشی برده‌اند، چرا؟

پس از حملهٔ اسکندر مقدونی به ایران در سال ۳۳۱ قبل از میلاد، شهر شوش پس از مقاومت در مقابل مهاجمان به تصرف درآمد. مقدونیان در راه رسیدن به فارس در محل «تنگ تکاب» بهبهان با مقاومت دلیرانهٔ آریو برزن مواجه شده و با دادن تلفات زیاد خود را به فارس رساندند.

شکل ۹ــ۴ــ نیایشگاه بردنشانده (اشکانی) ــ مسجدسلیمان

شکل ۱۰ــ۴ــ پایهٔ ستون (هخامنشی) ــ شوش

حکومت جانشینان اسکندر (سلوکیان) مدت زیادی دوام نیافت. هم زمان با تشکیل حکومت اشکانیان، در استان ما نیزدولتی محلی و نیمه مستقل به نام «الیمائید» به وجود آمد. این دولت که مرکز آن در ایذه قرار داشت تا به قدرت رسیدن ساسانیان ادامه یافت. آثار زیادی از آنها به ویژه در شوشتر باقی مانده است.

شکل ۱۱ــ۴ــ سر مجسمهٔ مرد پارتی ــ ایذه

شکل ۱۲ــ۴ــ سکه‌های الیمائید

فعالیت

۱ــ با توجه به تصویر بالا بگویید چه شباهت‌ها یا تفاوت‌هایی میان سکه‌های الیمائید و سکه‌هایی که امروزه از آن استفاده می‌کنید وجود دارد؟

۲ــ به نظر شما سکه‌ها در زمان گذشته چگونه ساخته می‌شدند؟

استان ما در دورهٔ ساسانیان پیشرفت زیادی نمود. سدها، بندها، پل‌ها و آسیاب‌های آبی ساخته شد و چند شهر نیز بنا شد. تجارت با کشورهای همسایه از مسیرهای آبی و زمینی رونق یافت.

شکل ۱۳ــ۴ــ سفال (پیش از اسلام) ساحل خلیج فارس(ماهشهر)

شکل ۱۴ــ۴ــ مهر تجاری دورهٔ ساسانی ــ هندیجان

با تأسیس دانشگاه بزرگ جندی شاپور که دانشمندانی از کشورهای دیگر نیز در آن تدریس می‌کردند، زمینهٔ گسترش علم و دانش فراهم شد. از این دوره در شهرهای شمالی استان مانند شوشتر و دزفول آثار زیادی برجای مانده است.

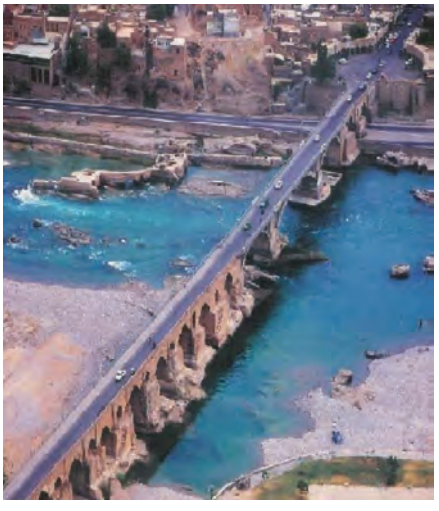

شکل ۱۵ــ۴ــ پل دورهٔ ساسانی (دزفول)

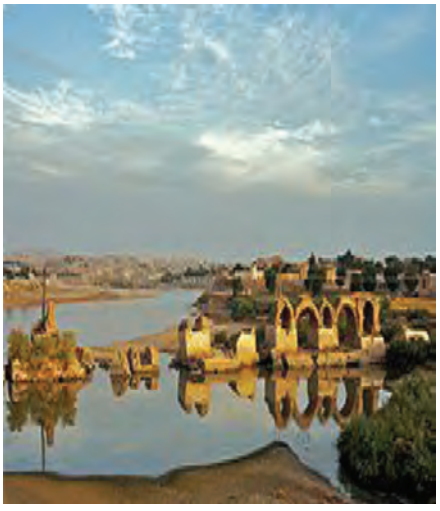

شکل ۱۶ــ۴ــ پل و بند شادروان (ساسانی)شوشتر

خوزستان از ورود اسلام تا روی کار آمدن قاجاریه

با ظهور اسلام و ورود سپاهیان مسلمان، مردم استان از دین مبین اسلام استقبال کردند. پس از آن خوزستان به دلیل موقعیت جغرافیایی پناهگاه شیعیان و امام زادگانی شد که از ظلم و جور حکام اموی و عباسی به این سرزمین مهاجرت می کردند.

شکل ۱۷ــ۴ــ امامزاده محمد بن زید ــ گتوند

شکل ۱۸ــ۴ــ امامزاده عبدالله ــ صیدون

استان در قرون اولیهٔ اسلامی از رونق و شکوفایی برخوردار بود. جغرافی‌دانان مسلمان در این دوره از فراوانی محصولات کشاورزی، تولید منسوجات گرانبها و استخراج معادنی مانند طلا و مس در خوزستان یاد کرده‌اند. در شوشتر، پارچه‌های ابریشمی(دیبا) که شهرت بسیار داشت تولید می‌شد و تا چند قرن پوشش خانهٔ کعبه را از این شهر تهیه می‌کردند.

بیشتر بدانیم

در قرون اولیه اسلامی، مهروبان مهم‌ترین بندر استان بود و کالاهایی مانند : پارچه، ابریشم، قالی، عسل، روغن، صابون، خرما، نیشکر و ماهی خشک شده از شهرهایی مانند اهواز، شوشتر، ارجان، رامهرمز، شوش و مهروبان به مناطق مختلف حوزهٔ تمدن اسلامی صادر می‌شد.

در دورهٔ اموی و عباسی، حاکمان منصوب از طرف خلفا فرمانروایی می کردند، اما در نیمهٔ اول قرن سوم هجری وضعیت تغییر یافت و یعقوب لیث صفاری در سال ۲۶۲ هـ. ق خوزستان را تصرف کرد. او که قصد براندازی خلیفهٔ عباسی را داشت شکست خورد و در بازگشت در شهر جندی شاپور درگذشت.

شکل ۱۹ــ۴ــ آرامگاه یعقوب لیث صفاری ــ دزفول

آیا می‌دانید

آثار برجای مانده از شهر جندی شاپور در نزدیکی دزفول قرار دارد.

آل بویه که دولتی شیعه مذهب بودند در سال ۳۲۶ هـ. ق.بر خوزستان تسلط یافتند. عضدالدوله دیلمی در شهرهای استان و از جمله اهواز دست به کارهای عمرانی زد. در این زمان استان به هفت ولایت شوش، جندی شاپور، شوشتر، عسکر مکرم، اهواز، رامهرمز، دورق تقسیم شده بود.

فعالیت

اگر در محل سکونت شما امامزاده یا قدمگاهی وجود دارد، دربارهٔ آن گزارش تهیه کنید.

بیشتر بدانیم

پس از آل‌بویه، خوزستان توسط حکومت‌های اتابکان فارس، اتابکان لرستان، آل‌مظفر و جانشینان تیمور اداره می‌شد.

در سال ۸۴۵ هـ. ق فردی به نام سید محمد مشعشعی هویزه را تصرف کرد و جانشین وی توانست بر تمام خوزستان تسلط یابد. مشعشعیان که شیعه مذهب بودند با به قدرت رسیدن دولت صفوی و لشکرکشی آنها به خوزستان شکست خورده و قدرتشان محدود به منطقهٔ هویزه شد. با سقوط سلسلهٔ صفویه، وضعیت سیاسی در استان آشفته شد. تسلط نادر شاه بر خوزستان به‌طور موقت باعث ایجاد آرامش شد، اما با مرگ وی قدرت طلبی و درگیری حاکمان محلی ادامه یافت.

در دورهٔ کریمخان زند گروهی از اعراب بنی کعب به علت اختلاف با حاکمان عثمانی به ایران مهاجرت کرده و در منطقهٔ دورق(شادگان) ساکن شدند. آنها به همراه بختیاری‌ها در لشکرکشی زندیه برای تصرف بصره به این دولت یاری رساندند.

خوزستان از دورهٔ قاجار تا انقلاب اسلامی

در دورهٔ قاجار استان توسط نمایندگان دولت که در شوشتر مستقر بودند، اداره می‌شد. با رونق گرفتن بندر خرمشهر در زمان محمدشاه قاجار، دولت عثمانی که این شهر را رقیب تجاری بصره می‌دانست آن را مورد حمله قرار داد. اختلاف مرزی با دولت عثمانی سرانجام به قرار داد ارزنةالروم منجر شد. براساس بندهایی از این قرارداد، اروند رود مرز دو کشور شناخته شد و عثمانی‌ها متعهد شدند، تسهیلاتی را برای بازرگانان ایران فراهم کنند. با توجه به اینکه در آن دوره مردم استان، به‌ویژه شهرهای دزفول و شوشتر با دولت عثمانی معاملات بازرگانی داشتند، این قرارداد علاوه بر تثبیت مرزها، به توسعهٔ تجارت استان نیز کمک می‌کرد.

بیشتر بدانیم

اختلاف انگلیس با دولت قاجار درباره مالکیت شهر هرات باعث شد آنها در سال ۱۲۷۳ هـ. ق از طریق خلیج‌فارس، خرمشهر و اهواز را مورد حمله قرار دهند. نیروهای مهاجم در این حمله با مقاومت سرسختانهٔ عشایر خرمشهر و نیروهای دولتی مواجه شدند.

استان خوزستان علی‌رغم تحولات سیاسی و فراز و نشیب‌های فراوان به علت مجاورت با خلیج فارس و کشور عثمانی از زمان ناصرالدین شاه مورد توجه قرار گرفت.

یکی از مأمورین دولتی که برای بررسی وضعیت خوزستان در دورهٔ قاجار به استان سفر کرده آن را به علت داشتن امکانات بالقوه ومتعدد، گنج شایگان نامیده است. ناصرالدین شاه و مظفرالدین شاه طرح‌هایی را برای رونق شهر اهواز اجرا کردند، که ازآن‌جمله ساختن دو اسکله در این شهر بود. این باراندازها برای تخلیه کالاهایی بود که از مسیر رودخانه کارون، از خرمشهر به اهواز حمل و از طریق شوشتر به اصفهان می‌رسید. نام‌های ناصری و مظفری در شهر اهواز یادگار آن دوره است. امیرکبیر نیز قصد داشت تا طرح کشت نیشکر را به مرحله اجرا در آورد که با مرگ وی ناتمام ماند.

شکل ۲۰ــ۴ــ کاروانسرای معین‌التجار دورهٔ قاجاریه (اهواز)

شکل گیری جنبش مشروطیت در دوره مظفر الدین شاه و سرکوبی آن توسط محمد علی شاه، باعث شد تا عشایر شجاع بختیاری به مقابله باحکومت استبدادی برخیزند. آنها در سقوط حکومت محمد علی شاه نقش مهمی داشتند. یکی دیگر از صحنه‌های حضور خوزستانی‌ها در دفاع از کشور در جنگ جهانی اول روی داد. در این جنگ عشایر غیور (عرب خوزستان) با فتوای علمای مذهبی، در مقابل نیروهای متجاوز انگلیسی دست به مقاومت زده و در این راه، جان خویش را فدا کردند.

در سال ۱۹۰۸ م (۱۲۸۷ ش) با کشف نفت در استان، تحولات سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی زیادی رخ داد. تغییر چهرهٔ شهرها، ایجاد محلات جدید در کنار بافت قدیمی، مهاجرت به شهرها و ایجاد تأسیسات جدید از جمله این پیامدها بود.

در این دوره، سیاست انگلیس در استان ارتباط با افراد با نفوذ محلی و حمایت از آنها بود. یکی از کسانی که مورد حمایت انگلیس قرار گرفت شیخ خزعل بود که توانست به تدریج حوزهٔ نفوذ خود را گسترش داده و بخش جنوبی و مرکز استان را زیر سلطهٔ خود در آورد. با تغییر سیاست انگلیس شیخ خزعل توسط رضا شاه دستگیر و مدتی بعد به قتل رسید.

بیشتر بدانیم

شیخ خزعل برخلاف پدرش شیخ جابر که در دورهٔ ناصرالدین شاه قاجار در دفاع از کشور با نیروهای دولت انگلیس جنگید، وابسته به انگلستان بود.

در سال ۱۳۱۷ هـ. ش بندر امام خمینی به وسیلهٔ خط آهن با شمال کشور مرتبط شد،این خط آهن نقش مهمی در پیروزی متفقین در جنگ جهانی دوم داشت. با آغاز حرکت انقلاب اسلامی مردم خوزستان با هدایت روحانیت آگاه و مبارز در صحنه‌های مختلف مبارزه با رژیم شاهنشاهی حضور یافته و از بذل جان و مال خویش دریغ نکردند. راهپیمایی گستردهٔ مردم آبادان پس از حادثهٔ سینما رکس اعتصاب گسترده فرهنگیان و کارکنان شرکت نفت وتقدیم صدها شهید نمونه‌هایی از این فداکاری‌ها و رشادت‌هاست.

مشاهیر و فرهیختگان استان

خوزستان از گذشته‌های بسیار دور تاکنون چهره‌های توانمند و شخصیت‌های دینی، علمی و فرهنگی فراوانی را به تمدن اسلامی و جامعهٔ ایرانی تقدیم کرده است. یکی از این چهره‌ها سلمان فارسی است، وی از صحابه معروف و از نزدیکان پیامبر بزرگوار اسلام بود.آن حضرت، سلمان را از اهل‌بیت خود می‌دانست. برخی رامهرمز را زادگاه این شخصیت ارزشمند می‌دانند.

استان خوزستان که لقب دروازه ورود تشیع به ایران را دارد، در ارادت به اهل بیت پیشگام بوده است. علی بن مهزیار اهوازی که مرقدش نیز در اهواز قرار دارد از یاران با وفای امام رضا (ع) و از راویان حدیث است. او در هندیجان متولد شد و سپس به اهواز مهاجرت کرده و عمر پر برکت خود را در این شهر سپری کرد.

دعبل‌بن علی خزاعی معروف به شاعر معروف اهل بیت (ع) نیز از جمله شخصیت‌های بزرگ شیعی است که مرقدش در شوش قرار دارد. یکی دیگر از شخصیت‌های معروف شیعه، یعقوب‌بن اسحاق، معروف به ابن سکیت دورقی اهوازی است که به دلیل ارادتش به ائمه به دست متوکل خلیفهٔ عباسی به شهادت رسید.

در زمینهٔ علم و دانش نیز مردم استان به ویژه در قرون اولیهٔ اسلامی جایگاه شایسته‌ای داشتند، افرادی چون سهل بن‌هارون دشت میشانی که ریاست بیت الحکمه و ابوسهل نوبختی که ریاست کتابخانهٔ بیت الحکمه را بر عهده داشتند، از جملهٔ این مشاهیرند.

بیشتر بدانیم

پس از ورود اسلام، به مدت چند قرن نام اهواز را به کل خوزستان اطلاق می‌کردند، به همین دلیل بسیاری از مشاهیر استان که در آن دوره می‌زیستند، به اهوازی معروف‌اند.

برای مطالعه

جدول ۱ــ۴ــ شخصیت‌های مذهبی، علمی و فرهنگی

نام شخصیت	محل ولادت یا زندگی
محمد بن عبد بن حرب، عارف قرن سوم هجری	آبادان
ابوالحسن اهوازی ریاضی دان و منجم، قرن چهارم هجری علی بن عباس اهوازی، پزشک معروف جهان اسلام در دورهٔ آل بویه حسن بن سعید و حسین بن سعید، از یاران امام رضا (ع) و از راویان حدیث، علامه شیخ محمد کَرَمی، فقیه، ادیب و مفسر قرآن،دوره معاصر	اهواز
میرزا حسن مال میری، شاعر قرن یازدهم هجری	ایذه
ابوهلال عسکری، ادیب و از راویان حدیث در دوره آل بویه	شهرستان باوی
علامه وحید بهبهانی، معروف به استاد اکبر در قرن دوازدهم هجری آیت ا... میر سید علی بهبهانی قرن چهاردهم هجری آخوند ملا علی (علی بن قطب الدین) صاحب تفسیر بی نقطه	بهبهان
سید عدنان غریفی فقیه و مؤلف قرن چهاردهم هجری	خرمشهر
شیخ مرتضی انصاری معروف به خاتم الفقها، مرجع تقلید شیعیان جهان مولانا فرج ا... نخستین شاعر دزفول سید اسماعیل قصری، معروف به شیخ الوری، عارف قرن ششم هجری بابا رکن الدین، عارف دورهٔ تیموری	دزفول
عبد علی بن جمعه حویزی، فقیه و صاحب تفسیر نور الثقلین	دشت آزادگان
ابن خلاد رامهرمزی، قاضی و محدث قرن چهارم هجری بزرگ بن شهریار رامهرمزی، بزرگترین دریانورد ایرانی در قرن چهارم هجری و نویسندهٔ کتاب عجایب الهند	رامهرمز
شیخ‌هاشم بن حردان کعبی اهوازی فقیه و ادیب قرن سیزدهم هجری	شادگان
سید نعمت ا... جزایری معروف به محدث از سادات برجستهٔ قرن دوازدهم هجری قاضی نورالله شوشتری، نویسندهٔ کتاب مجالس المؤمنین در قرن دوازدهم هجری شیخ جعفر شوشتری،نویسنده کتاب رسالهٔ عملیهٔ منهج الرشاد علامه شیخ محمد تقی شوشتری مجتهد و نویسندهٔ کتاب قاموس الرجال آیت ا.. سید محمد حسن آل طیب از سادات قرن چهاردهم و پانزدهم هجری	شوشتر
قیصر امین پور شاعر معاصر	گتوند
ملا علی صیفوری آرپناهی، شاعر و عارف قرن معاصر بهمن علا الدین معروف به مسعود بختیاری، شاعر و خوانندهٔ محلی	مسجد سلیمان و لالی

درس ۱۱ خوزستان در دفاع مقدس

«خوزستان دین خود را به اسلام ادا کرد.»

امام خمینی(ره)

شکل ۲۱ــ۴ــ حضرت آیت ا... خامنه‌ای در جمع مدافعان خرمشهر

پس از پیروزی انقلاب اسلامی در ۲۲ بهمن سال ۱۳۵۷ رژیم دست نشاندهٔ بعث عراق اقدامات زیادی را بر علیه ملت ایران انجام داد. تقویت گروه‌های ضد انقلاب و دامن زدن به اختلافات داخلی از جمله کارهای رژیم صدام بر علیه نظام نوپای مردم مسلمان ایران بود. حکومت بعث عراق در ۳۱ شهریور۱۳۵۹ پس از ماه‌ها تجاوزهای محدود مرزی، حملهٔ سراسری را علیه ملت ایران آغاز کرد. در این هجوم گسترده، سرزمین خوزستان با توجّه به موقعیت و اهمیتی که به‌ویژه در اقتصاد ایران داشت بیش از سایر نقاط شاهد لشکرکشی مزدوران بعثی بود. رژیم عراق از سه محور استان ما را مورد تهاجم قرار داد.

الف) محور شوش ــ دزفول

ب) محور سوسنگرد ــ اهواز

ج) محور خرمشهر ــ آبادان

شکل ۲۲ــ۴ــ نقشه محورهای تهاجم نیروهای بعثی عراق

نیروهای بعثی که در خیال خود قصد تصرف چند روزهٔ خوزستان را داشتند با مقاومت جانانه و فداکاری بی‌نظیر مردم مواجه شدند. مقاومت ۳۵ روزهٔ مدافعان خرمشهر موجب شد متجاوزان طعم تلخ شکست را در مقابل مردم فداکار و شجاع ایران اسلامی احساس کنند. حماسهٔ مقاومت مردم شهرهای خرمشهر و آبادان در مقابله با متجاوزان باعث شگفتی جهانیان و جلوگیری از دستیابی عراق به سایر اهداف اعلام شد.

شکل ۲۳ــ۴ــ مسجد جامع خرمشهر سوم خرداد ۱۳۶۱

حماسه مدافعان سوسنگرد با هدایت حضرت آیت الله خامنه‌ای و شهید چمران در ۲۶آبان ۱۳۵۹ برای شکستن محاصرهٔ این شهر، از نقاط برجسته روزهای آغاز جنگ است که این امر باعث جلوگیری از سقوط شهر اهواز شد.

شکل ۲۴ــ۴ــ انهدام تانک دشمن در سوسنگرد

مردم غیور استان به‌ویژه عشایر سلحشور و اهالی شهرهای مرزی با تمام توان به کمک نیروهای مسلح علیه متجاوزان وارد صحنه شدند.

شکل ۲۵ــ۴ــ حضور عشایر و نیروهای مردمی در دفاع مقدس

نیروهای عراقی برای در هم شکستن مقاومت در شهرهای مرزی استان، مردم بی دفاع را مورد حملات هوایی و موشکی خود قرار می‌دادند. در این میان دزفول بیش از ۱۷۰ بار مورد حملهٔ موشکی قرار گرفت. در دوم مهر ماه ۱۳۵۹ نیز هواپیماهای دشمن ادارهٔ آموزش و پرورش آبادان را بمباران کردند که در این حادثه تعدادی از معلمان و کارکنان به شهادت رسیدند.

آیا می‌دانید

دزفول به علت مقاومت کم نظیر خود در دوران جنگ به‌عنوان شهر نمونهٔ مقاومت نام گرفت.

شکل ۲۶ــ۴ــ یادمان مقاومت مردم دزفول در مقابل موشک باران

با ادامهٔ جنگ و مقاومت مردم، رژیم عراق برخلاف همهٔ موازین بین‌المللی، مناطق مسکونی، مراکز درمانی، آموزشی و فرهنگی را مورد حمله قرار داد.

شکل ۲۷ــ۴ــ نقش جهادسازندگی (سنگرسازان بی سنگر) در دفاع مقدس

بیشتر بدانیم

در چهارم آبان سال ۶۲ در حملهٔ موشکی رژیم بعثی عراق به مدرسهٔ راهنمایی شهید پیروز بهبهان ۷۵ دانش‌آموز و معلم به شهادت رسیدند.

شکل ۲۸ــ۴ــ مدرسهٔ راهنمایی شهید پیروز بهبهان پس از موشک باران

شکل ۲۹ــ۴ــ پذیرایی از رزمندگان اسلام در ایستگاه صلواتی

مردم استان در دوران جنگ با برپایی ایستگاه‌های صلواتی در شهرها و مناطق عملیاتی از رزمندگان اسلام که عازم جبهه‌ها بودند پذیرایی می‌کردند.

به منظور سازماندهی جبهه‌های جنوب، ساختمان گُلف در اهواز به‌عنوان پایگاه منتظران شهادت تعیین شد که تا انتهای جنگ مسئولیت فرماندهی عملیات رزمندگان اسلام را بر عهده داشت.

شکل ۳۰ــ۴ــ ساختمان گلف در اهواز

بیشتر بدانیم

با وجود تهاجم دشمن، مردم با حضور در شهرها و شرکت در نمازجمعه، باعث دلگرمی رزمندگان و ناامیدی متجاوزان شدند.

شکل ۳۱ــ۴ــ رزمندگان اسلام در نماز جمعهٔ یکی از شهرهای استان

پس از برکناری بنی‌صدر خائن در دومین سال جنگ، رزمندگان اسلام با چندین عملیات پیروزمندانه مانند ثامن‌الائمه، طریق‌القدس، فتح‌المبین و بیت‌المقدس متجاوزان بعثی را از بیشتر سرزمین‌های اشغالی استان بیرون کردند.

برای مطالعه

جدول ۲ــ۴ــ عملیات‌های مهم رزمندگان اسلام

عملیات : ثامن الائمه(ع) منطقه : شمال آبادان هدف : شکست حصر آبادان ــ آزاد سازی جادهٔ اهواز ــ آبادان نوع عملیات : تک گسترده زمان : ۱۳۶۰/۷/۵ رمز : نصر من اللّه و فتح قریب	فرماندهی : سپاه و ارتش سازمان رزم : سپاه و ارتش استعداد ایران : ۳۰ گردان استعداد عراق :۳۱ گردان وسعت منطقهٔ آزاد شده : ۱۳۰ کیلومتر مربع تلفات عراق : ۱۵۰۰ کشته و زخمی و ۱۸۰۰ اسیر
عملیات : طریق القدس منطقه : بستان هدف : آزاد سازی بستان ــ دست یابی به مرز در منطقهٔ چزابه نوع عملیات : تک گسترده زمان :۹/۸ تا ۱۳۶۰/۹/۱۵ رمز : یا حسین(ع)	فرماندهی : سپاه و ارتش سازمان رزم : سپاه و ارتش استعداد ایران : ۲۲ گردان استعداد عراق : ۶۱ گردان وسعت منطقهٔ آزاد شده : ۶۵۰ کیلومتر مربع تلفات عراق : ۸۵۰۰ کشته و زخمی و ۵۴۶ اسیر
عملیات : فتح المبین منطقه : شوش و دزفول هدف : آزاد سازی منطقه غرب کرخه و جادهٔ دزفول ــ دهلران نوع عملیات : تک گسترده زمان :۱/۲ تا ۱۳۶۱/۱/۱۰ رمز : یا زهرا(س)	فرماندهی : سپاه و ارتش سازمان رزم : سپاه و ارتش استعداد ایران :۱۲۵ گردان استعداد عراق :۱۶۶ گردان وسعت منطقهٔ آزاد شده : ۲۴۰۰ کیلومتر مربع تلفات عراق : ۴۰۰ کشته و زخمی و ۱۵۰۰۰ اسیر
عملیات : بیت المقدس منطقه : غرب رود کارون هدف : آزاد سازی منطقه غرب کارون ــ پادگان حمید ــ جادهٔ اهواز ــ آبادان نوع عملیات : تک گسترده زمان :۲/۱۰ تا ۱۳۶۱/۳/۳ رمز : یا علی‌بن ابی طالب (ع)	فرماندهی : سپاه و ارتش سازمان رزم : سپاه و ارتش استعداد ایران :۱۴۴ گردان استعداد عراق : ۲۰۰ گردان وسعت منطقهٔ آزاد شده : ۵۰۳۸ کیلومتر مربع تلفات عراق : ۱۶۰۰۰کشته و زخمی و ۱۹۰۰۰ اسیر

به‌دنبال عملیات بزرگ بیت المقدس و چند عملیات دیگر، مجامع بین‌المللی به حقانیت ملت ایران پی برده و در نهایت زمینهٔ صدور قطعنامهٔ ۵۹۸ فراهم شد.

در هشت سال دفاع مقدس رزمندگان استان نقش عمده‌ای در فرماندهی و انجام عملیات‌های گوناگون داشتند. برخی از یگان‌های استان در دوران دفاع مقدس عبارت‌اند از : لشکر۷ حضرت ولی عصر(عج) ــ لشکر ۹۲ زرهی خوزستان ــ پایگاه چهارم و پنجم شکاری دزفول و امیدیه ــ قرارگاه نصرت ــ تیپ۷۲ محرم ــ تیپ امام حسن ــ تیپ۳۷ نور و تیپ بعثت. علاوه بر یگان‌های مذکور، فرماندهی بسیاری از قرارگاه‌ها و یگان‌های نظامی سایر مناطق عملیاتی را رزمندگان خوزستانی برعهده داشتند.

بیشتر بدانیم

از افتخارات یگان‌های هوایی استان می‌توان به عملیات‌های درون مرزی وبرون مرزی متعدد اشاره کرد که با تقدیم ده‌ها شهید، جانباز و آزاده همراه بود.

شکل ۳۲ــ۴ــ نقش بانوان استان در جنگ

لشکر۹۲ زرهی خوزستان در طول ۸ سال دفاع مقدس با انجام عملیات متعدد جهت بیرون راندن متجاوزان از خاک کشورمان نقش مهمی ایفا نمود.

شکل ۳۳ــ۴ــ عکس‌برداری از شهر کاظمیهٔ عراق توسط جنگنده‌های نیروی هوایی

شکل ۳۴ــ۴ــ شهید رجایی در جمع رزمندگان اسلام

پس از پذیرش قطعنامهٔ ۵۹۸ توسط جمهوری اسلامی ایران و اتمام رسمی، جنگ، رژیم بعث عراق برای بار دوم از محورهای طلائیه و کوشک به استان حمله کرد و در جاده اهواز خرمشهر تا ۴۰ کیلومتری اهواز پیش روی کرد؛ ولی رزمندگان اسلام با رشادت دشمن را تا مرزهای بین المللی عقب راندند.

شکل ۳۵ــ۴ــ آیت ا... جمی و آیت ا... قاضی در جمع رزمندگان اسلام

خوزستان در طی دفاع مقدس ۲۳ هزار شهید تقدیم انقلاب اسلامی کرد که بیش از ۱۰۰ نفر از آنها سرداران رشید و فرماندهان ارشد بودند؛ از جمله : محمد جهان آرا، دکتر مجید بقایی، اسماعیل دقایقی، سید حسین علم‌الهدی، علی‌هاشمی،حجت‌الاسلام شریف قنواتی،عظیم محمدی زاده و نوجوان شهید بهنام محمدی را می‌توان نام برد.

شکل ۳۶ــ۴ــ جمعی از سرداران شهید استان

حماسهٔ ۸ سال دفاع مقدس در استان به فرمودهٔ حضرت امام(ره) باعث شد ابهّت دو ابر قدرت شرق و غرب در هم بشکند و تمامی سردمداران نظام‌های فاسد در مقابل اسلام احساس ذلت کنند. امید است با همت و تلاش خود در جهت تحقق اهداف و آرمان‌های نظام مقدس جمهوری اسلامی گام برداشته و حافظ دستاوردهای عظیم خون شهدا باشیم.

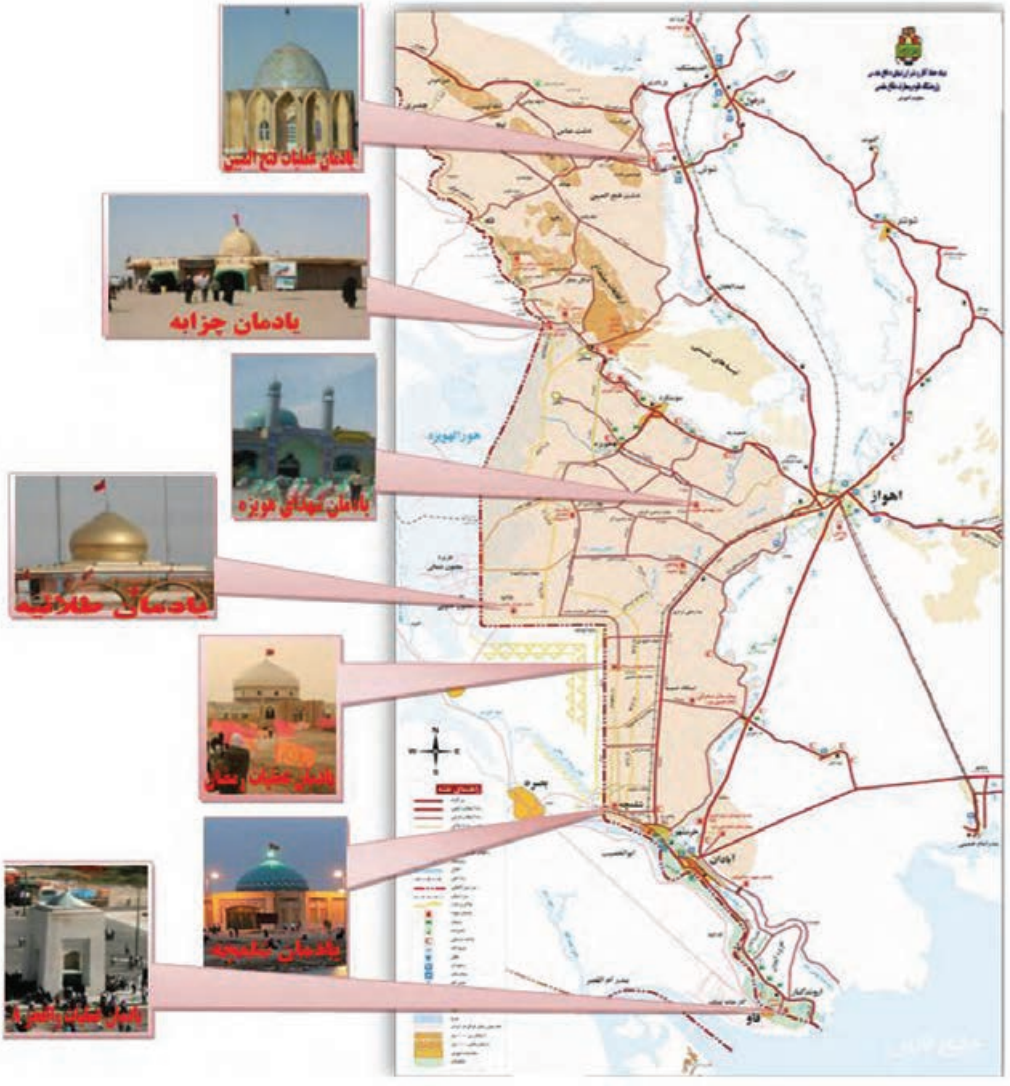

شکل ۳۷ــ۴ــ یادمان‌های هشت سال دفاع مقدس

فصل پنجم

توانمندی‌های استان خوزستان

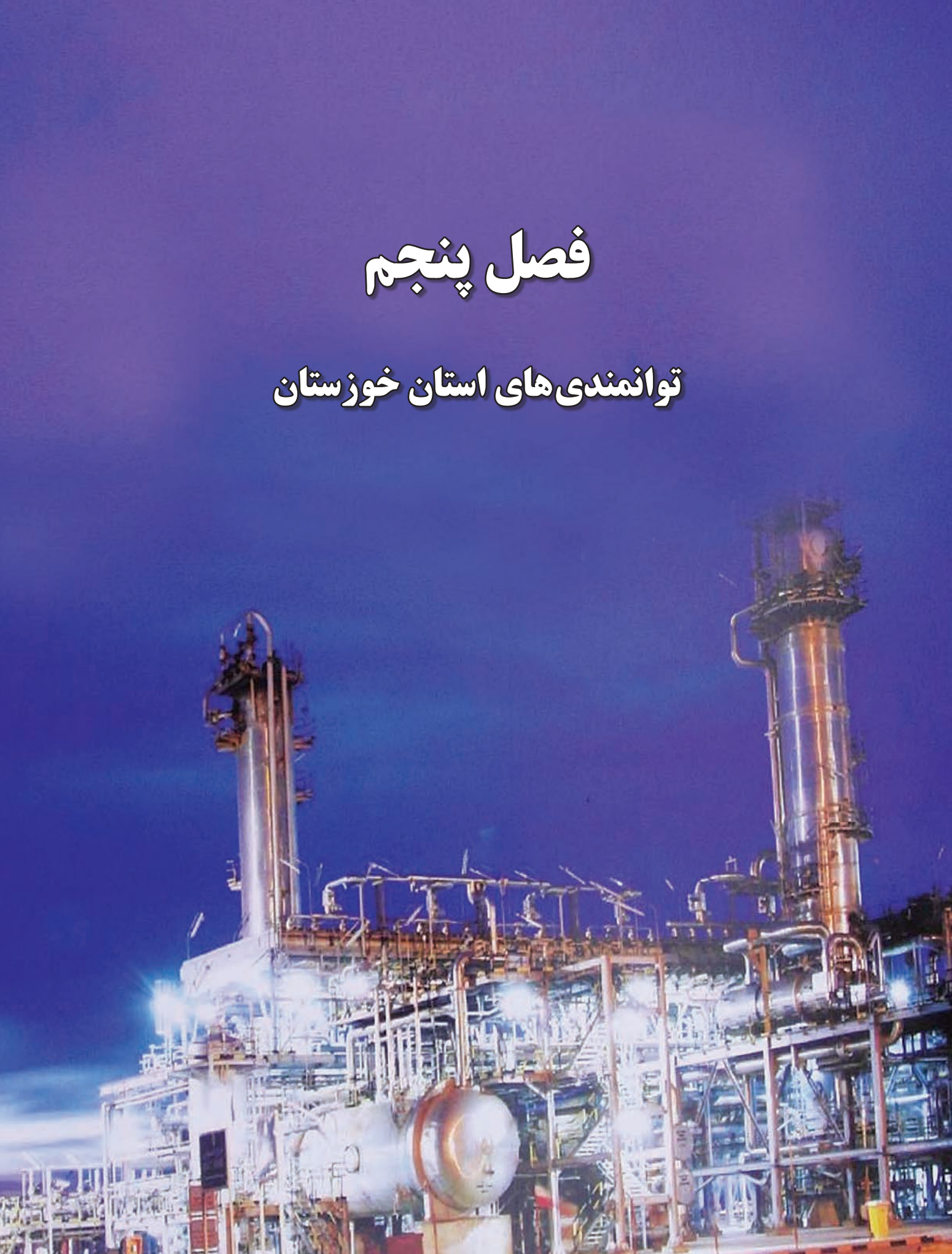

درس ۱۲ قابلیت‌ها وجاذبه‌های گردشگری استان

شکل ۱ــ۵ــ نمودار برخی از توان‌های گردشگری استان

خوزستان با توجه به توان‌های طبیعی و تاریخی خود می‌تواند جایگاه مناسبی را در عرصهٔ گردشگری به دست آورد. این امر وظیفهٔ مسئولان محلی به ویژه مدیریت بخش گردشگری را می‌طلبد.

شکل ۲ــ۵ــ چشم انداز کوهستانی ــ شمال ایذه

تنوع محیطی وآب وهوایی، وجود اماکن تاریخی، مذهبی و قومی از جمله ظرفیت‌های موجود استان است که جهت توسعهٔ گردشگری می‌تواند مورد بهره‌برداری قرار گیرد. توسعهٔ این فعالیت در استان می‌تواند، زمینهٔ درک متقابل گروه‌ها و قومیت‌ها را فراهم سازد و شرایط لازم جهت تفاهم و وحدت ملی را ایجاد کند.

با توجه به زمستان‌های مطبوع و وجود شبکه‌های ارتباطی مناسب (برخورداری از خطوط آهن، شبکه راه‌های شوسه و فرودگاه‌ها) خوزستان می‌تواند سهم بیشتری از گردشگری را به خود اختصاص دهد.

شکل ۳ــ۵ــ آبشار شوی ــ سردشت دزفول

جاذبه‌های گردشگری استان به دو دستهٔ طبیعی و انسانی تقسیم می‌شوند.

۱ــ جاذبه‌های طبیعی استان

الف) کوه‌ها : کوه‌های استان امکانات متنوعی برای فعالیت‌های گردشگری از جمله کوهنوردی، صخره نوردی، غار نوردی فراهم می‌سازند. کوه‌های برفگیر منگشت، مافارون و سفید کوه در محدودهٔ باغملک و ایذه، کینو و منار در اطراف اندیکا ولالی ارتفاعات سالن در دزفول و اندیمشک و کوه‌های خایز و بنگستان در بهبهان با چشمه‌سارها و جنگل‌های بلوط با هوای مطبوع چشم‌اندازهای زیبایی را به‌وجود آورده است.

شکل ۴ــ۵ــ چشم‌اندازی از کوه‌های زیبای خوزستان

وجود تونل دلا، دشت شیمبار (شیرین بهار)، با گونه‌های گیاهی وانواع میوه‌های خودرو، از مناطق زیبای گردشگری استان است. منطقهٔ کوهستانی مال آقا در اطراف قلعه تل نیز در دورهٔ گرم سال، با طبیعتی مطبوع پذیرای گردشگران است.

از دیگر پدیده‌های جالب توجه مناطق کوهستانی دره‌های طاقدیسی است. این دره‌ها مکان‌های مناسبی برای گردشگری طبیعی است. دره‌های طاقدیسی منگشت، خائیز نمونه‌های بارز آن است.

شکل ۵ــ۵ــ رود شلا منطقهٔ شیمبار ــ اندیکا

بیشتر بدانیم

کوه آتشین رامهرمز (تشکوه) : تشکوه در شرق رامهرمز در جاده رامهرمز ــ ابوالفارس واقع شده است. از نظر زمین شناسان دلیل شعله ور شدن آتش کوه گوگرد موجود در زمین و متصاعد شدن گاز طبیعی از عمق به سطح زمین است . گازهای هیدروکربنی که از لایه‌های مختلف زمین عبور می‌کنند و از هر درز و شکافی در سطح زمین به بیرون شعله می‌کشند هنگام شب، نور سوختن این گاز بیشتر دیده می‌شود.

کوه سوخته : این کوه درفاصلهٔ ۱۰ کیلومتری امیدیه و درحد فاصل جادهٔ آغاجاری واقع شده است. ارتفاع آن از سطح دریا ۱۱۰ متر است. ظاهر این کوه از دور به‌صورت سوخته و زرد دیده می‌شود و به همین علت آن را کوه سوخته می‌گویند که از یک سو به سبب شکل ظاهری و از سوی دیگر به علت آثار هیدروکربنی درسطح زمین یک اثر ژئوتوریستی محسوب می‌شود.

شکل ۶ــ۵ــ تشکوه رامهرمز ــ روستای گنبد لران

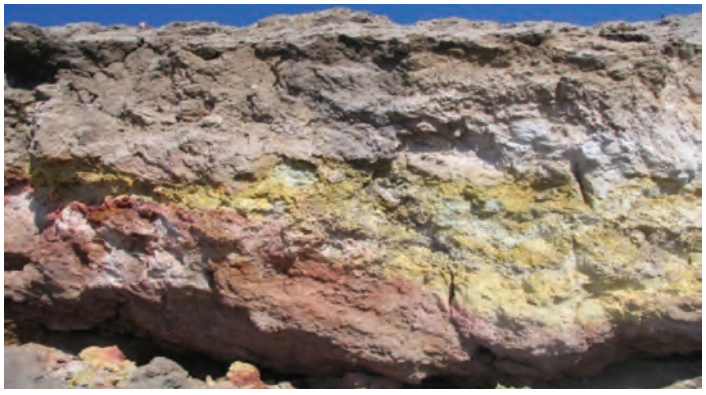

شکل ۷ــ۵ــ کوه سوخته ــ جادهٔ امیدیه ــ آغاجاری

برای مطالعه

جدول ۱ــ۵ــ مناظر دیدنی استان

مناظر	مکان	شهرستان
غارها	نی ده،آب کنارون، چاه بادی، بدیل پیده	بهبهان لالی
آبشارها	شوی شیوند پرزین آرپناه خواجه انور گدار پهن	سردشت دهدز گتوند لالی ایذه رامهرمز
چشمه‌های گوگردی	گل گیر گراب	مسجد سلیمان بهبهان

غارها و چشمه‌های گوگردی از دیگر جاذبه‌های این کوه‌ها هستند. در صورت ساخت استخر شنا و احداث حمام در نزدیکی این چشمه‌ها به علت خواص درمانی آنها می‌توانند، پذیرای گردشگران باشند.

ب) تالاب‌ها : تالاب‌های استان مکان‌های مناسبی برای توسعهٔ گردشگری محسوب می‌شوند : تالاب شادگان، هویزه، بامدژ، میانگران، بندون، تمبی، برم شور از جمله آنهاست که در این میان تالاب‌های شادگان و هویزه از اهمیت جهانی برخوردارند.

شکل ۸ ــ۵ــ تالاب هویزه

تالاب بین المللی شادگان : این تالاب در زمین‌های پست دلتای رود جراحی قرار گرفته است. محدودهٔ آن از شمال شادگان شروع شده و تا شمال آبادان و غرب خور موسی در ماهشهر گسترش می‌یابد. وسعت آن بیش از ۴۰۰ هزار هکتار است که ۳۲۷۷۶۵ هکتار آن تحت عنوان پناهگاه حیات وحش شادگان تعیین گردیده است. اکوسیستم‌های متنوعی مرکب از آب‌های شیرین و شور در این تالاب وجود دارد. وجود سایر شرایط زیستی مطلوب این تالاب را به‌عنوان یکی از مهم‌ترین زیستگاه‌های مهم حیات وحش به‌خصوص پرندگان مهاجر تبدیل کرده است. تنوع پرندگان و گونه‌های گیاهی جذابیت ویژه‌ای برای گردشگران دارد. ماهیگیری و شکار پرندگان جنبه‌های دیگر تفریحی است که با ایجاد مراکز توریستی، قایقرانی و مسابقات ماهیگیری می‌تواند منشأ درآمد و اشتغال باشد.

شکل ۹ــ۵ــ تالاب شادگان

بیشتر بدانیم

تالاب هویزه (هورالعظیم) : این تالاب حدود ۴۵۰ هزار هکتار وسعت دارد که بخشی از آن در خاک ایران و بخش دیگر در عراق است. پوشش گیاهی هورهویزه شامل انواع گیاهان شوری پسند و نیلوفر آبی است. این تالاب یکی از زیستگاه‌های اصلی پرندگان مهاجر در دورهٔ سرد سال است. تالاب هویزه با استعدادهای موجود خود جنبه‌های توریستی قابل توجهی دارد.

ج) مناطق حفاظت شده و پناهگاه‌های حیات وحش : به محدوده‌ای از زیستگاه‌های طبیعی اطلاق می‌شود که از شرایط اقلیمی مناسبی برخوردار است و گونه‌های گیاهی و جانوری ویژه‌ای دارد. این محدوده‌ها به منظور حفظ و احیای گونه‌های کمیاب تحت حفاظت قرار می‌گیرند.

مناطق حفاظت شدهٔ دز، کرخه، منطقهٔ جنگلی شیمبار در شمال اندیکا، شالو و منگشت در اطراف ایذه و باغملک، خائیز در شمال شرق بهبهان به‌دلیل داشتن گونه‌های کمیاب گیاهی و جانوری تحت حفاظت سازمان محیط‌زیست قرار گرفته است. این مناطق توان‌ها و ظرفیت‌های طبیعی گردشگری مناسبی در استان دارند.

شکل ۱۰ــ۵ــ نمونه‌هایی از حیات‌وحش استان

بیشتر بدانیم

مناطق حفاظت شده و پناهگاه حیات وحش دز و کرخه : این مناطق در امتداد رودهای دز و کرخه قرار دارند و به علت ویژگی‌های خاص به عنوان منطقهٔ حفاظت شده و پناهگاه حیات وحش انتخاب شده‌اند. بخش وسیعی از این مناطق به صورت بیشه‌زار بوده که از تنوع گیاهی مطلوبی برخوردار است. از انواع درختان، درختچه‌ها و گونه‌های بوته‌ای آن می‌توان به سریم ، جاز(بنگرو)، لگجی، تمشک، استبرق، یونجه، شبدر، جو وحشی و... اشاره کرد. از حیات وحش جانوری این مناطق گوزن زرد ایرانی است که ازگونه‌های کمیاب می‌باشد ؛ و از انواع پرندگان آن می‌توان به کبوتر، لیکو تالایی و دراج اشاره کرد.

د) مناطق ساحلی : طول خط ساحلی یکی از عوامل قدرت یک کشور محسوب می‌شود. استان خوزستان با بیش از ۳۰۰ کیلومتر خط ساحلی حدود ۱۵ درصد از خط ساحلی جنوب کشور را به خود اختصاص داده است. این سواحل هموار، دلتایی و عریض بوده که باعمق کم و خلیج‌های کوچک، از شرایط مناسبی جهت ایجاد زیرساخت‌های گردشگری برخوردار است.

سواحل زیبای استان در نیمهٔ دوم سال با توجه به شرایط آب وهوایی مناسب از ظرفیت‌های بالایی برای توسعهٔ ورزش‌های آبی (اسکی روی آب، شنا وقایق سواری) برخوردار است که می‌تواند پذیرای گردشگران باشد. با توجه به تنوع آبزیان دراین مناطق، ماهیگیری هم فعالیتی مفرح برای گردشگران محسوب می‌شود.

۲ــ جاذبه‌های انسانی (تاریخی و فرهنگی)

الف)آثار تاریخی : خوزستان جزء اولین زادگاه‌های تمدن بشری است. وجود مجموعه‌ای از آثار هنری و معماری به جای مانده از دولت‌های باستانی ایلام، هخامنشیان، اشکانیان، ساسانیان، و دورهٔ بعد از اسلام، استان را به یکی از قطب‌های گردشگری در سطح ملی و جهانی تبدیل کرده است.

شکل ۱۱ــ۵ــ معبد زیگورات چغازنبیل، شوش

بیشتر بدانیم

معبد زیگورات چغا زنبیل : در سال ۱۸۹۰ ژاک دومرگان زمین شناس فرانسوی طی گزارشی اعلام کرد که در ناحیهٔ چغا زنبیل منابع نفت وجود دارد. در حدود ۵۰ سال بعد مهندسان نفت ضمن کاوش آجری را مشاهده کردند که روی آن نوشته‌هایی حک شده بود. این امر مقدمهٔ یک رشته کاوش‌های باستان شناسی در چغا زنبیل شد که منجر به کشف این معبد شد. تحقیقات نشان می‌دهد که این معبد مربوط به قرن سیزدهم قبل از میلاد است.

زیگورات معبدی هفت طبقه بوده که در کنار رودخانه ساخته شده به طوری که دو شهر شوش و شوشتر در بالای آن دیده می‌شد. پایهٔ زیگورات مربع شکل و با اضلاع ۱۰۵متر و ارتفاع حدود ۱۰۰متر است. بر روی برخی از آجرهای این بنا دعاهایی باخط میخی به زبان ایلامی و آکدی نوشته شده است. این بنا در سال ۱۹۷۹در یونسکو به ثبت جهانی رسیده است.

شکل ۱۲ــ۵ــ چشم اندازی از شهر اهواز

موزه قلعه و کاخ آپادانا در شوش، پل سفید در اهواز، کاخ اردشیر، صفه سر مسجد درمسجد سلیمان، اشکفت سلمان ایذه، قلعهٔ گل و گلاب در سردشت زیدون، قلعهٔ سلاسل در شوشتر، قلعه تل در شهر قلعه تل و قلعه داو دختر در رامهرمز نمونه‌هایی از آثار دیدنی استان است.

شکل ۱۳ــ۵ــ قلعهٔ شوش

بیشتر بدانیم

قلعهٔ شوش : درسال ۱۸۹۷ ژاک دومورگان به منظور تحقیق به شوش آمد. او دولت فرانسه را متقاعد کرد، تا محلی امن و مناسب را جهت هیئت باستان شناسی فرانسه در شوش ایجاد کند. به همین منظور بلندترین نقطهٔ تپه‌های شوش یعنی اکروپل برای این کار انتخاب شد. قلعه‌ای با طرح قرون وسطایی اروپا بر فراز آن ساخته شد. ساختمان آن که با خشت بنا شد تا سال ۱۹۱۲ به اتمام رسید. نقشهٔ این قلعه ذوزنقه‌ای شکل است که قاعدهٔ کوچک آن در سمت شمال واقع شده است. دور تا دور آن را راهرویی احاطه کرده است و ردیف اتاق‌هایی به سمت حیاط بر گرد آن قرار گرفته است. برج شمال غربی قلعه مربع شکل و برج شمال شرقی دایره‌ای شکل است.

قلعهٔ تل : این قلعه بر روی تپه‌ای طبیعی قرار دارد. این قلعه دارای چهار برج و به شکل مربع ساخته شده است و در یکی از زوایای آن یک عمارت چهار ضلعی احداث شده بود که در طبقهٔ فوقانی آن مهمانخانه قرار داشت. در طبقهٔ تحتانی راهرو مسقف طویلی این ساختمان را به محوطهٔ مرکزی قلعه متصل می‌سازد. قلعه دو حیاط دارد. این قلعه از سنگ و آجر ساخته شده است. در سال ۱۳۸۵ سازمان میراث فرهنگی و گردشگری و صنایع دستی اقداماتی برای بازسازی دیوارها و سقف اتاق‌های قلعه انجام داده است.

فعالیت

۱ــ چه راهکارهایی برای جذب بیشتر گردشگران به استان پیشنهاد می‌کنید؟
۲ــ کدام قابلیت موجود در محل زندگی شما می‌تواند برای توسعهٔ گردشگری مورد استفاده قرار گیرد؟

ب) سازه‌های آبی : این سازه‌ها نشان از مهندسی پیشرفتهٔ ایرانیان در زمینهٔ استفاده از آب‌های سطحی دارد که در نقاط مختلف استان مشاهده می‌شود. مهم‌ترین این سازه‌ها عبارت‌اند از :

ــ تصفیه‌خانهٔ چغا زنبیل در اطراف هفت تپه
ــ مجموعهٔ سازه‌های آبی شوشتر
ــ پل بند دزفول با قدمت بیش از ۱۶۰۰ سال
ــ بند میزان و پل شادروان در شوشتر

شکل ۱۴ــ۵ــ سازه‌های آبی شوشتر

مجموعهٔ سازه‌های آبی شوشتر در سال ۱۳۸۸ در فهرست میراث جهانی به ثبت رسیده است.

از تأسیسات ایجاد شدهٔ جدید می‌توان به ساخت سدها، پلاژها و دریاچه‌های مصنوعی اشاره کرد که علاوه بر جنبه‌های اقتصادی، می‌تواند مورد استفاده‌های گردشگران قرار گیرد. امکانات قایق‌رانی، اسکی روی آب و ماهیگیری از جملهٔ توان‌های این سازه‌هاست.

شکل ۱۵ــ۵ــ سد کرخه

ج) مکان‌های مذهبی : مهم‌ترین بقاع متبرکهٔ استان عبارت‌اند از : علی‌بن مهزیار اهوازی، بقعهٔ حضرت دانیال نبی(ع) از پیامبران بنی اسرائیل در شوش، سبز قبای دزفول، امامزاده عبداللّه در شهرهای شوشتر، باغملک، هندیجان و امامزاده سلطان ابراهیم در ایذه و امامزاده حیدر بهبهان، مساجد جامع شوشتر و دزفول به‌واسطهٔ قدمت ومعماری از اهمیت خاصی برخوردارند.

شکل ۱۶ــ۵ــ بقعهٔ دانیال نبی ــ شوش

شکل ۱۷ــ۵ــ امامزاده حیدر ــ بهبهان

د) گردشگری علمی : یکی از جنبه‌های گردشگری جدید بازدید از کارخانه‌ها و تأسیسات صنعتی است. بازدید این مکان‌ها، برای یادگیری بیشتر می‌تواند پاسخگوی نیاز بخشی از گردشگران باشد.

بیشتر بدانیم

وجود تأسیسات پتروشیمی در بنادر امام خمینی و ماهشهر، تأسیسات نفتی در شهرهای آبادان، آغاجاری، مسجدسلیمان و هفتگل، فعالیت‌های مربوط به صنایع جانبی نیشکر در اطراف اهواز و هفت تپه، صنایع فولاد اهواز، تأسیسات بندری و غیره از جمله مکان‌هایی است که در این بخش می‌تواند مورد استقبال گردشگران قرار گیرد.

شکل ۱۸ــ۵ــ تأسیسات پتروشیمی بندر امام‌خمینی

هـ) جاذبه‌های گردشگری دفاع مقدس : خوزستان مهم‌ترین استان مرزی کشورمان است که در طی دوران دفاع مقدس بیشترین خسارات را از جنگ متحمل شد. امروزه با گذشت دو دهه از پایان جنگ تحمیلی، یادگارهای به جای مانده از جنگ به عنوان جلوه‌هایی از فرهنگ ایثار و شهادت پذیرای گردشگران بسیاری است.

پادگان دو کوهه، شلمچه، اروند کنار، موزهٔ فرهنگی دفاع مقدس و مسجد جامع خرمشهر، دهلاویه، تنگ چزابه، بنای یادبود شهدای هویزه، فکه و طلاییه از مهم‌ترین یادمان‌های گردشگری جنگ در استان به شمار می‌روند که همه ساله در اواخر اسفند و تعطیلات ایام نوروز کاروان‌های راهیان نور از سراسر کشور از آنجا بازدید می‌کنند.

شکل ۱۹ــ۵ــ کاروان راهیان نور ــ شلمچه

آیا می‌دانید

استان خوزستان با داشتن بیش از ۲۰۰ کیلومتر طول خط ساحلی زمینه مناسبی برای ایجاد و توسعه مناطق آزاد صنعتی ــ تجاری دارد.

راه‌های توسعهٔ گردشگری در استان

۱ــ افزایش امکانات خدماتی
۲ــ اطلاع‌رسانی مناسب در زمینهٔ معرفی جاذبه‌های گردشگری استان
۳ــ ایجاد بینش مناسب در زمینهٔ ارزش‌های اقتصادی و فرهنگ گردشگری
۴ــ تشویق بخش خصوصی برای سرمایه گذاری در بخش گردشگری
۵ــ تربیت افراد متخصص جهت راهنمایی گردشگران

چگونه می‌توانیم گردشگر خوبی باشیم؟

۱ــ همراه داشتن کیسه‌های نایلونی جهت جمع آوری مواد زائد وانتقال آن به محل مناسب
۲ــ عدم استفاده از چوب درختان به عنوان سوخت
۳ــ حفاظت از پدیده‌های طبیعی و آثار تاریخی ــ مذهبی و فرهنگی
۴ــ توجه به آثار تاریخی به عنوان بخشی از هویت ملی

جدول ۲ــ۵ــ مکان‌های گردشگری استان

ردیف	محل	جاذبه گردشگری	ردیف	محل	جاذبه گردشگری
۱	آبادان	منطقه مسکونی بریم	۳۷	دزفول	حمام کرناسیون
۲	آبادان	بهمنشیر	۳۸	دزفول	آرامگاه یعقوب لیث
۳	آبادان	اروندکنار	۳۹	دزفول	آسیاب‌های آبی دزفول
۴	آبادان	مسجد رنگونی	۴۰	دزفول	آرامگاه شاه رودبند
۵	اندیکا	جزیره کوشک	۴۱	دزفول	آرامگاه یعقوب لیث
۶	اندیکا	مجتمع تفریحی چم‌شور	۴۲	دشت آزادگان	منطقه حفاظت شده کرخه
۷	اندیکا	روستای سوسن سرخاب	۴۳	دهدز	منطقه تفریحی زراس
۸	اندیکا	مجتمع تفریحی گردشگری عشایر جلو	۴۴	رامهرمز	قلعه داو دختر
۹	اندیکا	امامزاده شاه قطب‌الدین	۴۵	رامهرمز	تشکوه و چشمه‌های قیر
۱۰	اندیمشک	منطقه حفاظت‌شده دز	۴۶	رامهرمز	عمارت صمیمی
۱۱	اندیمشک	دریاچه سد دز	۴۷	رامهرمز	بقعهٔ زاهدون
۱۲	اندیمشک	دریاچه سد کرخه	۴۸	سردشت بهبهان	قلعه گل و گلاب
۱۳	اندیمشک	مجتمع تفریحی چمگلک (قلعه مختار)	۴۹	سردشت بهبهان	پارک‌جنگلی سلمان
۱۴	اهواز	تالاب بامدژ	۵۰	شادگان	تالاب شادگان
۱۵	اهواز	پل سفید	۵۱	شوش	محوطه‌های باستانی شوش
۱۶	اهواز	ساحل کارون	۵۲	شوش	روستای خماط
۱۷	اهواز	کاروان‌سرای معین‌التجار	۵۳	شوش	قلعه اکروپل
۱۸	ایذه	امامزاده ابراهیم	۵۴	شوش	بقعه دانیال نبی (ع)
۱۹	ایذه	دهکده گردشگری انشان	۵۵	شوشتر	آبشارهای شوشتر
۲۰	ایذه	تالاب میانگران و بندون	۵۶	شوشتر	بند میزان
۲۱	ایذه	اشکفت سلمان	۵۷	شوشتر	امام زاده عبدالله
۲۲	ایذه	کوه فرح	۵۸	شوشتر	پل لشکر
۲۳	باغملک	روستای توریستی رباط	۵۹	گتوند	قلعه رستم عقیلی
۲۴	باغملک	قلعه سروستان	۶۰	لالی	منطقه گردشگری آرپناه
۲۵	باغملک	مال آقا	۶۱	لالی	آرامگاه شاه ابوالقاسم
۲۶	باغملک	آرامگاه امامزاده عبدالله	۶۲	لالی	امامزاده بابا احمد
۲۷	بستان	تالاب هورالعظیم	۶۳	لالی	محوطه بنوار
۲۸	بهبهان	بقعه بشیر نذیر	۶۴	لالی	هفت شهیدان
۲۹	بهبهان	نرگس زار	۶۵	مسجدسلیمان	تپه باستانی کلگه زری
۳۰	بهبهان	روستای تنگ تکاب	۶۶	مسجدسلیمان	معبد برد نشانده
۳۱	بهبهان	چشمه آب معدنی گراب	۶۷	مسجدسلیمان	محوطه سر مسجد
۳۲	بهبهان	محوطه باستانی ارجان	۶۸	نوارمرزی ایران و عراق	یادمان‌های دفاع مقدس
۳۳	بهبهان	پل امام رضا (ع)	۶۹	هفت تپه	موزه هفت تپه
۳۴	بندر ماهشهر	تأسیسات پتروشیمی	۷۰	هفت تپه	زیگورات چغازنبیل
۳۵	بندر امام خمینی	تأسیسات بندری	۷۱	هندیجان	اسکله ماهیگیری
۳۶	دزفول	پل ساسانی	۷۲	هندیجان	ساحل رودخانه هندیجان

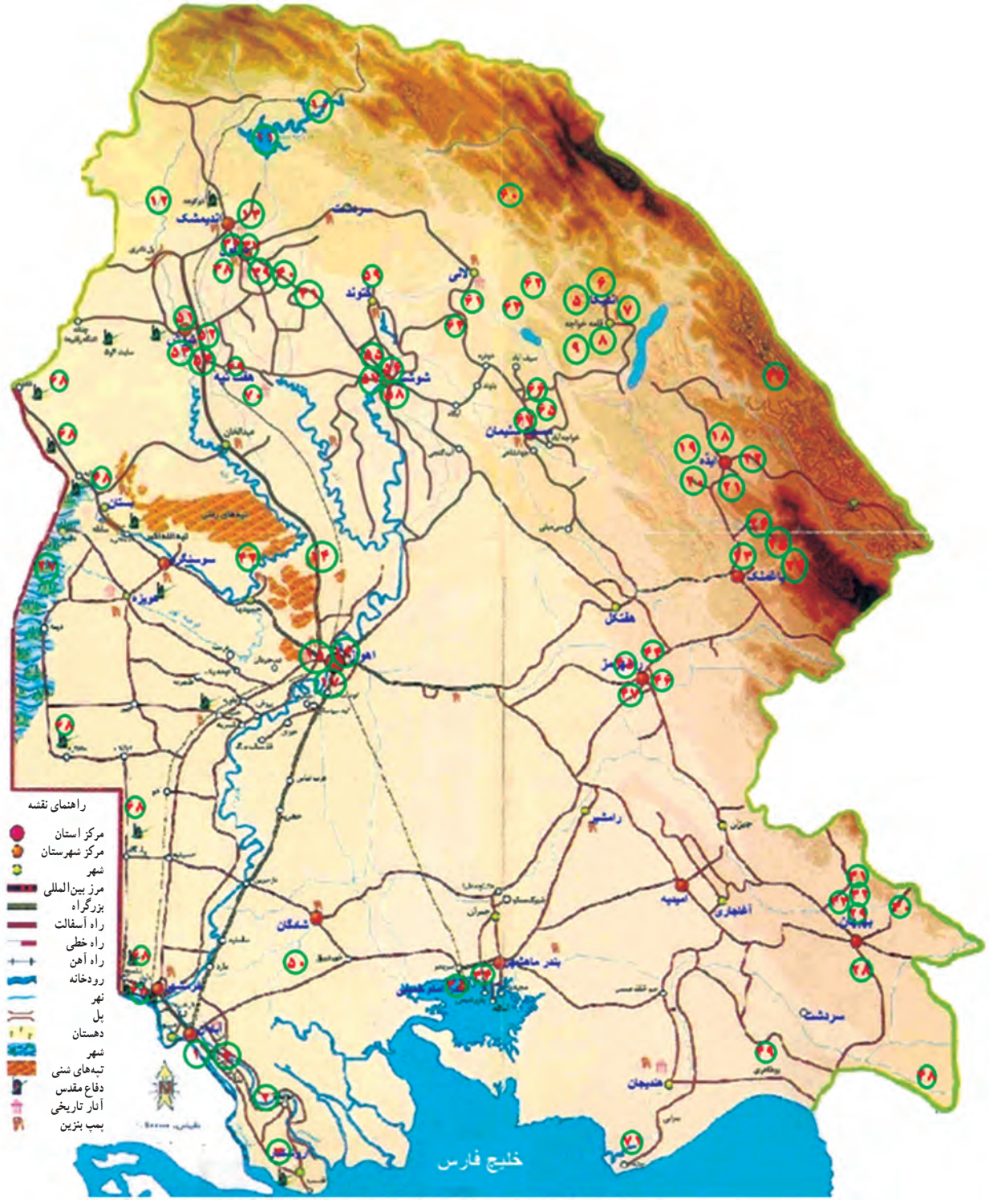

شکل ۲۰ــ۵ــ برخی از مکان‌های گردشگری استان

درس ۱۳ توانمندی‌های اقتصادی استان

آیا خوزستان با توجه به ظرفیت‌های خدادادی بالای خود توانسته است از جایگاه مناسب اقتصادی در سطح کشور برخوردار باشد؟

این استان با توجه به منابع آب و خاک، نفت وگاز، تنوع آب و هوایی، و مجاورت با خلیج فارس می‌تواند از جایگاه به مراتب بالاتری در عرصهٔ اقتصادی کشور برخوردار شود.

مجموعه عوامل فوق تحت یک مدیریت هماهنگ و با استفاده از نیروهای متخصص و کارآمد می‌تواند این استان را در عرصهٔ اقتصادی با یک جهش مواجه کند. در این درس، سه بخش اصلی اقتصاد مورد بررسی قرارمی‌گیرد.

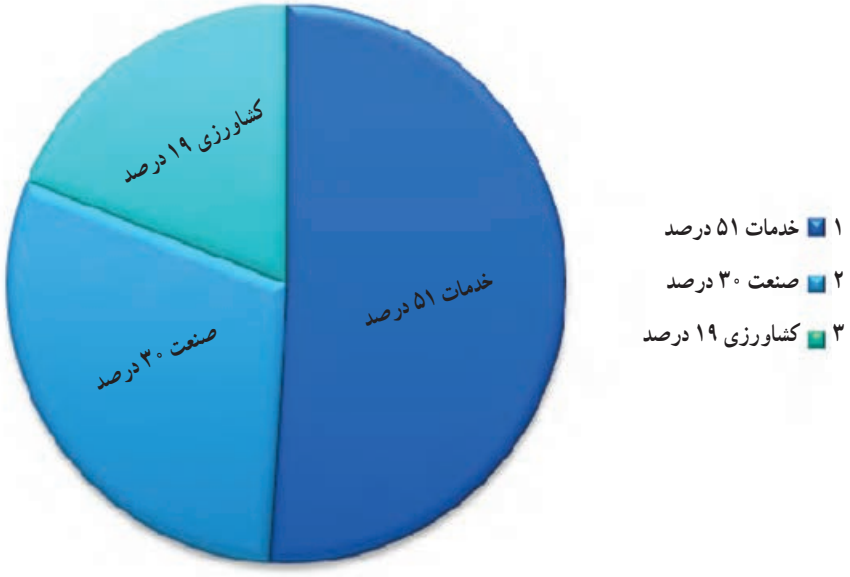

شکل ۲۱ــ۵ــ نمودار سهم بخش‌های مختلف اقتصادی در اشتغال استان ــ سال ۱۳۸۷

الف) توانمندی‌های کشاورزی

بخش کشاورزی به علت نقش اساسی در تأمین غذای مورد نیاز کشور و تحقق امنیت غذایی یکی از مهم ترین بخش‌های اقتصادی محسوب می‌شود. وجود شرایط طبیعی مناسب، گستردگی عرصهٔ فعالیت‌های کشاورزی، ظرفیت‌های مناسب به منظور توسعهٔ دامپروری، شیلات و وجود ده واحد کشت و صنعت نیشکر همه نشان از توان بالای استان در تولید محصولات کشاورزی دارد.

بیشتر بدانیم

از کل مساحت ۶/۴ میلیون هکتاری استان، ۱/۲ میلیون هکتار آن به کشت محصولات کشاورزی اختصاص دارد که با توجه به توانمندی‌های استان و انجام امور زیر بنایی میزان آن می‌تواند تا ۲/۳ میلیون هکتار قابلیت افزایش یابد.

۱ــ زراعت : پراکندگی زمین‌های کشاورزی استان تحت تأثیر شرایط جغرافیایی متفاوت است. در نواحی شمالی جلگه، به‌علت وجود زمین‌های مسطح و حاصل خیز، آب و هوای مناسب، منابع آب کافی، تولیدات زراعی از کمیت و کیفیت بالاتری برخوردار است. در نواحی جنوبی جلگه و همچنین مناطق کوهستانی استان به دلیل برخی محدودیت‌های طبیعی میزان تولید محصولات کشاورزی پایین است.

خوزستان در تولید ۴۰ نوع محصول قابل کشت، در سطح کشور از رتبه‌های بالایی برخوردار است. عمده ترین محصولات زراعی استان عبارت‌اند از :گندم، نیشکر، جو، برنج، چغندرقند، ذرت دانه‌ای، ذرت علوفه‌ای، کنجد، سویا، کلزا، صیفی و سبزیجات.

در زیر به دو محصول استراتژیک استان در بخش زراعت پرداخته می‌شود.

گندم : سابقهٔ طولانی کشت این محصول و نگاه ویژه مسئولین، باعث استقبال تولیدکنندگان به کشت این محصول شده است. ۸۴ درصد از تولید این محصول به کشت آبی اختصاص دارد.

شکل ۲۲ــ۵ــ برداشت گندم در اطراف اهواز

خوزستان با تولید ۱/۶ میلیون تن گندم در سال زراعی ۸۹ــ۱۳۸۸، از جایگاه ویژه‌ای در سطح کشور برخوردار است. شهرهای اهواز، شوش و شوشتر بیشترین میزان تولید گندم را نسبت به کل استان داشته‌اند.

توانمندی‌های استان

نیشکر : پس از گندم، مهم‌ترین محصول کشاورزی نیشکر است؛ قابلیت‌های مناسب محیطی باعث شده است که خوزستان تنها تولید کننده نیشکر در سطح کشور باشد به طوری که می‌توان از تمامی قسمت‌های این گیاه، فراورده‌هایی با ارزش افزوده بالا به‌دست آورد. علاوه بر تولید شکر، این گیاه در صنایع غذایی و دارویی نیز کاربردهای متنوعی دارد.

بیشتر بدانیم

سابقه تولید این محصول در قبل از انقلاب اسلامی و ایجاد ۷ واحد کشت و صنعت پس از انقلاب اسلامی، زمینهٔ کشت نیشکر در ۱۲۰ هزار هکتار از اراضی استان را ایجاد کرده است. مجموع تولید شکر استان حدود ۵۵۰ هزار تن است که در صورت وجود شرایط لازم می‌توان میزان آن را افزایش داد. باگاس از مشتقات نیشکر، در صنایع کاغذسازی، تولید ام‌دی‌اف و نئوپان مورد استفاده قرار می‌گیرد. همچنین می‌توان ملاس را نام برد که از دیگر مشتقات نیشکر است و در صنایع الکل‌سازی، تولید خمیر مایهٔ نان و خوراک دام کاربرد دارد.

در حال حاضر ده مجتمع کشت و صنعت نیشکر در استان فعال است. واحدهای کارون، میان آب و هفت تپه که از پیش از انقلاب فعال بوده‌اند، پس از انقلاب با توجه به افزایش نیاز کشور به این محصول پویایی بیشتری یافتند، طرح‌های توسعهٔ نیشکر و صنایع جانبی در استان نیز از سال ۱۳۶۸ به اجرا درآمد. که ۸۴ هزار هکتار از اراضی استان پس از عملیات زیرسازی و تسطیح اراضی به زیر کشت نیشکر رفته‌اند.

شکل ۲۳ــ۵ــ مزرعهٔ نیشکر و کارخانهٔ وابسته به آن

شکل ۲۴ــ۵ــ برداشت نیشکر

شکل ۲۵ــ۵ــ دستگاه سانترافیوژــ تبدیل شیرهٔ نیشکر به پودر شکر

آیا می‌دانید

* پس از انقلاب اسلامی در طرح‌های توسعهٔ نیشکر، سالانه به ازای هر فرد ایرانی ۱۰ کیلوگرم شکر تولید می‌شود.
* نیشکر مؤثرترین گیاه زراعی تولید کنندهٔ اکسیژن است که نقش مهمی در پایداری اکوسیستم‌های زیست‌محیطی دارد.
* مقدار گازکربنیک آزاد شده به محیط زیست توسط نیشکر حدود ۱۲ برابر کمتر از سایر گیاهان است.
* در طرح‌های توسعهٔ نیشکر به روش بیولوژیکی با آفات گیاهی مبارزه می‌شود.

برای مطالعه

جدول ۳ــ۵ــ واحدهای کشت و صنعت استان پس از انقلاب اسلامی

نام طرح / نوع فعالیت	تولید شکر	تولید کاغذ	تولید خوراک دام	تولید MDF	تولید خمیر مایهٔ نان	تولید الکل	مکان طرح
کشت و صنعت امام خمینی	*	–	*	*	–	–	شوشتر
دهخدا	*	*	*	–	–	–	شوشتر
دعبل خزاعی	*	–	*	–	*	*	جادهٔ اهواز ــ آبادان
سلمان فارسی	*	*	*	–	–	–	جادهٔ اهواز ــ آبادان
فارابی	*	*	*	–	–	–	جادهٔ اهواز ــ آبادان
امیرکبیر	*	*	*	–	–	–	جادهٔ اهواز ــ خرمشهر
میرزا کوچک خان	*	*	*	–	–	–	جادهٔ اهواز ــ خرمشهر

۲ــ باغداری : تولید محصولات باغی استان با شرایط آب و هوایی آن در ارتباط است. دزفول در شمال جلگه، با تولید مرکبات و شادگان در جنوب آن با تولید خرما قطب‌های تولید کنندهٔ محصولات باغی محسوب می‌شوند. در مناطق کوهستانی استان محصولاتی نظیر انار، انجیر، انگور و گردو از اهمیت برخوردار است.

استان با تولید سالانهٔ ۸۰ میلیون شاخه گل و پرورش انواع درخت و درختچه‌های زینتی از توان نسبتاً مساعدی برخوردار است.

آیا می‌دانید

خوزستان در تولید گل مریم درسطح کشور رتبهٔ اول ودر تولید گل رز مقام دوم را دارد.

دزفول عمده‌ترین قطب تولید انواع گل و گیاهان تزیینی درسطح استان محسوب می‌شود.

بهبهان در تولید گل نرگس از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است.

فعالیت

۱ــ کدام‌یک از محصولات زراعی و باغی در محل زندگی شما تولید می‌شود؟

۲ــ به نظر شما از محصول خرما کدام صنایع تبدیلی و تکمیلی را می‌توان راه‌اندازی کرد؟

برای مطالعه

جدول ۴ــ۵ــ محصولات زراعی و باغی استان در سال ۱۳۸۹

ردیف	نام محصول	میزان تولید به تن	درصد تولید استان نسبت به کل کشور	رتبه استان در کشور	مراکز مهم تولید
۱	گندم	۱۶۵۰۰۰۰	۱۲	دوم	اهواز ــ شوش ــ شوشتر
۲	نیشکر	۵۵۰۰۰۰۰	۱۰۰	اول	اهواز ــ شوشتر ــ هفت تپه
۳	خرما	۱۶۰۰۰۰	۱۵	دوم	آبادان ــ خرمشهر ــ بهبهان ــ شادگان ــ اهواز ــ ماهشهر
۴	برنج	۲۰۰۰۰۰	۷	پنجم	شوشتر ــ اهواز ــ شوش ــ باغملک ــ دشت آزادگان
۵	ذرت دانه‌ای	۵۰۰۰۰۰	۲۲	دوم	دزفول ــ شوش ــ اندیمشک ــ شوشتر ــ بهبهان
۶	جو	۱۵۰۰۰۰	۵	هفتم	اهواز ــ دشت آزادگان مسجدسلیمان ــ لالی ــ باغملک ــ رامهرمز ــ ایذه
۷	دانه‌های روغنی	۲۰۰۰۰	۳	چهارم	بهبهان ــ شوش ــ شوشتر ــ اهواز
۸	مرکبات	۵۵۰۰۰	۱	پنجم	دزفول
۹	صیفی و سبزیجات	۲۳۰۰۰۰۰	۱۰	دوم	دزفول ــ اهواز ــ شوشتر ــ شوش رامهرمز ــ گتوند
	جمع	۱۰۵۰۰۰۰۰	۱۵	اول	استان

۳ــ دامداری : استان با تولید سالانه ۵۶۰ هزارتن فراورده‌های دامی حدود ۵ درصد ازکل تولید کشور را به خود اختصاص داده است که از این حیث در رتبهٔ ششم در سطح کشور جای می‌گیرد. شهرهای اهواز، شوش، دزفول، بهبهان بیشترین سهم در تولید فراورده‌های دامی را به خود اختصاص می‌دهند. توسعهٔ کشتارگاه‌های صنعتی و کارخانه‌های ارائه‌دهندهٔ مواد لبنی و گوشت بسته‌بندی شده از نیازهای استان تلقی می‌شود.

۴ ــ شیلات : خوزستان با برخورداری از منابع آبی فراوان، امکانات صیادی از شرایط مطلوبی برای توسعهٔ شیلات برخوردار است. بیش از ۳۰۰ مزرعه پرورش ماهیان گرمابی و سردابی در استان فعال است. شهرهای هندیجان، آبادان، اروند کنار، خرمشهر و ماهشهر از مراکز مهم صید ماهی در استان می‌باشند.

برای مطالعه

جدول ۵ــ۵ــ تولید ماهی و میگو در آب‌های ساحلی و مزارع پرورش ماهی استان ــ واحد تن در سال ۱۳۸۹

آب‌های ساحلی		مزارع پرورش ماهی				کل تولیدات شیلاتی	
		گرمابی		سرد آبی			
تولید ماهی	تولید میگو	تولید ماهی	تولید میگو	تولید ماهی	تولید میگو	تولید ماهی	تولید میگو
۴۸۶۷۴	۳۴۶۴	۲۰۶۵۹	۳۷۷	۳۶۴	ــ	۷۴۱۳۷	۳۸۴۱

شکل ۲۶ــ۵ــ صید ماهی در آب‌های ساحلی استان

شکل ۲۷ــ۵ــ صید میگو در آب‌های ساحلی استان

مزرعهٔ پرورش ماهیان گرمابی در اطراف اهواز

محل پهلو گیری لنج‌های صیادی ــ هندیجان

شکل ۲۸ــ۵ــ فعالیت‌های مرتبط با بخش شیلات

ب) صنعت

در سال ۱۳۸۹ خوزستان با بیش از ۲۳۰۰ واحد صنعتی فعال و اشتغال ۹۰ هزار نفر سومین استان صنعتی کشور است. ۶۰ درصد سرمایه‌گذاری صنعتی به ماهشهر و ۳۰ درصد به اهواز اختصاص دارد. اجرای طرح‌های پتروشیمی در ماهشهر، فولاد و کشت و صنعت در اهواز بیشترین سهم را در این میان دارند. مهم‌ترین صنایع استان عبارت‌اند از: صنایع نفت و گاز و صنایع جانبی کشاورزی، صنایع فلزی، غیرفلزی، نیروگاه‌ها، ساخت شناورها و سازه‌های دریایی.

صنایع نفت و گاز : سابقهٔ اکتشاف نفت در مناطق نفت خیز کشور به سال ۱۲۸۷ ه. ش برمی‌گردد. اولین چاه نفت خاورمیانه در منطقهٔ نفتون مسجد سلیمان به بهره برداری رسید.

شکل ۲۹ــ۵ــ اولین چاه نفت در مسجد سلیمان

مجموع میادین نفتی استان با تولید روزانه نزدیک به ۲/۵ میلیون بشکه نفت نقش اساسی در تأمین منابع ارزی کشور دارند. در جدول ۶ــ۵ میزان تولید ۵ شرکت کلیدی در عرصهٔ نفت و گاز کشور ذکر شده است. به امید آن که همگان در استان، قدردان این موهبت الهی باشیم.

برای مطالعه

جدول ۶ــ۵ــ شرکت‌های بهره‌برداری نفت و گاز استان با میدان‌های نفتی تابعه در مناطق نفت‌خیز جنوب در سال ۱۳۸۹

نام شرکت	میدان‌های نفتی تابعه	مرکزاداری	تولید روزانه
شرکت بهره برداری نفت و گاز کارون	اهواز ــ رامین ــ منصوری ــ آب تیمور	اهواز	۱ میلیون بشکه
شرکت بهره برداری نفت و گاز آغاجاری	آغاجاری ــ رامشیر ــ رگ سفید ــ پازنان ــ کرنج ــ پارسی ــ مارون ــ پرنج	امیدیه	۶۳۰ هزار بشکه
شرکت بهره برداری نفت و گاز مارون	مارون ــ کوپال ــ شادگان	اهواز	۵۷۰ هزار بشکه
شرکت بهره برداری نفت و گاز اروندان*	آزادگان ــ جفیر ــ دارخوین ــ یادآوران	خرمشهر	۱۵۰ هزار بشکه
شرکت بهره‌برداری نفت و گاز مسجد سلیمان	مسجد سلیمان ــ هفتکل ــ نفت سفید ــ عنبر ــ زیلایی ــ لب سفید ــ قلعه نار ــ کبود ــ پرسیاه	مسجد سلیمان	۱۲۰ هزار بشکه

* تحت مدیریت شرکت ملی نفت ایران

آیا می‌دانید

بیش از ۶۰ درصد از نفت ایران در خوزستان تولید می‌شود. که با این ظرفیت تولید می‌توان آن را پایتخت انرژی کشور محسوب نمود.

طبق قانون بودجهٔ سال ۱۳۸۹ علاوه بر بودجه جاری تخصیص یافته به استان، ۲ درصد از محل فروش نفت به مناطق نفت‌خیز و محروم نیز اختصاص می‌یابد. از این رقم، یک سوم به مناطق نفت‌خیز و دو سوم آن به مناطق محروم تعلق می‌گیرد.

شکل ۳۰ــ۵ــ واحد بهره‌برداری نفت در میدان نفتی لب سفید در اطراف شهیون

نفت خام پس از استخراج به منظور جداسازی گاز همراه به واحدهای بهره‌برداری منتقل می‌شود. گازهای محلول طی چند مرحله از نفت جدا می‌شوند. بخشی از نفت خروجی واحدهای بهره‌برداری پس از انتقال به پالایشگاه‌ها به مصرف داخلی می‌رسد و بخش عمدهٔ آن صادر می‌شود. گازهای خروجی از واحدهای بهره‌برداری در بخش‌های صنعتی و خانگی، صادرات، انتقال به واحدهای پتروشیمی و تزریق به مخازن نفتی جهت تثبیت فشار چاه‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرند.

شکل ۳۱ــ۵ــ واحد بهره برداری نفت از میدان نفتی آغاجاری

شکل ۳۲ــ۵ــ کارخانهٔ گاز و گاز مایع شمارهٔ ۹۰۰ ــ اهواز

فعالیت

به نظر شما درآمد حاصله از محل ۲ درصد فروش نفت بهتر است در چه زمینه‌هایی در محل زندگی شما هزینه شود؟ (با مشورت والدین)

زمینهٔ فعالیت	ضرورت
توسعهٔ فعالیت‌های مذهبی	تقویت روحیهٔ خداجویی،آرامش اجتماعی،سلامت روانی
توسعهٔ کارآفرینی	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

بیشتر بدانیم

پالایشگاه نفت آبادان : نخستین واحد تصفیهٔ نفت خام ایران است که در سال ۱۲۹۱ آغاز به‌کار کرد. ظرفیت اولیهٔ پالایش آن ۲۵۰۰ بشکه در روز بود و به‌تدریج این رقم به ۶۰۰ هزار بشکه در روز نیز افزایش یافت که به‌صورت یکی از بزرگ‌ترین پالایشگاه‌های جهان درآمد. این پالایشگاه در روزهای آغاز جنگ تحمیلی خسارات زیادی را متحمل شد و پس از جنگ به‌دست کارشناسان صنعت نفت کشورمان مورد بازسازی اساسی قرار گرفت.

فراورده‌های تولیدی این پالایشگاه شامل گاز مایع، بنزین معمولی، سوخت هواپیما، نفت سفید، نفت گاز، نفت کوره سبک، انواع حلال‌های نفتی و ماده اولیهٔ کارخانه‌های روغن سازی است.

شکل ۳۳ــ۵ــ نمایی از پالایشگاه آبادان

پتروشیمی : استان با تولید ۱۵ میلیون تن محصولات پتروشیمی در سال، مقام اول را در کشور دارد. ۸۰ درصد درآمد ارزی ناشی از صادرات غیرنفتی استان را محصولات پتروشیمی تشکیل می‌دهد. با توجه به تعدد صنایع وابسته به پتروشیمی، این صنعت از ظرفیت اشتغال‌زایی بالایی برخوردار است.

فعالیت

۱ــ قطب صنایع پتروشیمی استان درکدام شهرستان قرار دارد؟

۲ــ با توجه به تراکم واحدهای پتروشیمی در استان با ایجاد کدام صنایع پایین دستی می‌توان به توسعه اشتغال استان کمک کرد؟

شکل ۳۴ــ۵ــ پتروشیمی بندر امام‌خمینی

شکل ۳۵ــ۵ــ پتروشیمی فنّاوران

بیشتر بدانیم

تمرکز صنایع پتروشیمی در محدودهٔ جنوب استان است. منطقهٔ ویژهٔ اقتصادی پتروشیمی ماهشهر به عنوان قلب صنایع پتروشیمی کشور محسوب می‌شود. این منطقه به منظور دستیابی سریع و آسان به دانش و فنّاوری روز با بهره‌برداری بهینه ازمنابع غنی نفت و گاز ایجاد شده است. مهم‌ترین محصولات پتروشیمی استان عبارت‌اند از : پلی‌اتیلین سبک و سنگین، لاستیک مصنوعی، بنزن، گوگرد، آمونیاک، گرانول، متانول، کلر وغیره.

صنایع فلزی : خوزستان با داشتن صنایع فولاد، نورد و لوله اهواز، دومین قطب صنایع فلزی کشور محسوب می‌شود.

بیشتر بدانیم

درحال حاضر، فولاد خوزستان با تولید ۳/۲ میلیون تن،گروه ملی صنعتی فولاد ایران با ۴۳۰ هزار تن شمش و فولاد کاویان، نورد و لوله اهواز و فولاد اکسین با تولید ۴/۶ میلیون تن در سال فعال‌اند. مجتمع تولید آهن و فولاد خوزستان نخستین واحد به روش احیای مستقیم و کورهٔ قوس الکتریکی است. مواد اولیهٔ این شرکت متشکل از انواع سنگ آهن است که از دو کشور هند و برزیل و معادن چادر ملو و گل گهر در داخل کشور تأمین می‌شود.

شکل ۳۶ــ۵ــ مجتمع فولاد خوزستان

صنایع ساخت تجهیزات و شناورهای دریایی : از مزیت‌های مهم آب‌های استان امکان تعمیر و سرویس شناورهای دریایی است. معمولاً شناورهای دریایی هرچند ماه یک‌بار به دلیل جذب جلبک‌های دریایی و خوردگی بدنهٔ آنها نیاز به پهلوگیری در آب‌های شیرین دارند. در اطراف خلیج فارس این قابلیت فقط در اروند رود مشاهده می‌شود. به همین سبب امکان توسعهٔ این صنعت در استان وجود دارد.

شکل ۳۷ــ۵ــ ساخت سازه و سکوهای دریایی در خرمشهر

صنایع غیرفلزی : بخش عمدهٔ معادن غیر فلزی استان شامل ماسه، گچ، آهک، رس و مارن است که صنایع ساختمانی مختلفی از قبیل کارخانهٔ سیمان، گچ و کارخانه‌های تولید شن و ماسه (سنگ شکن) و آجرپزی را درنزدیکی خود جای داده است. کارخانه‌های سیمان خوزستان در اطراف رامهرمز، کارون مسجد سلیمان و بهبهان سه واحد فعال صنعتی در زمینهٔ تولید این محصول با ارزش می‌باشند.

بیشتر بدانیم

شهرک‌های صنعتی استان : این شهرک‌ها با هدف ایجاد بستر مناسب به منظور استقرار صنایع و جذب سرمایه گذاری فعالیت خود را از سال ۱۳۷۰ آغاز کردند. در این استان ۳۳ شهرک و ۳۱ ناحیهٔ صنعتی وجود دارد. مطالعات منطقه‌ای، مکان یابی شهرک‌ها، طراحی سایت‌های صنعتی و ایجاد امکانات زیر بنایی با هدف ساماندهی بافت صنعتی استان از جمله مهم‌ترین فعالیت‌ها در زمینهٔ شهرک‌سازی صنعتی در استان است.

ج) خدمات

استان خوزستان با توجه به اینکه نقش مهمی در تولید ملی کشور ایفا می‌کند، وضعیت ارائه خدمات در بخش‌های مختلف آن می‌تواند از شرایط مطلوب تری برخوردار باشد. وسعت زیاد استان، تعداد زیاد شهرها و روستاها و مرزی بودن آن در جریان ارائه خدمات تأثیرگذار بوده است.

ارائهٔ هرچه بهتر خدمات توسط سازمان‌ها، ادارات و ارگان‌های مختلف می‌تواند روحیهٔ نشاط، دلگرمی، احساس تعلق به منطقهٔ جغرافیایی و در نهایت وحدت ملی را در بین مردم استان افزایش دهد. از آنجا که بخش خدمات گسترهٔ وسیعی از موضوعات را در بر می‌گیرد، به عنوان یک بخش اقتصادی می‌تواند از جایگاه مهمّی در توسعهٔ استان برخوردار شود.

بازرگانی و تجارت استان

توسعهٔ صادرات و کنترل واردات، راهبرد بازرگانی استان است. با توجه به نقش صادرات نفت در اقتصاد کشور و حجم بالای تولیدات صنعتی وکشاورزی، استان در زمینهٔ تجارت خارجی از امکانات مناسبی برخوردار است. بنادر استان علاوه بر صادرات کالاهای تولیدی، نقش مهمی درانتقال کالاهای مازاد و مورد نیاز کشور دارند. مهم‌ترین مبادی خروجی و ورودی کالا در استان به‌ترتیب عبارت‌اند از : بندر امام خمینی، گمرک‌های خرمشهر، شلمچه، چزابه، چوئبده، اروند رود و اهواز.

عمدهٔ صادرات استان به کشورهای عراق، کویت و امارات متحدهٔ عربی است.

برای مطالعه

جدول ۷ــ۵ــ شاخص‌های خدمات عمومی در سال ۱۳۸۵

عنوان شاخص خدماتی	واحد	مقدار کشور	مقدار استان	درصد استان از کل کشور	رتبه استان
تعداد مشترکین برق	میلیون مشترک	۲۰/۶	۰/۹۷	۴درصد از کل کشور	۸
تعداد مشترکین گاز طبیعی	هزار مشترک	۸۵۰۱	۳۱۹/۳	۳/۷ درصد ازکل کشور	۹
تعداد انشعابات آب شهری	هزار انشعاب	۱۰۱۱۵	۶۴۷	۶/۴ درصد از کل کشور	۳
تعداد انشعابات فاضلاب شهری	هزار انشعاب	۲۵۰۹	۲۸۷	۱۱/۴ درصد از کل کشور	۲
مجموع انواع راه‌های حوزهٔ استحفاظی وزارت راه	کیلومتر	۷۲۶۱۱	۴۱۶۳	۵/۷ درصدازکل کشور	۶
طول راه‌های روستایی	کیلومتر	۱۰۱۶۹۰	۵۸۴۴	۵/۷ درصد ازکل کشور	۳
تعداد سیلوها	هزار تن	۲۸۸۱	۲۶۴	۹/۲ درصد از کل کشور	۲
تعداد مشترکین تلفن همراه	هزارمشترک	۱۵۳۸۵	۸۵۰	۵/۵ درصداز کل کشور	۵
ضریب نفوذ تلفن (خط تلفن به ازای هر یکصد نفر جمعیت)	خط تلفن	۳۲/۱	۲۱/۵	۰/۷ متوسط کشور	۲۸
تعداد مراکز ثابت آموزش فنی‌وحرفه‌ای به ازای هر یک میلیون نفر جمعیت	مرکز	۷/۷	۸/۷	۱/۱ برابر متوسط کشور	۱۵
تعداد مؤسسات درمانی فعال به ازای هر صد هزارنفر جمعیت	مرکز	۱/۱	۱/۱	برابر متوسط کشور	۱۶
تعداد خانه‌های بهداشت فعال به‌ازای هر صدهزار نفر جمعیت روستایی	خانه بهداشت	۷۳/۳	۵۷/۹	۰/۸متوسط کشور	۲۵
تعداد پزشک به ازای هر ده هزار نفر جمعیت	نفر	۴/۲	۳/۷	۰/۹ متوسط کشور	۱۹
تعداد کتابخانه‌های عمومی به ازای هر یک میلیون نفر جمعیت	کتابخانه	۲۴/۵	۲۰/۸	۰/۸ متوسط کشور	۲۲
تعداد سینما به ازای هر یک میلیون نفر جمعیت	سینما	۳/۲	۳	۰/۹ متوسط کشور	۱۰

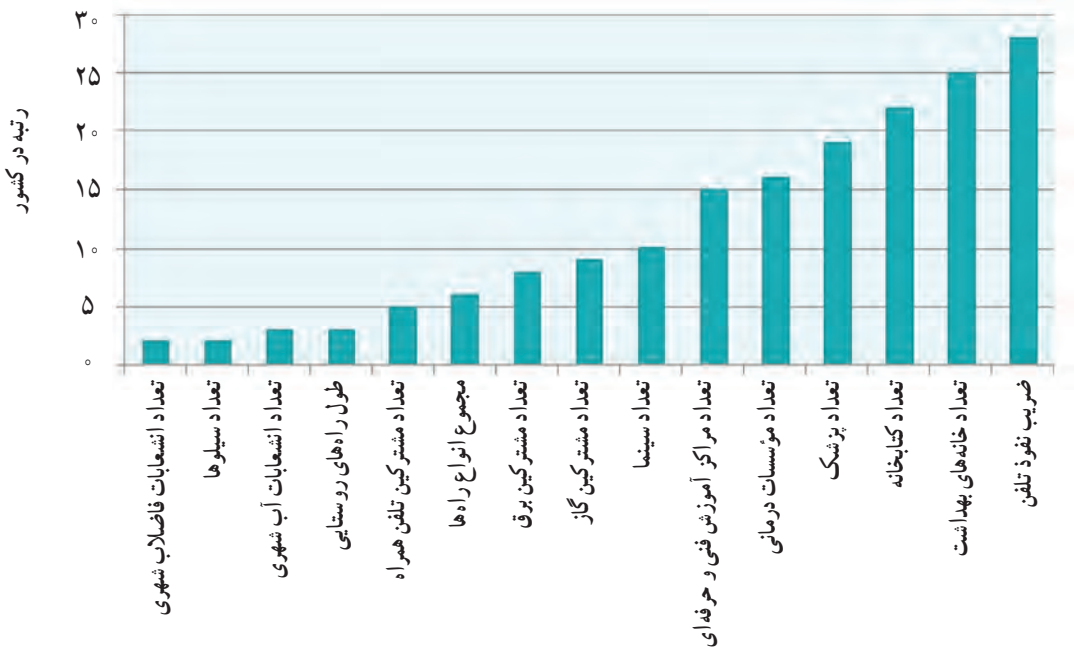

شکل ۳۸ــ۵ــ رتبهٔ استان در بخش‌های خدماتی کشور

فعالیت

با توجه به نمودار ۳۸ــ ۵ پاسخ دهید.

۱ــ به نظر شما استان درکدام بخش‌های خدماتی از رتبهٔ مناسبی برخوردار است؟

۲ــ کدام بخش‌های خدماتی تا رسیدن به شرایط مطلوب نیاز به تلاش بیشتر دارند؟

شکل ۳۹ــ۵ــ اسکلهٔ صادراتی نفت خام استان مستقر در جزیرهٔ خارک موسوم به اسکلهٔ T

شکل ۴۰ــ۵ــ اسکلهٔ بندر امام خمینی

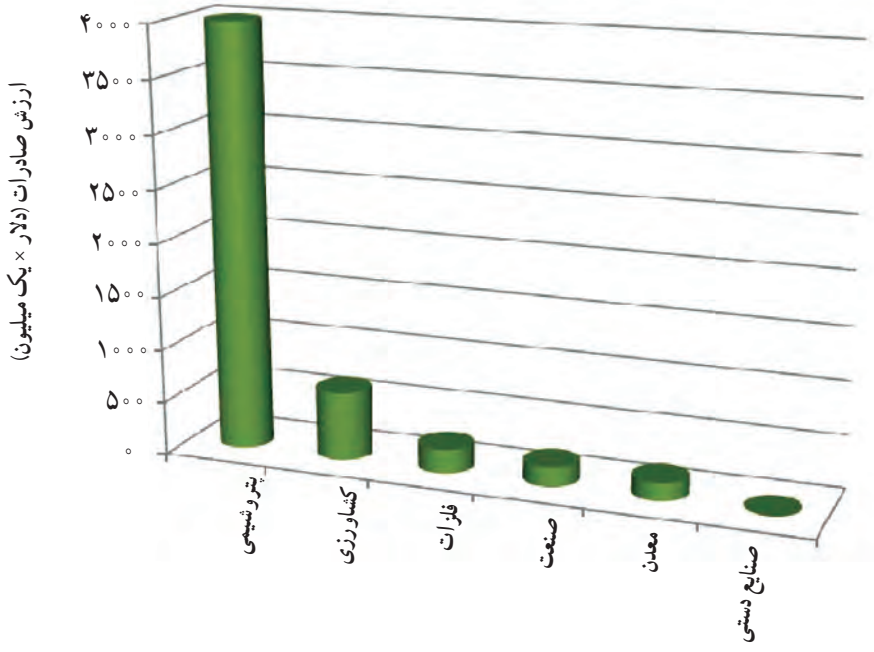

شکل ۴۱ــ۵ــ انواع صادرات غیرنفتی استان ـ سال ۱۳۸۹

فصل ششم

شکوفایی استان خوزستان

پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی

درس ۱۴ دستاوردهای استان پس از انقلاب اسلامی

باپیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی در بهمن ۱۳۵۷ مردم ایران توانستند با الهام گرفتن از ارزش‌های دینی، از سلطهٔ طاغوت رهایی یابند.

وجود بسترهای مناسب اقتصادی در خوزستان باعث شده که این استان پس از پیروزی انقلاب گام‌های مؤثری در تحقق اهداف توسعه بردارد. در این بخش مهم‌ترین دستاوردهای استان در سه بخش صنعت ؛ کشاورزی و خدمات مورد بررسی قرار می‌گیرد.

الف) دستاوردهای بخش صنعت

خوزستان سومین استان صنعتی کشور است. مهم‌ترین طرح‌های صنعتی که پس از پیروزی انقلاب اسلامی در استان اجرا شده است عبارت‌اند از :

- ایجاد و توسعهٔ صنایع نفت،گاز و پتروشیمی
- توسعهٔ طرح‌های بزرگ صنایع فلزی
- ایجاد طرح‌های توسعهٔ نیشکر و صنایع جانبی
- ساخت و تعمیر شناورهای دریایی

همهٔ این موارد نشان‌دهندهٔ رشد و بالندگی بخش صنعت در استان پس از پیروزی انقلاب اسلامی است. تا قبل از انقلاب اسلامی تنها ۴۸ واحد صنعتی با اشتغال ۲ هزار نفر در استان فعال بود که هم‌اکنون به بیش از ۲۳۹۰ طرح صنعتی با اشتغال‌زایی حدود نود هزار نفر رسیده است.

صنایع نفت و گاز : در بخش نفت، گاز و پتروشیمی تا پیش از انقلاب اسلامی ساخت بیشتر تأسیسات نفتی و اکتشاف آن در استان توسط شرکت‌ها و پیمانکاران خارجی انجام می‌شد، اما با پیروزی انقلاب بیشتر این فعالیت‌ها توسط متخصصان و مشاوران داخلی انجام می‌شود. مهم‌ترین تأسیسات نفتی که بعد از انقلاب در استان راه‌اندازی شده است عبارت‌اند از : کارخانهٔ بهره‌برداری آب تیمور، گاز مایع مارون، طرح جمع‌آوری گازهای همراه نفت (آماک)، توسعه میدان‌های نفتی آزادگان، پرنج، چهار بیشه و تأسیسات گاز بید بلند ۲.

پتروشیمی : در بخش پتروشیمی، استان به علت داشتن بسترهای مناسب از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است به‌گونه‌ای که با ایجاد اولین منطقهٔ ویژهٔ تخصصی پتروشیمی در ماهشهر زمینهٔ افزایش تولید در این بخش و ایجاد اشتغال را در سطح استان فراهم کرده است. ایجاد ده واحد پتروشیمی از جمله کارون، امیر کبیر، فنّاوران، خوزستان، شهید تندگویان با تنوع تولیدی بالا سند دیگری از افتخارات انقلاب اسلامی محسوب می‌شود. از آنجا که این واحدها تأمین کنندهٔ صنایع پایین دستی‌اند، به عنوان یکی از مهم‌ترین مزیت‌های سرمایه‌گذاری صنعتی در استان محسوب می‌شوند.

شکل ۱ــ۶ــ منطقهٔ ویژهٔ پتروشیمی ماهشهر

بیشتر بدانیم

یکی از دستاوردهای مهم انقلاب اسلامی در زمینهٔ گاز جمع‌آوری ۹۰ درصد از گازهای همراه نفت است که پیش از انقلاب اسلامی ۸۰ درصد این گازها می‌سوخت و به هدر می‌رفت، اما پس از انقلاب اسلامی با اجرای طرح جمع آوری گازهای همراه نفت میادین نفتی، آب تیمور، مارون، اهواز و کوپال (آماک) بزرگترین طرح زیست محیطی کشور در بخش نفت و گاز به‌منظور پیشگیری از انتشار و پخش روزانه بیش از ۷ هزار تن مواد آلایندهٔ هیدروکربنی به اجرا در آمده است.

فعالیت

چرا صادرات مشتقات پتروشیمی بر صادرات نفت خام اولویت دارد؟

شکل ۲ــ۶ــ فولاد کاویان ــ اهواز

شکوفایی استان خوزستان پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی

صنایع فلزی و غیرفلزی : صنایع فلزی استان به علت مجاورت با خلیج فارس و دارا بودن منابع سوختی فراوان از شرایط مناسبی برای توسعه برخوردار است. پس از پیروزی انقلاب اسلامی با ساخت و توسعهٔ چهار کارخانهٔ فولاد با تولید سالانه ۵ میلیون تن، خوزستان سهم عمده‌ای از تولید فولاد کشور را به خود اختصاص داده است.

سایر طرح‌های در دست مطالعهٔ مرتبط با بخش صنایع فلزی استان عبارت‌اند از : مجتمع ذوب و نورد خرمشهر، شرکت نورد و لوله کارون، فولاد شادگان و طرح فولاد اروند. در بخش تولید سیمان سه کارخانه با ظرفیت تولید ۸۳۰۰ تن در روز فعال‌اند.

نیروگاه‌ها : در زمینهٔ آب و برق قبل از پیروزی انقلاب اسلامی تنها دو سد مخزنی دز و شهید عباسپور با مجموع ۶/۶ میلیارد متر مکعب آب وجود داشت، ولی امروزه تعداد این سدها به شش مورد و گنجایش حجم آنها به حدود ۱۸ میلیارد متر مکعب افزایش یافت. ۶ سد مخزنی در مرحلهٔ ساخت و ۱۸سد در دست مطالعه است. کرخه بزرگترین سد خاکی خاورمیانه، کارون ۳ مرتفع‌ترین سد بتنی و سد مسجد سلیمان (گدارلندر) مرتفع‌ترین سد خاکی کشور در استان قرار دارند. این سدها علاوه بر تولید برق کشور نقش مهمی در تأمین آب زمین‌های کشاورزی و صنایع استان را برعهده دارند.

شکل ۳ــ۶ــ سد مسجد سلیمان (گدارلندر) بلندترین سدخاکی کشور

شکل ۴ــ۶ــ سد کارون ۳ بلند ترین سد بتنی کشور

بیش از ۹۵ درصد ظرفیت نیروگاه‌های برق آبی کشور متعلق به خوزستان است و بدین‌ترتیب مقام اول کشور را در زمینهٔ تولید برق به خود اختصاص می‌دهد. این استان به علت وجود سوخت‌های فسیلی، نیروگاه‌های حرارتی متعددی دارد که با توجه به صنایع متعدد، تراکم زیاد جمعیت و گرمی هوا، دومین مصرف کنندهٔ برق کشور محسوب می‌شود.

برای مطالعه

جدول ۱ــ۶ــ سدهای مخزنی استان در سال ۱۳۸۹

	نام سد	موقعیت	نام رودخانه	سطح دریاچه (کیلومترمربع)
در دست بهره برداری	دز	اندیمشک	دز	۶۵
	شهید عباسپور	اندیکا	کارون	۵۵
	مارون	بهبهان	مارون	۲۰
	کرخه	اندیمشک	کرخه	۱۶۰
	مسجدسلیمان	مسجدسلیمان	کارون	۲۸
	کارون ۳	ایذه	کارون	۴۶
در دست اجرا	جره	رامهرمز	زرد	۸
	بالارود	اندیمشک	کارون	۵/۳
	سردشت	دزفول	سردشت	۰/۹
	صیدون	باغملک	اعلا	۰/۴
	شیرین آب	دزفول	شیرین آب	۲/۲

شکل ۵ــ۶ــ نمایی از توسعهٔ نیروگاه حرارتی رامین اهواز

صنایع غذایی و جانبی : در صنایع تبدیلی و غذایی با توجه به رشد مصرف، صنایع تبدیلی و غذایی متعددی در استان ایجاد شده است. مهم‌ترین آنها عبارت‌اند از : صنایع تولید کاغذ و نئوپان،الکل، خوراک دام، لبنیات، صنایع تولید و بسته‌بندی مواد غذایی.

ب) دستاوردهای بخش کشاورزی

گسترهٔ فعالیت در زمینه کشاورزی استان دربرگیرندهٔ شاخه‌های متنوعی از تولیدات زراعی ــ باغی،دام و طیور و شیلات است. مهم‌ترین دستاوردهای استان در زمینهٔ کشاورزی عبارت‌اند از :

مقام اول درتولید محصولات صنعتی کشاورزی (۵۴ درصد از کل تولید کشور)

مقام دوم تولید گندم (۱۲ درصد از کل تولید کشور)

مقام سوم تولید ذرت (۸/۳ درصد از کل تولید کشور)

پس از انقلاب اسلامی مهم‌ترین طرح کشاورزی کشور در سطح استان در قالب هفت مجتمع کشت و صنعت نیشکر به اجرا در آمد. این واحدها عبارت‌اند از :

ــ کشت و صنعت امام خمینی و دهخدا در روستای شعیبیهٔ شوشتر

ــ کشت و صنعت دعبل خزاعی سلمان فارسی و فارابی در مسیر جادهٔ اهواز به آبادان

ــ کشت و صنعت امیرکبیر و میرزاکوچک خان درمسیر جادهٔ اهواز به خرمشهر

پس از انقلاب اسلامی با گسترش خدمات روستایی و ترویج روش‌های نوین زراعی، میزان تولیدات کشاورزی و دامی رشد قابل‌توجهی یافته است.

ج) دستاوردهای بخش خدمات

پس از پیروزی انقلاب اسلامی فعالیت‌های گسترده‌ای جهت خدمت رسانی به مردم در استان انجام گرفته است. یکی از زمینه‌های مهم و زیربنایی بخش راه است. این فعالیت‌ها در بخش حمل و نقل زمینی، ریلی، هوایی و دریایی صورت گرفته که مهم‌ترین آنها عبارت‌اند از :

ــ احداث محورهای خوزستان به چهار محال و بختیاری از مسیرهای دهدز و اندیکا

ــ ساخت آزادراه خلیج فارس (اهوازــ بندر امام و ماهشهر)

ــ توسعهٔ اتوبان‌های استان

ــ توسعهٔ فرودگاه‌های استان

ــ افزایش ناوگان حمل و نقل ریلی

ــ خوزستان از نظر حمل کالا در کشور دارای رتبهٔ دوم است.

برای مطالعه

جدول ۲ــ۶ــ طول راه‌های استان به کیلومتر در سال ۱۳۸۹

طول راه اصلی و فرعی	۵۰۶۸
طول راه‌های روستایی	۹۹۵۵
طول بزرگراه	۵۷۲
طول آزاد راه	۹۵

در زمینهٔ برق‌رسانی تعداد روستاهای برق دار شده از ۷۵۵ روستا قبل از انقلاب اسلامی به ۲۲۵۰ روستا در سال ۱۳۸۸ افزایش یافته است. با پیروزی انقلاب اسلامی تحول چشمگیری در زمینهٔ گازرسانی به شهرها و روستاهای استان انجام گرفته است. در حال حاضر مناطق برخوردار از گاز طبیعی در استان به بیش از ۴۵ شهر و ۳۸۵ روستا می‌رسد.

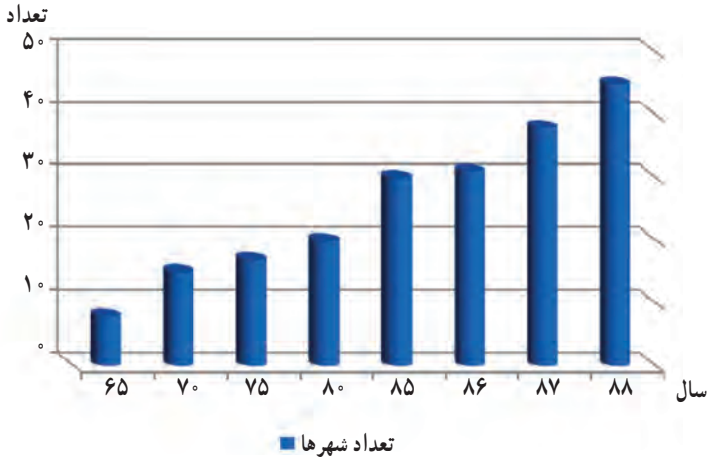

شکل ۶ــ۶ــ تعداد شهرهای برخوردار از گاز طبیعی

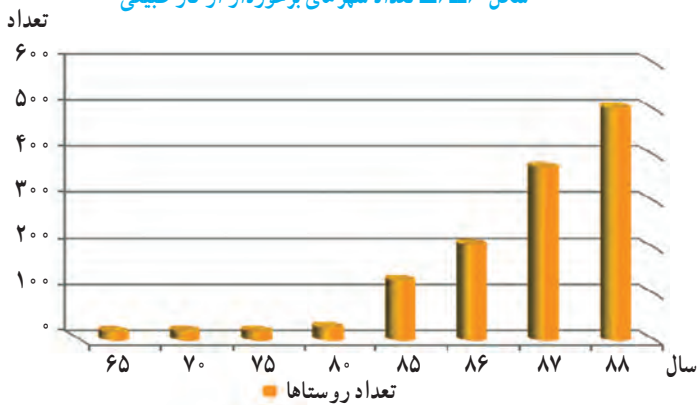

شکل ۷ــ۶ــ تعداد روستاهای برخوردار از گاز طبیعی

شکل ۸ــ۶ــ توسعه و احداث جاده‌های روستایی

شکل ۹ــ۶ــ فرودگاه بین‌المللی اهواز

بیشتر بدانیم

خوزستان به علت قرارگیری در یکی از مهم‌ترین مبادی ورودی ــ خروجی کالا و اتصال به شبکهٔ ریلی کشور نقش مهمی در حوزهٔ ترانزیت کالا و تأمین نیازهای کشور دارد. در دوران دفاع مقدس، راه‌آهن مهم‌ترین شریان ارتباطی در تدارک و پشتیبانی جبهه‌های جنوب بود.

یکی از ابعاد توسعهٔ همه جانبهٔ استان علاوه بر گسترش آموزش عمومی، رشد فعالیت‌های علمی و آموزشی در دانشگاه‌ها بوده است. طبق آمار موجود میزان باسوادی از ۴۰ درصد درسال ۱۳۵۵ به ۷۴ درصد در سال ۱۳۸۵ افزایش یافته است. در بخش آموزش عالی نیز واحدهای دانشگاهی رشد زیادی داشته است.

برای مطالعه

جدول ۳ــ۶ــ میزان باسوادی افراد بالای ۶ سال در استان

سال	میزان باسوادی(درصد)
۱۳۵۵	۴۰
۱۳۶۵	۵۰
۱۳۷۰	۵۶
۱۳۷۵	۶۵
۱۳۸۵	۷۵

از دستاوردهای مهم انقلاب اسلامی ارتقای شاخص‌های بهداشتی ــ درمانی است. توسعهٔ مراکز و پایگاه‌های بهداشتی و درمانی به‌خصوص در مناطق روستایی موجب کاهش مرگ و میر کودکان و همچنین مادران باردار شده است. با پیروزی انقلاب اسلامی تعداد بیمارستان‌ها از ۲۳ به ۵۱ واحد افزایش و استان در زمینهٔ کنترل و پیشگیری بیماری‌های خطرناک از جمله وبا و فلج اطفال به موفقیت‌های چشمگیری دست یافته است. در خصوص تولید مواد غذایی و لوازم بهداشتی با ایجاد آزمایشگاه‌های پیشرفته بر فعالیت کارخانه‌های تولید نظارت می‌شود.

برای مطالعه

جدول ۴ــ۶ــ مقایسه برخی از شاخص‌های درمانی و سلامت استان

عنوان / سال	۱۳۵۷	۱۳۸۷
بیمارستان‌ها و مؤسسات درمانی	۲۳	۵۱
تخت‌های بیمارستانی	۴۱۴۷	۷۵۵۸
آزمایشگاه‌ها	۲۳	۲۴۷
پایگاه‌های فوریت‌های پزشکی و مراکز اورژانس	۴	۱۰۶
داروخانه‌ها	۹۳	۵۶۰
شبکه‌های بهداشت و درمان	۱۳	۲۲
مراکز توانبخشی	ــ	۱۹۸
مراکز پرتونگاری	۴۲	۱۳۰
پزشک عمومی	۴۲۰	۹۱۱
پزشک متخصص	۳۰۰	۷۷۰

با پیروزی انقلاب اسلامی فعالیت‌های گسترده‌ای در زمینهٔ توسعهٔ ارتباطات در استان انجام شده که مهم‌ترین آنها عبارت‌اند از : افزایش تعداد مشترکین تلفن‌های ثابت و همراه، راه‌اندازی دفاتر خدمات ارتباطی روستایی و شهری، ایجاد شبکهٔ فیبر نوری و اینترنت.

برای مطالعه

جدول ۵ــ۶ــ مقایسهٔ عملکرد مخابرات استان

عنوان	عملکرد سال ۵۷	عملکرد سال ۸۹
تعداد شمارهٔ تلفن ثابت	۶۰۷۵۰	۹۶۷۲۵۲
تعداد شمارهٔ تلفن همراه	۰	۱۷۲۳۳۲۶
تعداد تلفن همگانی شهری و روستایی	۲۳۵	۱۵۳۳۴
ارتباط رسانی به روستاها	۳	۲۹۴۶
دفاتر I.C.T روستایی	۰	۴۰۴
سایت B.T.S تلفن همراه	۰	۹۳۲
واگذاری دیتا	۰	۲۰۷۲ پورت پرسرعت
کابل کشی فیبر نوری	۰	۵۶۰۸۵۰۷ کیلومتر

در بخش صدا و سیما دومین ایستگاه رادیویی کشور در سال ۱۳۳۶، در آبادان آغاز به کار کرد. پس از انقلاب اسلامی جهت تعالی معنوی جامعه، تقویت فرهنگ بومی و محلی و ارتقای آگاهی عمومی در سال ۱۳۷۷ شبکهٔ سیمای مرکز استان افتتاح شد. این رسانهٔ عمومی در حال حاضر دارای ۱۶۹ ایستگاه تلویزیونی مشتمل بر ۴۳۲ فرستنده است. در حال حاضر بیشتر نقاط استان زیر پوشش شبکهٔ صدا و سیما قرار دارد.

در زمینهٔ عمران شهری در برخی از شهرهای استان طرح‌های جامع وهادی به اجرا گذاشته شده است. این طرح‌ها در شهرهای بزرگ با محوریت ایجاد و توسعهٔ بزرگراه‌ها،پل‌ها وجاده‌های ساحلی فضای مناسبی را برای فعالیت‌های شهری و رفاه شهروندان فراهم نموده است، اگرچه تا رسیدن به شرایط مطلوب‌تر تلاش بیشتری لازم است.

شکل ۱۰ــ۶ــ جادهٔ ساحلی در حاشیهٔ کارون ــ اهواز

توسعهٔ عمران روستایی و محرومیت زدایی یکی از دستاوردهای انقلاب اسلامی بوده است. در بخش عمران روستایی مهم‌ترین اقدامات انجام شده در استان عبارت‌اند از :

ــ بهسازی سکونتگاه‌های روستایی

ــ اجرای طرح‌های هادی روستایی

ــ صدور اسناد مالکیت در روستاها

برای مطالعه

جدول۶ــ ۶ ــ توسعه و عمران روستایی در استان در سال ۱۳۸۹

ویژگی‌های روستا	تعداد
روستاهای دارای طرح هادی	۱۴۶۹
روستاهای بهسازی شده	۱۰۲۸
صدور سند مالکیت روستایی	۱۲۶۱۲۰

آیا می‌دانید

طرح هادی روستایی طرحی است که ضمن ساماندهی و اصلاح بافت موجود، چگونگی توسعهٔ فیزیکی روستا را در آینده مشخص می‌کند.

درس ۱۵ چشم‌انداز استان در افق ۱۴۰۴

استان خوزستان با داشتن امکانات مختلف طبیعی و انسانی قابلیت مناسبی برای توسعه دارد. براین اساس مهم‌ترین موضوعاتی که در آینده برطبق سند چشم‌انداز توسعهٔ استان (افق۱۴۰۴) در بخش‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی درنظر گرفته شده است به شرح زیر است :

آموزش

- اولویت ویژه در تخصیص اعتبارات به آموزش و پرورش استان
- ارتقای سطح فرهنگ عمومی
- جذب نیروی انسانی کارآمد جهت آموزش در استان
- ارتقای سطح دانش مدیران آموزشی
- گسترش کمی و کیفی فضاهای آموزشی و پژوهشی
- توسعهٔ آموزش‌های فنی و حرفه‌ای

بیشتر بدانیم

صنعت و معدن

- حمایت از دانشگاه‌ها جهت انتقال فنّاوری به مراکز صنعتی
- اولویت‌بندی مناطق محروم و کمتر توسعه‌یافته برای اجرای برنامه‌ها
- حمایت و تشویق و کمک به توسعهٔ صادرات صنعتی از استان
- تولید نفت و گاز با رعایت اصل حفاظت از مخازن

کشاورزی

- برنامه‌ریزی و مدیریت منابع آب
- آموزش نیروی انسانی در جهت افزایش بهره‌وری
- گسترش فنّاوری‌های جدید
- توسعهٔ خدمات حمایتی
- استفاده از الگوی کشت مناسب
- تولید محصول براساس نیاز

بیشتر بدانیم

راه و ترابری

ـ تجهیز پایانه‌های باربری ومسافربری

ـ احداث و تکمیل آزاد راه‌ها وخطوط ریلی خوزستان ـ فارس وخوزستان ـ چهارمحال وبختیاری

ـ دو خطه و برقی کردن محورهای سه گانهٔ راه‌آهن استان

ـ توسعه و تجهیز فرودگاه‌های بین‌المللی اهواز و آبادان

ـ مطالعهٔ اتصال شبکه راه‌آهن استان به راه‌آهن کشور عراق

صدا و سیما

ـ برنامه‌ریزی محتوایی براساس افق رسانه ملی

ـ تلاش برای افزایش میزان مخاطبان و رضایت‌مندی آنها

ـ توجه به تولیدات بومی و محلی

ـ توجه ویژه به شهرستان‌ها و نیز توجه به تولیدات فاخر در ساختارهای مختلف تلویزیون اعم از سریال، تله تئاتر، سینمایی، مستند، داستانی، نماهنگ و انیمیشن

ـ توسعه، ارتقا و بهسازی کمیت و کیفیت سیستم‌ها و تجهیزات دریافت و ارسال سیگنال‌های صوتی و تصویری

محیط‌زیست

ـ تهیهٔ طرح جامع فضای سبز استان

ـ مشارکت در شکل‌گیری تشکل‌های غیردولتی در زمینهٔ حفاظت از محیط‌زیست

ـ ساماندهی تالاب‌های استان

ـ احداث پاسگاه‌های محیط بانی

گردشگری

ـ ایجاد و توسعهٔ مناطق ویژه گردشگری

ـ گسترش فضای سبز شهری

ـ توسعهٔ امکانات اقامتی درکنار مراکز گردشگری

ـ تربیت نیروی متخصص و راهنما

ـ گسترش مؤسسات گردشگری در سطح استان

بیشتر بدانیم

بازرگانی

ـ رفع موانع تجاری و حمایت از مشارکت بخش خصوصی
ـ توسعه و تجهیز منطقهٔ آزاد تجاری ـ صنعتی اروند (آبادان ـ خرمشهر)
ـ ایجاد بازارچه‌های مرزی چزابه و شلمچه

بهداشت و درمان

ـ توسعه و تجهیز دانشگاه جندی شاپور اهواز
ـ ایجاد و تکمیل بخش‌های فوق تخصصی تشخیصی و درمانی
ـ توجه ویژه به طرح پزشک خانواده

تربیت بدنی

ـ توسعهٔ ورزش‌های همگانی
ـ توجه خاص به ورزش بانوان
ـ زمینه‌سازی ایجاد باشگاه‌های خصوصی ورزشی

بیشتر بدانیم

منطقه آزاد اروند (آبادان ـ خرمشهر)

معرفی منطقه آزاد اروند

منطقه آزاد اروند در چهارم مردادماه سال ۱۳۸۳ فعالیت خود را به‌طور رسمی آغاز کرد. این منطقه بخش‌هایی از شهرستان آبادان و خرمشهر که دارای زیرساخت‌های صنعتی، تجاری و توریستی است را در خود جای داده و موقعیتی ممتاز نسبت به سایر نقاط کشور دارا است. این موقعیت ممتاز یک نگاه ملی است. منطقه آزاد تجاری، صنعتی اروند می‌رود تا به بزرگ‌ترین منطقه تجاری، صنعتی و گردشگری خاورمیانه تبدیل شود.

منطقه اروند در شمال غربی خلیج‌فارس در محل تلاقی اروند رود و کارون واقع و دارای مرز مشترک با کشورهای عراق و کویت است. این منطقه از دیرباز به‌دلیل وجود آب شیرین فراوان و رودهای بهمنشیر، کارون و اروند، امکانات حمل‌ونقل جاده‌ای، ریلی، دریایی و هوایی به داخل و خارج کشور و با وجود فرودگاه بین‌المللی پیشرفته آبادان و به‌دلیل فاصله کم با کشورهای هم‌جوار از مزیت‌های منحصر به‌فرد منطقه آزاد اروند است.

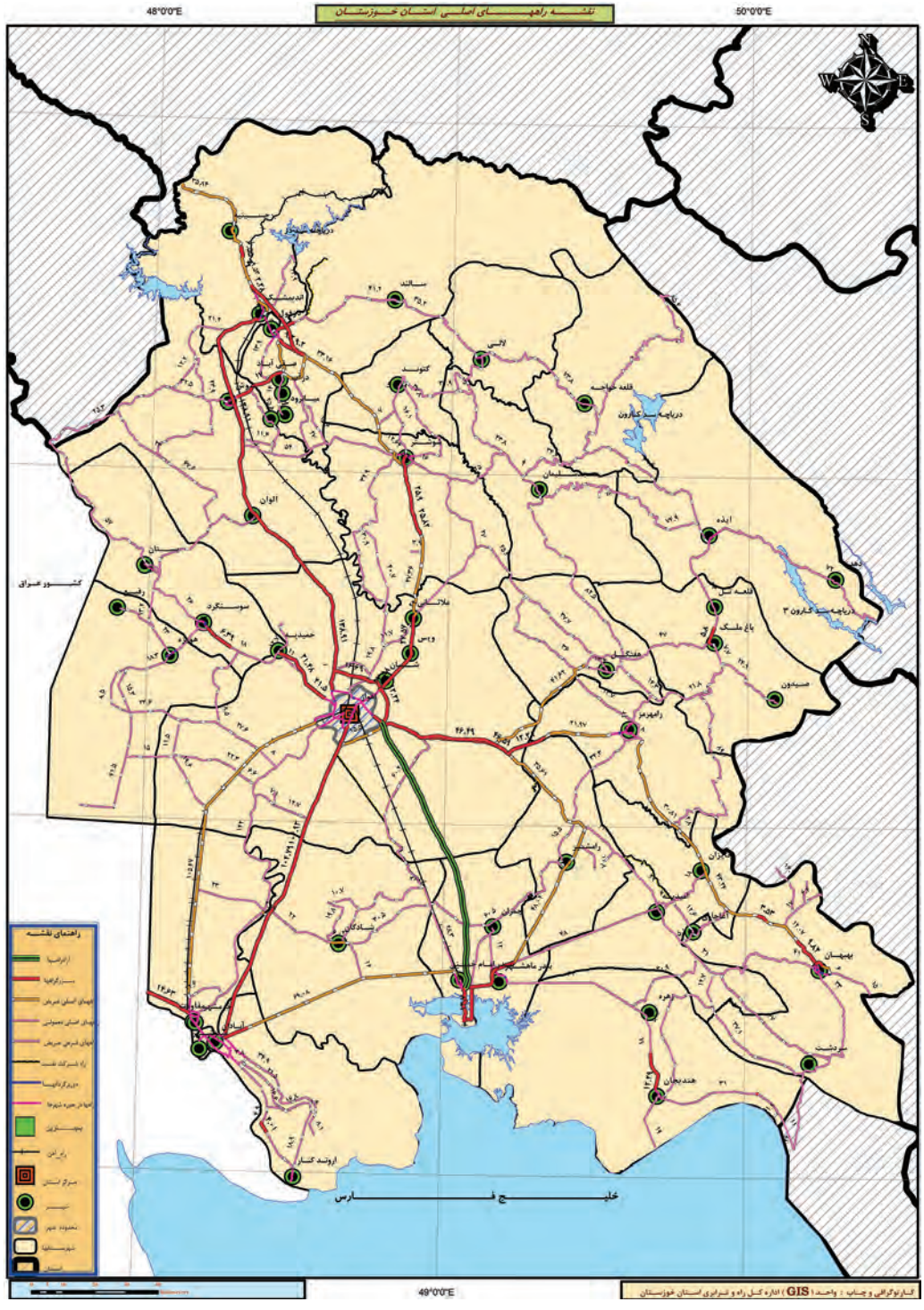

شکل ۱۱ــ۶ــ نقشه راه‌های استان

تقدیر و تشکر

گروه مؤلفان کتاب استان شناسی خوزستان مراتب تشکر و قدردانی خود را از شورای برنامه ریزی گروه جغرافیای دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی، گروه تکنولوژی و گروه‌های آموزشی استان، گروه‌های درسی جغرافیا، تاریخ و علوم اجتماعی استان و کلیهٔ کسانی که با ارائهٔ نظرات و پیشنهادهای سازندهٔ خود ما را درتدوین این کتاب یاری کرده‌اند اعلام می‌دارد.

همچنین از مساعدت و همکاری سازمان‌های ذیل که در امر جمع آوری اطلاعات با ما همکاری لازم را داشته‌اند سپاس‌گزاری می‌شود.

استانداری خوزستان

شرکت ملی مناطق نفت‌خیز جنوب

سازمان جهاد کشاورزی استان

سازمان صنایع ومعادن استان

سازمان آب وبرق خوزستان

سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان

سازمان حفاظت محیط‌زیست استان

سازمان حمل ونقل پایانه‌های استان

سازمان فضایی ایران

بنیاد حفظ و نشر ارزش‌های دفاع مقدس

ادارهٔ منابع طبیعی استان

ادارهٔ فرهنگ و ارشاد اسلامی استان

ادارهٔ راه و ترابری استان

مرکز بررسی‌ها و مطالعات راهبردی سازمان بنادر و دریانوردی وزارت راه و شهرسازی